TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

İSPANYOL DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

BENITO PEREZ GALDOS'UN "DONA PERFECTA" VE "GLORIA" ADLI YAPITLARINDA DİNSEL HOŞGÖRÜSÜZLÜK

Yüksek Lisans Tezi

Atagün ŞENOL

Ankara-2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

İSPANYOL DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

BENITO PEREZ GALDOS'UN "DONA PERFECTA" VE "GLORIA" ADLI YAPITLARINDA DİNSEL HOŞGÖRÜSÜZLÜK

Yüksek Lisans Tezi

Atagün ŞENOL

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Nil ÜNSAL

Ankara-2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

İSPANYOL DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

Atagün ŞENOL

BENITO PEREZ GALDOS'UN "DONA PERFECTA" VE "GLORIA" ADLI YAPITLARINDA DİNSEL HOŞGÖRÜSÜZLÜK

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nil ÜNSAL

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı:	**İmzası:**
……..	……...
……..	……...
……..	……...
……..	……...
……..	……...

Tez Sınavı Tarihi ……..

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(……/……/2…….)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı:

Atagün ŞENOL

İmzası:

…….

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ
GİRİŞ 1
1. TARİHSEL SÜREÇ: XIX. Yüzyılda İspanya'da Dinsel Fanatizm ve İspanyol Krausizmi 2
1.1. XIX. Yüzyılda İspanyol Burjuva Toplumunun Genel Görünümü 11
1.2. XIX. Yüzyılda İspanyol Burjuva Toplumunun Dinsel Görüşü ve Kilisenin Burjuva Toplumu Üzerindeki Otoritesi 19
2. BENITO PÉREZ GALDÓS VE GERÇEKÇİLİK 24
2.1. Galdós'un Din İle İlgili Görüşleri 28
2.2. Galdós'un Siyasetteki Rolü 38
2.3. Krausizm'in Galdós'taki İzleri 40
3. *DOÑA PERFECTA* VE DİNSEL HOŞGÖRÜSÜZLÜK 44
3.1. Yapıtın Özeti 44
3.2. Yapıtta Dinsel Hoşgörüsüzlük 47
4. *GLORIA* VE DİNSEL HOŞGÖRÜSÜZLÜK 58
4.1. Yapıtın Özeti 58
4.2. Yapıtta Dinsel Hoşgörüsüzlük 61
SONUÇ 95
ÖZET 97
SUMMARY 98
KAYNAKÇA 99

KISALTMALAR

A.g.e. : Adı geçen eser

Bkz. : Bakınız

s. : Sayfa

ss. : Sayfalar

ÖNSÖZ

Hacettepe Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde lisans eğitimimi aldığım yıllarda TÖMER'de öğrenmeye başladığım İspanyolca diline ve daha sonra da edebiyatına ilgim artarak süregelmişti. Genel Yayın Yönetmenliğini Aziz Çalışlar'ın yaptığı dört ciltlik Türk ve Dünya Edebiyatçıları isimli yapıt, Benito Pérez Galdós'un romanlarını yüksek lisans tezimin konusu olarak karar vermemde ilham kaynağı oldu.

Bu tezde inceleme fırsatı bulduğum *Doña Perfecta* ve *Gloria* adlı yapıtlar gerçekçi tarzda yazılmıştır.

Kaleme alınmalarından itibaren geçen uzun zamana rağmen yazınsal değerlerini yitirmeyen bu yapıtların okuyucuyu günümüzde de içsel bir sorgulamaya sevk eden doğası, onları ilgi çekici yapıyor. Dolayısıyla Benito Pérez Galdós'un gerçekçi romanlarını incelemek benim için keyifli bir çalışma halini almıştır.

Birinci bölümde XIX. yüzyılın İspanyası'ndaki dinsel fanatizmi ve İspanyol Krausizmi'ni tarihsel süreç içinde ele alırken, dönemin İspanyol burjuva toplumunun genel görünümünü ve bu toplumun dinsel görüşünü Kilisenin burjuva toplumu üzerindeki otoritesi bağlamında değerlendireceğiz.

İkinci bölümde Benito Pérez Galdós'un İspanyol gerçekçi edebiyatındaki yerini tartışırken, yazarın din ile ilgili görüşlerini ve siyasetteki rolünü inceleyeceğiz. Ayrıca bu bölümde, Krausizm'in Galdós'taki izlerini irdeleyeceğiz.

Üçüncü bölümde Pérez Galdós'un *Doña Perfecta* adlı yapıtının özetini değerlendirdikten sonra, bu yapıtta dinsel hoşgörüsüzlüğü inceleyeceğiz.

Dördüncü bölümde Galdós'un *Gloria* adlı yapıtının özetini ele aldıktan sonra, bu yapıtta dinsel hoşgörüsüzlüğü inceleyeceğiz.

Böyle bir çalışmayı yaparken öncelikle benden yardımını, ilgisini ve desteğini esirgemeyen Sayın tez danışmanım Prof. Dr. Nil ÜNSAL'a ve son olarak da tez yazma süresince daima yanımda olan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Atagün ŞENOL

GİRİŞ

İnsanlar arasında mevcut olan veya ortaya çıkan dinsel hoşgörüsüzlük, ilgili din veya dinler hakkında sahip olunan bilginin yetersiz olmasından kaynağını alabilir. Bilgi yeterli olduğunda ise, farklı dinler arasında bütün insanlığı ilgilendiren ortak noktaların veya mesajların olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Esasen bireysel olarak vicdanlarda hür bir şekilde yaşanan ve yaşanması gereken dinsel inanç, ortak iyiyi arayan, önyargıdan arınmış ve saygılı bir tutumu benimseyen inançlı insanların sahip oldukları veya elde ettikleri dinsel hoşgörüyü sağlamlaştırır. Ateist bir kişinin dahi dinsel açıdan hoşgörüsüzlüğe maruz bırakılmayı hak etmeyeceği gibi, aynı kişi için henüz sebep bulunmazken onun dinsel hoşgörüden yoksun olduğu yargısına varmak doğru olmayacaktır.

Benito Pérez Galdós'un bu iki yapıtını incelemeden önce İspanyol burjuva toplumunun genel görünümünden ve bu toplumun dinsel görüşlerinden, sonrasında yazarın din ile ilgili görüşlerinden ve siyasetteki rolünden bahsedeceğiz.

Tüm bunların ışığında, dinsel hoşgörüsüzlüğün Benito Pérez Galdós'un İspanyol gerçekçi edebiyatında yer alan güzide yapıtları *Doña Perfecta* ve *Gloria*'da nasıl yer bulduklarından söz edeceğiz.

1. TARİHSEL SÜREÇ: XIX. Yüzyılda İspanya'da Dinsel Fanatizm ve İspanyol Krausizmi

XIX. yüzyılda İspanya'da dinsel fanatizm ile İspanyol Krausizmi hakkında fikir sahibi olmak için, Burbon Hanedanı'ndan II. Isabel ve babası VII. Fernando'nun İspanya Krallığı tahtını işgal ettikleri dönemlere öncelikle göz atmamız gerekmektedir. VII. Fernando dördüncü eşi María Cristina de Nápoles'ten dünyaya gelen kızı II. Isabel'e tahtını devretmeyi öngörmüştür. 1713 yılında hayata geçirilen ve kadınların tahtın varisi olamayacağına hükmeden yasayı (*La Ley Sálica*) fesheden VII. Fernando, tahtının varisliğine kızının getirilmesine yönelik düzenlemeleri (*La Pragmática Sanción)* yapmıştır. Söz konusu düzenlemeleri yapan kralın erkek kardeşi Carlos Isidro, II. Isabel'in tahtın yasal varisliği statüsünü tanımamıştır. VII. Fernando'nun yaşamını yitirmesinin hemen ardından 1833 yılının Eylül'ünde Carlos'un silahlı destekçilerinin çıkardığı ayaklanmalar ile yedi yıl süren iç savaş patlak vermiştir. Carlos'un silahlı destekçileri arasında en dikkat çekici kesimi Katolik Kilisesi ve Papa'nın taraftarları oluşturmuştur. *"VII. Fernando 1833 yılında hayata gözlerini yumduğunda ülke iç savaş tehdidi altındaydı; Liberaller (Isabelciler) ile Mutlakiyetçiler (Carlistler) birbiriyle uzlaşmayan iki eğilim haline gelmişti."*[1] Dinsel fanatikler *Tanrı, Vatan, Fueros*[2] ve *Kral'*dan ibaret olan ideallerini savunmuştur. Carlist Hareket'i büyük oranda oluşturan dinsel fanatikler Navarra, Bask Ülkesi ve Ebro Nehri'nin kuzeyindeki bölgede oldukça etkin olmuştur. Ayrıca Maestrazgo, Castellón ve Teruel illeri üzerinde de güçlü bir etkiye sahip olmuştur. Bask-Navarra bölgesindeki Bilbao, Pamplona ve San Sebastián ise liberal etki alanı içinde bulunmuştur. 1839 yılında dinsel fanatik Maroto ile Liberal Espartero, II. Isabel'in İspanya Kraliçesi olarak resmen tanındığını belgeledikleri Vergara

[1] José Manuel Roldán, ***Historia de España***, EDI-6, S.A., 1986, s. 99.

[2] Ortaçağ'dan itibaren bir monarkın herhangi bir toprağa veya yerel yönetim birimine bahşettiği yasalar.

Antlaşması'nı imzalamıştır. Ancak dinsel fanatikler 1847 ile 1860 yılları arasında Katalonya'da kraliçeye karşı tekrar ayaklanmıştır.

II. Isabel döneminde İspanya'da yapılması amaçlanan anayasayı esas alan liberal rejim, *el moderado* (ılımlı), *el progresista* (ilerici) ve *el demócrata* (demokrat) olarak bilinen üç liberal grubun birbirinden farklı yönetim anlayışını esas alan çalışmalarıyla şekillenmiştir. Ilımlılar, *las Cortes* (İspanyol Parlamentosu) ile *la Corona* (Kraliçe) arasında paylaşılan egemenliği benimsemiştir. İlericiler ise İspanyol Parlamentosu'nu ulusal egemenliğin tek koruyucusu olarak kabul etmiştir. Önceki iki gruba kıyasla oldukça ayrıksı olan Demokratlar genel oy hakkını ülkü edinmiştir. Hem María Cristina'nın naipliği dönemindeki yönetsel yetersizliği hem de II. Isabel'in bizzat yönettiği dönemde yetersiz kalışı ülkede oluşan siyasi istikrarsızlığın temelini oluşturmuştur. Ayrıca, ülkenin yönetiminde rol alan sivil ve askeri unsurlar söz konusu istikrarsızlığı daha da kötüleştirmiştir. Bu bağlamda Ilımlılar ile İlericiler'in iktidar mücadeleleri, yaptıkları çalışmaların verimsiz ve kısa süreli olması neticesini doğurmuştur. *"[...] üst düzeydeki askerler yetkilerini kötüye kullandılar ve pek çok defa süregelen askeri ayaklanmalar ve darbeler ile anayasaya bağlılıktan imtina ettiler."*[3] İlericiler ile Ilımlılar'ın İspanya'nın yönetiminde söz sahibi olma çabalarının neden olduğu siyasi çalkantı, tahtı devralan II. Isabel'in hüküm sürdüğü yıllarda hayata geçirilen kısa ömürlü beş farklı anayasadan da anlaşılmaktadır.

II. Isabel döneminin başlangıcından itibaren Liberaller'in İspanyol siyasi sahnesindeki evrimini kısaca değerlendirmenin faydalı olacağı kanısındayız. Zira bu değerlendirme, Liberaller'in hem kendi içindeki iktidar mücadelelerini hem de dinsel fanatiklere karşı verdikleri mücadeleleri anlamamıza yardımcı olacaktır. II. Isabel dönemindeki Ilımlılar'ın 1868 yılında Liberal Birlik adıyla hareket ederek diğer iki liberal

[3] **A.g.e.**, s. 100.

grup ile birlikte devrimi gerçekleştirdiğini görmekteyiz. Bu devrim ile Burbon Hanedanlığı'nın İspanya Krallık tahtı üzerindeki hakları ellerinden alınmaktadır. Ancak Liberal Birlik, kralın ve İspanyol Parlamentosu'nun ulus egemenliğine saygı duymadığı bir yönetim şekli fikrini benimsemiştir. Bu fikir, niteliği itibarı ile Liberal Birlik'in aşırı muhafazakâr olarak değerlendirilmesine sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla Liberal Birlik, anayasa çalışmalarına dahil edilmemiştir. 1869 Anayasası'na göre Monarşi, ulusal egemenliğe saygı gösterecekti. Genel oy kullanma hakkı, dinsel ibadet özgürlüğü ve bireyin sahip olduğu haklar olarak söz konusu anayasada yerini bulan ilkeler, özgürlük esasında şekillenmesi öngörülen bir ortamın güvencesi olmuştur. 1869 Anayasası'nı birlikte hazırlayanlardan Radikal Liberaller, diğer adlarıyla İlericiler olmaktadır; Demokratik Liberaller ise daha önce ifade ettiğimiz isimleriyle Demokratlar olmaktadır. Krausist Liberaller'in, diğer adlarıyla Armoniciler'in Demokratik Liberaller grubunda bulunduklarını anlıyoruz. Liberal Birlik'in Cumhuriyet yanlısı olduğu değerlendirmesini yapmak yanlış olmayacaktır. 1873 yılındaki iç siyasi konjonktürde Demokratik Liberaller'in Anayasacı, Radikal Liberaller'in ise Radikaller olarak anıldığını tarihsel kayıtlardan görüyoruz.

Resmi öğretimin dinsel etkiden arındırıldığı bir dönemin ürünü olan 1869 Anayasası'nın İspanya genelinde sağladığı ortam, yeni fikirleri desteklemiştir. Nitekim Madrid'li Profesör Julián Sanz del Río, Alman düşünürü Christian Friedrich Krause'nin fikirlerini Heidelberg Üniversitesi'nden İspanya'ya bu dönemde taşımıştır. *Racionalismo Armónico* ("Armonik Mantıklılık") kavramını ortaya atan Krause'den esinlenen Sanz del Río, insan doğasının bütün ihtiyaçlarını ve eğilimlerini tatmin etmek amacına yönelik çalışmalar yapmıştır. Bu bağlamda Krausizm, belli sınırları olan bilim ile sonsuz bir güç olan Tanrı arasında bir armoninin (uyumun) varlığını kabul etmektedir. Böylelikle Tanrı ile insanlık arasındaki en samimi birlik sağlanmış olmaktadır.

İspanya'da Krausistler, *Ideal de la Humanidad para la vida* ("Yaşam İçin İnsanlığın İdeali") adlı Krause'in yapıtından ilham alarak birey ile toplumun, din ile bilimin, gelenek ile yeniliğin ve özgürlük ile eşitliğin arasında bir armoni oluşturmayı hedeflemiştir. Söz konusu ideale ulaşmayı gerçek hayatta mümkün kılmak için Ahrens Hukuk Felsefesi'nden faydalanılmıştır. İspanyol Krausistleri siyasi teorilerini, Ahrens Hukuk Felsefesi'nin kamu hukuku normları ile bağdaştırmak suretiyle bu teorilerine belirli bir yapı kazandırmıştır. Reformizm ilkesini benimseyen Ahrens, gerçekleştirilecek reformlar aracılığıyla ülkenin ve toplumun yavaş bir ilerleme ile kalıcı bir kazanım elde edeceğini savunmuştur. Bu bağlamda gerçeğin, gelenek ve otorite ile kanıtlanamayacağını ifade eden Krausistler bilimsel kanıtın geçerliliğini kabul etmiştir. Diğer bir deyişle gerçek, ölçülebilen deneylerin sonucu olan bilimsel verileri esas almalıdır.

Sanz del Río'nun bir öğrencisi olan Francisco de Paula Canalejas'ın 1872 yılındaki reform çalışmalarına, daha önce Ahrens'in ileri sürdüğü şiddetin cezalandırılması düzenlemesini dahil etmesi dönemin İspanyası'nın dikkatini üzerinde yoğunlaştırdığı önemli bir gelişme olmuştur. Sanz del Río, İspanyol Krausistleri'nin *yumuşak sekülarizasyon* (laikleşme) modelini *Devlet* kavramını açıklamak için kullanmıştır. Buna göre, tarafsız olan ve hür iradesiyle karar alan devletin kamu ile ilgili işlerine dinsel otorite hiçbir suretle müdahale etmemelidir. Benzer şekilde, devleti yöneten sivil otorite amacını ve yetkisi dahilindeki mekanizmayı aşan bir tutum ve siyasetle devlet işlerinin seyrine müdahale etmemelidir. Böylelikle, devlet yönetiminde sekülarizasyonun geçerli kılınmasının yanısıra insan hayatının belirli alanlarından devlet müdahalesinin arındırılması (depolitizasyon) mümkün olmaktadır. İspanyol Krausistleri söz konusu depolitizasyon kavramı ile ilişkili özerklik kavramını, bireysel ve toplumsal olarak kendini yönetme şeklinde açıklamıştır. Krausist Liberaller 1869 Anayasası'nı izleyen dönemde, Cumhuriyet taraftarı Liberal Birlik'in diğer İspanyol Liberalleri'nden

kopmasının sakıncalı olduğunu ifade etmiştir. Bu sakıncalı durum, dinsel fanatikler ile liberaller arasındaki ayrışmanın halen canlı ve etkili olmasıyla İspanyol Krausist Liberalleri tarafından gerekçelendirilmiştir.

Canalejas'ın 1872 yılında yaptığı reform çalışmalarının eğitim alanındaki versiyonunu Giner de los Ríos, daha az otoriter bir siyasi dönem olan 1876 yılında *la Institución Libre de Enseñanza* ("Özgür Öğretim Kurumu")'yı kurarak hayata geçirmiştir. Söz konusu yenilik, İspanyol Krausizmi'nin depolitizasyon kavramının eğitim alanındaki önemli bir uygulaması olmuştur. Resmi ve dinsel kökenli eğitim ve öğretimin karşısında laik, ilerici bir seçenek olan bu kurum, XIX. yüzyılın sonlarındaki İspanyol kültürünün gelişimine siyaset alanında görev yapan kültür insanlarına sağladığı eğitim yoluyla katkıda bulunmuştur.

General Serrano 1869 Anayasası ile hukuksal zemini oluşturulan yeni monarşinin naibi olarak atanmıştır. Hükümetin başındaki General Prim'e, İspanya tahtını yönetmesi için uygun bir kral belirleme görevi verilmiştir. Prim, birkaç aday arasından İtalya Kralı'nın oğlu I. Saboya'lı Amadeo'yu kral tahtını işgal etmeye ve yönetmeye uygun bulmuştur. I. Amadeo tahtta 1871'den 1873'e kadar kalarak devleti yönetmiştir. General Prim ise İspanya'ya varmak amacıyla yoldayken suikaste kurban gitmiştir. I. Amadeo her ne kadar iyi niyetle ve sorumluluk bilinciyle İspanya Krallığı'nı yönetmeye özen göstermiş olsa da, muhalefet ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Cumhuriyet taraftarları, Burbon Hanedanlığı'nın savunucuları ile Dinsel Fanatikler (Carlistler), I. Amadeo'nun görev başında olan hükümetine muhalefet etmiştir. Söz konusu muhaliflerin tümü, Carlos Isidro'nun torunu VII. Carlos'u desteklemek için yeni bir savaş başlatmıştır. Öte yandan, İspanyol aristokrasisi ve halkı yabancı bir kralı benimsememiştir. Hükümeti yöneten Anayasacılar ile Radikaller fikir ayrılığına düşmüştür. Hükümet görevini yapamayacak duruma gelmiştir ve dolayısıyla ülkede anarşizm hüküm sürmeye

başlamıştır. Böyle bir ortamda I. Amadeo İspanya tahtından feragat ederek İtalya'ya geri dönmüştür. İspanyol Parlamentosu ise ülkede I. Cumhuriyeti ilan etmiştir.

Şubat 1873'ten Ocak 1874 tarihine kadar devam eden I. Cumhuriyet'in devraldığı ciddi meselelere dört farklı siyasetçi başkanlık sıfatıyla çeşitli çözümler bulmuştur. Ancak söz konusu çözümler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Merkezi hükümetin otoritesini kurmaya çalışan ilk başkan Estanislao Figueras başarısız olmuştur. Figueras'ın ardından başkan olan Pi i Margall ülke yönetiminde federal sistemi hayata geçirmek istemiştir. Margall, bir federal anayasa projesini ortaya koyarak federal yönetim yapısını sağlamlaştırmak istemiştir. Söz konusu anayasaya göre ülke, onbeş devlete bölünmekteydi. Ancak federalizm ülkeyi birleştirici bir çözüm olmaktan ziyade bağımsızlık için bir bahane olarak kullanılmıştır. *"Bütün İspanya'da kısa bir zaman içinde soylu olmayan sınıfların süregelen ciddi sosyal meselelerinin artmasından kaynağını alan, bölgelerin bağımsızlığını kazanmasını amaçlayan hareketler patlak verdi."*[4] Ülkede anarşik ve şiddet dolu bir ortamın belirmesine neden olan bu bağımsızlık hareketleri Pi i Margall'ın başkanlığını sona erdirmiştir. Halefi Nicolás Salmerón, Cumhuriyet'e yeniden bir düzen kazandırmaya çalışmış ve bağımsız bölge taraftarlarının (kantoncuların) güç odaklarını bertaraf etmeye özen göstermiştir. Kendisinden sonra başkanlık görevi verilen Emilio Castelar, muhafazakâr ve merkeziyetçi bir siyaset ile devletin iktidarını sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Dinsel fanatiklere karşı mücadele vererek ülkede barışı yeniden kurmuştur. Ancak diktatoryal bir siyaset yaptığına kanaat getirilen Castelar, İspanyol Parlamentosu tarafından başkanlıktan istifa etmeye mecbur bırakılmıştır. Bu olaylar karşısında 1874 yılında General Pavía bir hükümet darbesi gerçekleştirmiş ve Cumhuriyet Meclisi'ni lağvetmiştir.

[4] **A.g.e.**, s. 106.

General Serrano yeni bir geçici hükümeti kurmak ile görevlendirilmiştir. Bu süre zarfında Burbon Hanedanlığı'nın monarşik rejiminin yeniden yapılandırılmasının hazırlıkları yapılmıştır. Cánovas del Castillo, II. Isabel'in oğlu XII. Alfonso'nun İspanya'nın kralı olarak resmen tanınması için yıllarca mücadele vermiştir. Ancak General Martínez Campos Prens XII. Alfonso'nun kral olarak tanındığını ilan etme şerefine erişmiştir. *"Serrano ülkenin kuzeyinde dinsel fanatikler ile savaşırken, Martínez Campos Prens Alfonso'nun lehindeki fikrini Sagunto'da dile getirdi."*[5] Sagunto, Valencia Özerk Bölgesi içinde bulunan bir yerleşim birimidir.

Restorasyon Dönemi, Burbon Hanedanı'ndan gelen XII. Alfonso'nun tahta çıkması ile 1875 yılında başlamıştır. Cánovas'ın siyasi görüşleri doğrultusunda yazılması uygun görülen yeni bir anayasa, 1876 senesinde ilan edilmiştir. Bu anayasa ile İspanya'da anayasal monarşi yeniden hüküm sürmeye başlamıştır. Bu sisteme göre kral, İspanyol Parlamentosu'nda toplanan halk tarafından seçilmiş delegeler ile birlikte ülkeyi yönetmiştir. İspanyol Parlamentosu'nun kendi içinde iki kısmının bulunduğu anayasada belirlenmiştir. Bunlardan bir tanesini Delegeler Kongresi oluştururken diğerini Senato oluşturmuştur. Senato, ülkenin ileri gelen kişilerinden oluşturulmuştur. Anayasal olarak kral, yürütme erkini elinde bulundurmuştur. Temsil tabanının mümkün olan en azami surette parlamentoda yerini alması amacıyla çalışmalar yapılmıştır.

Restorasyon Dönemi'nin *Canovist* (Cánovasçı) hükümet sistemi İngiliz Parlamenter Sistemi'ni model alarak, iki büyük siyasi partinin sıra ile ve barışçı bir tutumla iktidara gelmesi esasına dayandırılmıştır. Muhafazakâr Parti Cánovas tarafından yönetilirken, Liberal Parti'ye Práxedes Mateo Sagasta liderlik etmiştir. İlkinin sosyal tabanını, Madrid'li ve kırsal kesimin aristokratları, büyük toprak sahipleri ve orta sınıflar oluşturmuştur. Muhafazakâr Parti'nin solunda bulunan Liberal Parti'nin sosyal tabanını

[5] **A.g.e.**, s. 106.

iktisadi olarak orta düzeydeki tüccarlar ve sanayiciler oluşturmuştur. Söz konusu iki parti, seçmenin oylarını dikkate alarak ve sıra ile hükümet etme görevini yerine getirme konusunda anlaşmaya varmıştır. Bu anlaşma, ülke genelinde birliğin sağlanması ve devletin merkezi yapısının güçlendirilmesine yönelik hukuki ve yönetsel çalışmaların yapılmasını mümkün kılmıştır.

Ne var ki, iki siyasi partinin yaptığı anlaşmaya uygun olmayan seçimler gerçekleştirilmiştir. Şehirlerde yaşayan oligarkları oluşturan zengin burjuvazi ile kırsal kesimde yaşayan *cacique*'ler diğer bir deyişle toprak ağaları seçim sonuçlarını kendi lehlerinde etkilemiştir. Dinsel fanatiklere karşı verilen savaşın devam ettiği bu dönemde, okyanusun ötesinde bulunan bir İspanyol sömürgesi olan Küba Adası'ndaki yerel yönetime karşı 1868 yılından beri gerçekleştirilen ayaklanma bastırılmıştır.

XII. Alfonso 1885 yılında genç yaşta hayata gözlerini yummuştur. İkinci eşi Habsburg'lu María Cristina'dan bir erkek çocuğu dünyaya gelmiştir. María Cristina Kral XIII. Alfonso'ya 1885 yılından 1902'ye kadar naiplik etmiştir. Bu süre zarfında Restorasyon Dönemi'nin Liberal ve Muhafazakâr Partileri'nin hükümet yönetimi konusundaki anlaşmaları ve uygulamaları değişmeden devam etmiştir. İspanya'nın iç siyasetindeki istikrarsızlığı kadar dış siyasetindeki güç kaybı bu dönemde dikkat çekici olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı verilen savaş sonucunda 1898'de imzalanan Paris Antlaşması'na göre İspanya Atlantik ve Pasifik Okyanusları üzerinde bulunan son kolonilerini de yitirmiştir. XIX. yüzyılda İspanya'da aralarında özellikle Katalonya Tekstil Sanayi Merkezi'nin de bulunduğu sanayi merkezlerinden bazılarına devletin korumacı iktisadi desteği verilmiştir. Ancak, okyanus ötesindeki son kolonilerin kaybedilişi özellikle Katalonya'daki tekstil sanayisini iktisadi olarak oldukça olumsuz etkilemiştir. Ulusal düzeydeki ve hatta kolonilerdeki pazarlarda etkin olan bu tekstil sanayisi, merkezi yönetime karşı bölgesel özerkliği savunmuş ve bunu elde etmek için

çok sayıda insanın desteğini alarak mücadele vermiştir. Öyle ki, İspanya Krallığı'ndan ayrı bağımsız bir Katalonya Devleti'nin kurulmasının gereği de bir süre sonra Katalonya'daki tekstil sanayicileri tarafından savunulmuştur. Katalan tekstil sanayicilerinin bu ayrılıkçı siyasetini Bask Ülkesi, Galiçya ve Valencia bölgelerinde yaşayan halklar da örnek alarak benzeri bir siyaseti benimsemiştir.

XIII. Alfonso annesinin naipliğinin sona erdiği 1902 yılında kral ilan edilerek ülkeyi yönetmeye başladığında, Liberal ve Muhafazakâr Partiler içinde ayrışmalar başlamıştı. 1876 Anayasası, siyasi partilerin sayısının artmasının sebep olduğu krize, bölgesel ayrılıkçı hareketlerin güç kazanmasına ve işçi hareketlerinin etkinlik kazanmasına herhangi bir çözüm getiremediğinden işlevsizleşmiştir. Dolayısıyla İspanyol Monarşisi yönetsel krize girdikten sonra düşürülmüştür. Böylelikle 1931 yılında Restorasyon Dönemi resmen sona ermiştir. Şüphesiz, XIX. yüzyıl süresince Carlist Hareket'in ve silahlı destekçilerinin büyük bir kesimini oluşturan dinsel fanatikler, İspanyol Katolik Kilisesi'nin maddi ve manevi desteği sayesinde etkinliğini korumuştur. Ancak dinsel fanatikler, bu yüzyıl süresince hükümet eden ilerici devlet adamlarına savaş yolu ile bağnaz kilise dogmalarını kabul ettirememiştir.

Sonuç olarak, XIX. yüzyıl süresince İspanyol toplumunun liberal olan ve dinsel yönden fanatik olan kesimleri arasındaki güç mücadelesi varlığını korumuştur. Bu yüzyılda el değiştiren büyük tarım arazilerinin yeni sahipleri olan İspanyol burjuva toplumunun genel görünümünü, bir sonraki bölümde değerlendireceğiz.

1.1. XIX. Yüzyılda İspanyol Burjuva Toplumunun Genel Görünümü

XIX. yüzyılda İspanyol burjuva toplumunun bu dönemin İspanyası'nda mevcut bulunan bütün orta sınıfı kapsadığı kabul edilmektedir.

Her ne kadar birkaç tarihçi araştırma yapmış olsa da, XIX. yüzyılın sonlarında İspanya'daki burjuva toplumunun üyeleri olan insanların fiziksel görünümünün saygınlıklarıyla yakından ilişkili olduğunu belgeleyecek geniş kapsamlı bir bilimsel çalışma henüz yapılmamıştır. Ancak Avrupa genelindeki burjuva sınıfına dahil olan insanların kültürlerinin bir parçası olan dış görünümleri ile bağlantılandırılan saygınlıklarının olduğu Avrupa'da kabul edilmektedir. Galdós, *El amigo Manso* ("Arkadaşım Manso") adlı yapıtında bu konuyu ele almaktadır. *Doña Javiera* ("Javiera Hanım") geçmişi itibariyle burjuva toplumunun sosyal olarak daha altında yer alan bir toplumsal kesimin insanıdır. Ancak kendisinin de bir üyesi olduğu Vendesol Ailesi bir süre sonra iktisadi olarak oldukça kalkınır. Artık zengin olan Vendesol Ailesi'nin bütün diğer üyeleri gibi Doña Javiera da otuz yıldır giyimine ve fiziksel görünümüne özen göstermektedir. Dolayısıyla aslında bir üyesi olmadığı burjuva toplumu içinde saygı görmektedir. Galdós, Manso karakterinin ağzından erkek kardeşinin ailesi olan Vendesoller'in burjuvalığa bu şekilde tırmandığını anlatmaktadır. Copeland'ın makalesinde yer verdiği John Kronik'in konuyla ilgili yaptığı değerlendirmesi ilgi çekicidir. Bu değerlendirmeye göre, XIX. yüzyılın Restorasyon Dönemi'nde yaşamlarına burjuva toplumunun daha altında yer alan bir sosyal sınıfın üyesi olarak başlayan bu kişiler, kendilerini aslında olmadıkları kişilere dönüştürmüştür. Ayrıca söz konusu değerlendirmeye göre bu kişiler, doğasında gerçek dışılık olan burjuva toplumsal yapısının birer üyesi olmuştur.

XIX. yüzyıl süresince Avrupa genelinde, burjuva toplumunun üyeleri içinde bulundukları iktisadi refah ile özdeşleştirilmiştir. Saygınlık, burjuva toplumunun yaşam

şeklinin oldukça önemli bir özelliğini oluşturmuştur. Sahip oldukları saygınlık ile kendilerini toplumun alt sınıflarından ve aristokrasiden ayırt etmişlerdir. Copeland, burjuva toplumunun üyesi olan insanların davranışlarıyla maddi zenginliklerinin arasında bir bağ bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu görüşe göre, burjuva toplumunun üyelerinin kendilerince sahip olduklarına inandıkları bir ideal toplumsal konum bulunmaktadır. Sergilediği davranışlar aracılığıyla sosyal etkileşimde bulunan burjuva insanı, ideal toplumsal konumuna gerçekten sahip olduğuna inanmaktadır.

XIX. yüzyılda İspanya'da tipik bir burjuva erkeğinin sahip olduğu saygınlığını kamusal alanda fiilen göstermesi, burjuva toplumsal normlarına uygun bir davranış şekli olarak kabul edilmiştir. Burjuva erkeğinin sahip olduğu saygınlığının bir parçasını da, üyesi olduğu toplumun içinde değeri olan bir iktisadi ve siyasi konumu elde etmiş olması oluşturmuştur. Diğer taraftan burjuva kadını, sahip olduğu saygınlığını uymak zorunda olduğu toplumsal normların bilinciyle korumuştur. Diğer bir deyişle, burjuva kadınının saygınlığı karşı cinsin toplum içinde sahip olduğu aktif konumuna sahip bulunmayışı ile ilgili olmuştur.

XVIII. yüzyılın sonlarından XX. yüzyılın başlarına değin İspanyol toplumunun sağlık durumunu ve bu toplumun içindeki evlilikleri araştıran çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların sayısal sonuçları, uygun değerlendirmeler yapıldıktan sonra kılavuz haline getirilmiştir. *"Bu tür metinler temel olarak burjuva okuyucuları için amaçlanmıştır […]"*[6]. Söz konusu kılavuzlar, burjuva erkeğinin ve kadınının ait oldukları toplumun normlarına uygun olan ve olmayan davranış şekillerini de ortaya koymuştur. En popüler kılavuzlardan bir tanesi, ilk defa 1853 yılında yayınlanan Pedro Felipe Monlau tarafından hazırlanmıştır. Bu kılavuz, *Higiene del matrimonio* ("Evliliğin Hijyeni") veya *el libro de los casados* ("Evlilerin Kitabı") olarak

[6] Eva M. Copeland, **"Galdós's El amigo Manso, Masculinity, Respectability, and Bourgeois Culture"**, Heldref Publications, Carolina, 2007, s. 114.

adlandırılmıştır. Bu kitapta, erkeklerin aktif olmalarını gerektiren tutum ve davranışların da sınırlarının bulunduğu ifade edilmiştir. Söz konusu sınırlar, erkeğin seksüel, fiziksel ve duygusal yönlerden aşırıya kaçan davranışlarının bir sonucu olan yaşantısının onun erkekliğini azaltması ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca bu aşırılıkların erkeği düzensizleştirdiğinden de bahsedilmiştir. Monlau'nun kitabında erkeğin günlük yaşamda ılımlı ve kişisel disiplinli olmasının yanısıra kendisini fiziksel olarak kontrol altında tutmasının önemi de vurgulanmıştır. Erkeğin kamusal alandaki saygınlığı, bu erkeğin diğer insanlar tarafından fark edilen kişisel erdemleri ile bağlantılandırılmıştır. Söz konusu kitapta erkeğin sahip olduğu kişisel alışkanlıkların ve vücut sağlığının, kamusal alanda etkileşim içinde bulunduğu diğer insanlar tarafından onun sahip olduğu ahlaki nitelikler hakkında yapılacak değerlendirmeleri olanaklı kılacak olması mantıklı görünmektedir.

İspanyol toplumunun sağlık ve evlilik durumu hakkında bilgi veren söz konusu kılavuzlarda, evlenebilecek durumda olan erkeklerin evlenmelerinin gerektiği üstü kapalı bir şekilde ifade edilmiştir. Örneğin Monlau'nun kılavuzunda evli olmayan erdemli bir erkeğin tam olarak erdemli sayılamayacağına değinilmiştir*[7]. Monlau'nun çalışmasında, İspanyol toplumunu oluşturan bireylerin düşük oranda evlilik yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır*[8]. Gerçekleştirilmeyen evlilikler sebebiyle İspanyol ulusunun yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu ifade eden Monlau, aralarında bilinçli olarak cinsel ilişkiye girmemek gibi diğer sosyal hastalıkların da ortaya çıktığını çalışmasında dile getirmiştir. Monlau söz konusu sosyal hastalıkların toplumu oluşturan bireyler arasında gücün ve zenginliğin eşitsiz bir şekilde dağıtılmasından kaynaklandığını savunmuştur.

Pérez Galdós'un 1873 yılında yazmaya başladığı içerisinde pek çok bölümü olan *Episodios Nacionales* ("Ulusal Epizotlar") adlı edebi ve tarihsel yapıt, İspanyol

[7] *Bkz., **a.g.e.**, s. 115.
[8] *Bkz., **a.g.e.**, s. 115.

liberalizminin ve İspanyol burjuva toplumunun tarihsel süreç içindeki gelişimini yansıtmaktadır. Bu yapıtın ilk epizotlarında, 1808 yılında Fransızlara karşı İspanyolların verdiği bağımsızlık mücadelesinde burjuva toplumunun rölüne vurgu yapılmıştır. Bağımsızlık mücadelesinin verildiği bu yıllarda İspanyol halkının etkin bir sınıfı olarak ortaya çıkan burjuvazi, İspanyol ulusunu oluşturan unsurlardan birisi olma bilinci ve sorumluluğu ile düşmana karşı vatansever duygularla savaşmıştır. Yapıtta, ulusal düzeydeki söz konusu mücadelenin ardından burjuva toplumunun sosyal ve iktisadi yönlerden gelişim kaydettiği bilgisine yer verilmiştir. Burjuva toplumu, söz konusu olan alanlarda deneyimlediği gelişim ile eş zamanlı olarak liberal doktrinden kaynağını alan siyasi duruşunu belirlemiştir. Benimsediği liberal görüşler doğrultusunda hareket eden burjuva toplumu, Mutlakiyetçiler ile Dinsel Fanatiklere karşı mücadele etmiştir. Yapıtın sonraki epizotlarında dinsel fanatiklerle yaptıkları mücadeleyi kazandığı ifade edilen burjuva toplumu, bu başarılarını liberalizmin 1868 yılında İspanyol siyasetindeki zaferi ile taçlandırmıştır. Bu dönemde burjuva insanının bir üyesi olduğu toplum, iktisadi anlamda bir zirveye ulaşmıştır. Bu bağlamda söz konusu dönemde hayata geçirilen yeni sanayi sektörleri, tarımda yapılan iyileştirmeler ile burjuva toplumunun sosyal ve iktisadi çalışmalarını destekleyen Mendizábal'ın reformları, söz konusu zirveye nasıl ulaşıldığı hakkında yapıta dahil edilmiş olan bilgilerdir. Galdós'un yapıtını oluşturan epizotların sonuncularının konusunu, İspanya'nın siyasi ve iktisadi olarak refaha ulaşmasında burjuva toplumunun önemli bir rolü olduğu tarihsel gerçeği oluşturmuştur. *"Galdós, içerisinden kendisinin çıktığı orta sınıf olan kökenini fazlasıyla duyumsamaktadır."*[9] İspanya'nın siyasi tarihindeki Restorasyon Dönemi'nde sırasıyla hükümet etme hususunda hemfikir olan Muhafazakar Parti ve Liberal Parti aktif bir şekilde çalışmalarını sürdürmüştür. Muhafazakar Parti Burbon Hanedanı'nın görüşlerinin siyasi

[9] Clara E. Lida, **"Galdós y los Episodios nacionales: una historia del liberalismo español"**, la Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, (basım yeri yok), 2010, (sayfa yok).

temsilcisiyken, burjuva toplumu ise Liberal Parti'nin siyaset sahnesinde yer almasını olanaklı kılan taraftarların bir kesimini oluşturmuştur. Böylelikle İspanyol orta sınıfını oluşturan burjuva toplumu, dönemin siyasi koşullarının bir gereği olan anlaşmalı parlamenter sistemin hayata geçirilmesinden, ılımlı bir yaklaşımın sonucunda tatminkar olmuştur.

İspanyol burjuva toplumunun XIX. yüzyıldaki genel görünümünü iyi değerlendirmemiz için, 1868 Devrimi ile hayata geçirilen değişikliklerin söz konusu toplum üzerindeki sonuçlarını kısaca irdelememiz gerekmektedir. Bu devrimin gerçekleştirilmesini gerektiren İspanya genelindeki ciddi meseleler, devrim ile birlikte süregelen General Prim'in kısa süreli hükümetinin ve anayasal monarşinin çalışmaları sonucunda burjuva toplumunun sadece bir bölümü için çözümlenebilmiştir. *"Elde edilen değişiklikler, şehirlerdeki küçük burjuvaziyi tatmin etmeyerek büyük tarımsal arazilere sahip olan burjuva kesiminin yanısıra yatırım yapan burjuva kesiminin daha fazla lehinde olmuştur […]"*[10]. Liberal siyasetçi Mendizábal, İspanyol burjuva toplumunu sosyal ve iktisadi olarak etkileyen bir kararı resmen 1836 yılında çıkartmıştır. Bu karara göre, aktif bir şekilde kullanılmayan Kilise ve tarikatlara ait olan büyük tarımsal araziler açık arttırma usulü ile burjuva toplumuna satılacaktı. Ancak büyük arazilerin açık arttırmada küçük parçalara bölünmeden satılması, küçük burjuvaziye yarar sağlamamıştır. Diğer bir deyişle, küçük burjuvazi söz konusu olan arazileri satın alamamıştır. Satın alınan bu tarıma elverişli arazilerin hukuksal durumunu daha da iyileştirmeye yönelik olarak çalışmalar yapılmıştır. Arazilerin yeni sahipleri olan burjuva toplumunun üyesi olan insanlar, tarımsal amaç doğrultusunda kullandıkları bu alanlardan gelir elde etmiştir. Ancak aslında Mendizábal'ın söz konusu arazi sistemiyle, araziyi işleyen çiftçinin

[10] **A.g.e.**, (sayfa yok).

arazinin sahibi olması ve elde ettiği tarımsal üründen tam olarak yarar sağlaması amaçlanmıştır. Bu sistem istenildiği gibi hayata geçirilememiştir:

"[…] büyük tarım arazilerinin açık arttırmayla satılması dönemi istisna oluşturmuyordu; büyük tarım arazilerinin açık arttırmayla satılması (sistemi), toprağın işlenilmesini gerçekleştiren kişilerin üzerinde çalıştıkları (toprağın) sahibi olmayışı gibi önemli bir olayın etkisinden kurtulamıyordu […]"[11].

Burjuva toplumu sahip olduğu bu özel mülk niteliğindeki tarımsal arazileri doğal varisleri olan evlatlarına bırakmayı amaçlamıştır. Bu düşünceyi gerçekleştiremeyince, gerçekleştirilecek işin hayata geçirilmesinde önemi olan güdü ortadan kalkmıştır. Söz konusu güdünün yitirilmesinin yanısıra burjuva insanında üretkenlik kapasitesinin azalması ile açlığın ortaya çıkması ile de karşılaşılmıştır. Prieto Escudero'ya göre, XIX. yüzyılda ülkeyi yöneten hükümetin içinde büyük rolü olan burjuvazi genel olarak din adamlarından oluşmuştur. Ancak söz konusu olan duruma, İspanya'nın güneyindeki ve kuzeybatısında yer alan Katolik burjuva toplumunu oluşturan din adamları istisna oluşturmuştur. Bu bölgelerdeki burjuva insanının iktisadi çıkar gütmeksizin Katolik dinini anlamayı ve dünyevi zevklerden uzaklaşarak onu yaşamayı benimsemiş olması, bu istisnai durumun nedenini oluşturmuştur. Ayrıca, ülkenin savunulmasında önemli rol oynayan yüksek rütbeli askerler de burjuva toplumuna üye olan insanlardan oluşmuştur. Prieto Escudero, yüksek rütbeli olmayanların burjuva toplumu içinden gelmediğini de makalesinde dile getirmiştir. İktisadi durumu daha da iyileşen burjuva toplumu, elde ettiği zenginliği bütün insanlığın refahını da arttırma ülküsüyle hareket etmiştir. Burjuva insanının adalet ilkesiyle gerçekleştirdiği zenginlik dağıtımı, kendisinin belirlediği bir iktisadi denge sistemine dayandırılmıştır. *"Kuvvetli işçi gruplarının burjuva toplumunun*

[11] Germán Prieto Escudero, **"La Burguesía, Beneficiaria de las Desamortizaciones"**, (yayınevi yok), (basım yeri yok), (yıl yok), s. 66.

seviyesine yükselişi ("proleteryanın"[12] ücret ödenerek etkin bir şekilde kurtarılması), burjuvazinin sayısal esasının şüphesiz en somut göstergesidir."[13]

Büyük tarım arazilerinin açık arttırma usulü ile burjuva toplumuna satılması gerçekleştirildikten sonra, XIX. yüzyılın ikinci yarısında burjuva toplumu İspanya'da hükümet etme yetkisini elde etmiştir. Soylular ve toplumun üst sınıfları ise, önceki yüzyıllarda sahip oldukları iktisadi, sosyal ve siyasi güçlerini XIX. yüzyılda yitirmiştir. Söz konusu sınıfların güçlerini kaybetmesi, önceki yüzyıllar süresince toplumun pek çok kesimini olumsuz olarak etkileyen hatalar ile örülü yaşamsal kararları almış olmalarından kaynaklanmıştır.

1860 yılından itibaren İspanya'da iki büyük sanayi sektörü faaliyet göstermeye başlamıştır. Bunlardan birisi Katalonya'da üretim yapan tekstil sanayisi iken, diğeri Bask Ülkesinde faaliyetine başlayan demir işleme sanayisi olmuştur. Söz konusu sanayilerin ortaya çıkmaları ulaşım alanındaki devrim sayesinde mümkün olmuştur. Bu devrim, trenin yeni bir ulaşım aracı olarak halkın kullanımına açılmasıyla hayata geçirilmiştir. Daha sonraki yıllarda demiryolu ağı genişletilerek ülkenin merkezinde konumlanan Madrid ile İspanya'nın diğer bölgeleri birbirine bağlanmıştır. Demiryolu ağının ülke çapında gelişimiyle ulusal düzeyde bir pazar oluşum kazanmış ve bu durum iktisadi, sosyal ve siyasi hayatta büyük değişimlere yol açmıştır. Bask Ülkesi ile Katalonya'daki söz konusu sanayi sektörlerindeki gelişme, bu iki bölgedeki burjuva toplumunu iktisadi olarak kalkındırmıştır.

Sonuç olarak İspanya'daki büyük tarım arazilerinin açık arttırma usulü ile burjuva toplumuna satılması, bu topluma üye olan insanları zenginleştirmiştir. İspanya'nın XIX. yüzyıldaki orta sınıfını oluşturan burjuvazinin sosyal ve iktisadi olarak alt, orta ve üst

[12] Marxist İdeoloji'ye göre, üretim araçlarına sahip olmayan ve emeğini satarak yaşamını sürdüren işçi sınıfı.
[13] Germán Prieto Escudero, **a.g.e**, s. 75.

kesimlerinin bulunduğu kabul edilmiştir. Burjuva toplumunun üst kesimini oluşturan insanlar iktisadi yönden zenginleşerek refah seviyelerini arttırmıştır. İspanyol burjuvazisinin bütün kesimleri arasında siyasi gücünü ve etkisini en fazla arttıran üst kesim olmuştur. Büyük tarım arazilerinin el değiştirmesinin önünü açan bu reform, İspanyol aristokrasisinin gücünü ve etkinliğini zayıflatmıştır. Ayrıca aynı reform, burjuva toplumuna kıyasla daha yoksul durumda olan sınıfları olumsuz yönde etkilemiştir. Ülkenin orta sınıfını oluşturan burjuvaziye yarar sağlayan söz konusu reform ile küçük köylü çiftçi, ücret karşılığında çalışan zayıf bir duruma dönüştürülmüştür. XIX. yüzyılda İspanyol burjuva toplumu siyasi, sosyal ve iktisadi olarak ülke genelinde güç ve etkinlik kazanmıştır. Bir sonraki bölümde bu toplumu oluşturan insanların dinsel görüşü ile Kilisenin burjuva toplumu üzerindeki otoritesi tartışılacaktır.

1.2. XIX. Yüzyılda İspanyol Burjuva Toplumunun Dinsel Görüşü ve Kilisenin Burjuva Toplumu Üzerindeki Otoritesi

İspanyol toplumunun bir kesimini oluşturan burjuvazinin dinsel görüşünü oluşturan unsurları incelemek için öncelikli olarak XIX. yüzyıldan önceki İspanya'nın sivil ve dinsel yapılarına kısaca göz atmamız gerekmektedir. XVI. yüzyılda Avrupa'daki Aydınlanma Dönemi'nin görüşlerinden etkilenen İspanyol Katolik Kilisesinin dinsel görüşleri, aynı dönemde kök salmaya başlayan Hristiyan Hümanizmi'ne ait görüşler ile gelişmeye başlamıştır. Böylelikle söz konusu dönemden itibaren sivil otorite dinsel otoriteden bağımsız bir hale getirilirken, İspanyol bireyinin vicdanı da dinsel otoriteden özgürleştirilmiştir. Önceki yüzyıllarda olduğu gibi XIX. yüzyılda da dinsel otorite olan Kilisenin sivil siyaset üzerindeki etkisi eleştiri konusu olmuştur. Ancak, özünü Katolik Hristiyanlık'tan alan İspanyol toplumunun kültürünü oluşturan değerler yüzyıllar süresince yaşamaya devam etmiştir.

Pérez Galdós'un 1877 yılında yazdığı bir roman olan *Gloria* ("Şan")'daki kurgusal karakterlerden birisi Rafael del Horro'dur. Del Horro siyasi meselelere çözüm getirebilen bir siyasetçi değildir. Krausistler gibi O da İspanya'nın gerçek inançtan yoksun olduğunu iddia etmektedir. İnanç yoksunluğu bağlamında del Horro, İspanya'daki orta sınıf olan burjuvazinin düzenli olarak kiliselerde gerçekleştirilen ayinlere katıldığını ifade eder. Ancak bu sınıfa ait olan kişiler, dinsel kavramları mantıklı bir şekilde kavrayamamaktadır. Gerçek hayatta incelediği burjuva toplumunun özelliklerini bu yapıtında da yansıtan Galdós, burjuva toplumunun Kilisenin otoritesine itaat ettiğini ifade etmiştir.

XIX. yüzyılda İspanya'daki burjuva toplumunun hayata geçirdiği kültürel uygulamalar, benimsedikleri dinsel görüşler hakkında bir değerlendirme yapmamızı kolaylaştıracaktır. Tüketim kültürünün İspanyol burjuva toplumunun içinde

yaygınlaştırılması ile hem iktisadi gelişimin sağlanması hem de bu toplumu oluşturan insanların bütününün mutluluğunun elde edilmesi amaçlanmıştır. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda İspanyol burjuva toplum yaşamını ve kültürünü şekillendirmeyi amaçlayan pek çok el kitabı yayınlanmıştır. Bu kitaplar, sosyal yaşam içinde etkileşim içinde bulunan burjuva insanının nazik davranış biçimlerini konu almıştır. *"[...] hem bireysel hem de kolektif davranış biçimlerine ilişkin kurallar, Katolikliğin ahlaki ilkeleri tarafından belirlendi."*[14] Nezaket kurallarına uygun sosyal davranış şekillerinin ele alındığı söz konusu İspanyol el kitaplarında, yurttaşların iyi birer Katolik olmaları genellikle tavsiye edilmiştir. Ancak burjuva toplumunun gündelik olarak hayata geçirdiği dinsel uygulamalar, bu toplumun üyelerinin nezaket kurallarına uygun davranışlarının da yer aldığı yaşantıları içinde merkezi bir konuma sahip olmamıştır.

XIX. yüzyılda İspanyol Rementería'nın hazırlamış olduğu gibi daha pek çok İspanyol yazarın hazırladıkları el kitapları yayınlanmıştır. Söz konusu el kitapları, daha önce Fransız toplumu için hazırlananlardan esinlenmiş ve İspanyol burjuva kadın ve erkeğinin kamusal ve özel yaşam ortamlarında sosyalleşirken sergilemeleri gereken nazik davranış şekilleri esasına göre uyarlanmıştır. Bu el kitaplarında burjuva kadın ve erkeği, evin içinde, üst sosyal tabakanın evinde, sanatçıların evinde, tiyatroda, dans ederken, nikah töreninde, seyahatte, masa başında, soyunma odasında ve at binerken resmedilmiştir. Ancak bu el kitaplarında burjuva toplumunun üyeleri kilise içinde bulunurken resmedilmemiştir. Burjuva erkeği ve kadını dinsel olmaktan daha ziyade doğa ile içiçe gerçekleştirilen toplantı ve törenlerde bulunurken resmedilmiştir. Diğer bir deyişle, burjuva toplumunun sergilemesi gereken nazik davranış şekillerini ele alan el kitaplarında dinsel uygulamaların, bu toplumun gündelik yaşamında merkezi konumda bulunmasına gerek duyulmadığı anlaşılmaktadır.

[14] Jesus Cruz, ***The Rise of Middle-class Culture in Nineteenth-century Spain***, Baton Rouge: LSU Press, (şehir yok), 2011, s. 22.

Birbiri ile iletişimde bulunan burjuva kadını ve erkeği usulüne uygun bir şekilde konuşabilmeli ve insani erdemlere sahip olmalıdır. Geleneksel nezaket kuralları erdemli olmayı gerektirmektedir. XIX. yüzyıldan önce geleneksel nezaket kurallarının yaygınlıkla uygulandığı dönemde erdemli bir tutumun ürünü olan nazik davranışları sayesinde insanlar, Tanrı'nın bağışlayıcılığını kazanmak için gayret göstermiştir. Ancak XIX. yüzyılda hayata geçirilen modern dönem nezaket kurallarına göre burjuva insanı, Tanrı'nın bağışlayıcılığını kazanmak gibi bir amaca sahip olmamıştır. Burjuva insanının amacını, ait olduğu toplum içinde sergileyeceği erdemli ve nazik davranışların bir sonucu olarak içinde yaşadığı toplumda başarı elde etmek oluşturmuştur. İspanyol burjuva toplumuna üye olan insanların sahip oldukları erdemlerden birisi cömertlik olmuştur. Söz konusu erdem, geleneksel Katolik dinsel anlayışının dışında bir anlam taşımıştır. Burjuva cömertliği, etkileşim içinde bulunulan aynı toplumun birer parçası olan diğer insanlara karşı nazik olmak anlamına gelmiştir. Bu anlamı taşıyan cömertliğin bir örneğini, XIX. yüzyıldaki burjuva insanının takım oyunlarının rağbet gördüğü böyle bir dönemde takım arkadaşlarına koşulsuz eşlik etme nezaketini göstermesi oluşturmuştur. *"Cömert olmak, düşmanına veya mağlup ettiği kişiye çok nazik ve cömert olmak anlamına da geldi."*[15] Burjuva insanı, düşmanına veya mağlup ettiği kişiye saygı duyduğunu ifade eden armağanları uygun zamanlarda sunmuştur. Abartılı olmamasına özen gösterilen bu saygı içeren davranışı sergileyen burjuva insanının karşısındakine aktardığı düşünce ve duygularının gerçeği yansıtmasa bile, inandırıcı olması önem taşımıştır.

Burjuva toplumuna üye olan insanların *saints' days* ("Azizler Günleri")'de birbirlerini ziyaret ettiklerini XIX. yüzyılın tarihsel kayıtlarından anlıyoruz. Bu özel günde yapılan ziyaretler, Katolik dinsel geleneğinden kaynaklanmıştır.

[15] **A.g.e.**, s. 31.

XIX. yüzyılın başlarında İspanyol burjuva toplumu için yazılan el kitapları, bu toplumun sergilemesi beklenen nezaket kurallarını ele almıştır. Ancak bu yüzyılın başlarında yazılan el kitapları, Katolik Ahlaki Doktrini içinde bulunan kurallara yeterince atıfta bulunmamıştır. Aralarında Rementería'nın da bulunduğu el kitaplarının yazarları burjuva insanının Katolik dinsel ödevlerini, hayata geçirilmesi gereken bir dinsel zorunluluk olarak değerlendirmemiştir. Söz konusu el kitaplarının 1850 yılından sonraki baskılarında yer alan zengin dinsel içerik dikkat çekicidir. Bu baskılara Katolik Ahlaki Doktrini'ne ait olan pek çok motif dahil edilmiştir. El kitaplarının içerik yönünden yeniden şekillendirilmiş bu haline göre, burjuva toplumu ilahi meseleleri daha saygılı ve nazik bir tutum ile değerlendirecekti. 1850'li yıllardan itibaren söz konusu el kitaplarında Katolik Ahlaki Doktrini'ne fazlasıyla atıfta bulunulması sayesinde Liberalizm ile Katoliklik arasında siyasi olarak bir uzlaşma sağlanmıştır. Söz konusu doktrinden gündelik yaşamlarında yararlanma fırsatını bulan İspanyol burjuva toplumu, ahlaki ve dinsel yönden olgunlaşmaya başlamıştır.

Burjuva toplumunun sergilemesi uygun olan sosyal ve dinsel davranış şekillerinin ele alındığı el kitaplarına Katolik Kilisesinin buyruk kuralları da dahil edilmiştir. Kilisenin burjuva toplumu üzerinde oluşturduğu otoriteyi sembolize eden buyruk kurallar, bu topluma üye olan insanların sadece uyması gereken sosyal zorunluluklar olmaktan daha fazla bağlayıcılık taşımıştır. Diğer bir deyişle Kilise, el kitaplarına dahil edilen bu kurallar aracılığı ile burjuva toplumunun Katolik dinine ve dinsel bir kurum olan Kiliseye bağlılığını sağlamlaştırmıştır. Kilise tarafından söz konusu bağlılığın, burjuva toplumunun samimi bir adanmışlığının hayata geçirilmesi ile sağlanacağı öngörülmüştür. *"Onlar (el kitapları), kiliselerde, dinsel törenlerde ve önemli din*

adamları ile ilgilenme hallerinde etkin ve kontrollü davranışa dair kuralları da ifade etti.''[16]

Sonuç olarak burjuva toplumu, 1850 yılından itibaren yaşamlarını Katolik dininin gereklerine göre sürdürmüştür. Diğer bir deyişle, bu tarihten yüzyılın sonuna değin burjuva insanı kiliseye düzenli olarak gitmiş ve diğer dinsel zorunlulukları da Katolik Kilisesinin otoritesine itaat etmeyi ihmal etmeyerek yerine getirmiştir. Burjuva toplumunun özelliklerini gerçek hayatta inceleyen Galdós'un da ifade ettiği gibi, XIX. yüzyılda burjuva toplumu özünü Katolik dininden alan Katolik Kilisesinin dinsel ve ahlaki buyruk kurallarını oluşturan kavramları mantıklı bir şekilde kavrayamamış ve dinsel olarak olgunlaşamamıştır.

Bir sonraki bölümde, Benito Pérez Galdós'un İspanyol edebiyatındaki rolünü ve temsilcisi olduğu akımı ele alacağız.

[16] **A.g.e.**, s. 48.

2. BENITO PÉREZ GALDÓS VE GERÇEKÇİLİK

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Realizm (Gerçekçilik) akımı, İspanyol yazınında bu dönemde kaleme alınan pek çok roman ve tiyatro yapıtına ilham vermiştir. Fernán Caballero ve Alarcón gibi pek çok İspanyol gerçekçi yazarı, içinde bulundukları yüzyılın siyasi, toplumsal ve iktisadi hayatının yansımalarını kurgusal olarak eserlerinde ele almıştır.

10 Mayıs 1843 tarihinde Kanarya Adaları'ndan birisi olan Las Palmas'ta dünyaya gelen Benito Pérez Galdós, 4 Ocak 1920 tarihinde hayata gözlerini yummuştur. Aurelio M. Espinosa'ya göre, Galdós modern İspanyol romanının gerçek yaratıcısıdır. *"Galdós İspanya'nın istikbalinin, İspanyol düşüncesinin yavaş gelişmesi, İspanyol geleneği, eğitim ve ulusal gelişiminde yattığına her zaman inanmıştır […]"*[17]. İspanyol edebiyatında gerçekçiliğin temsilcilerinden birisi olan Galdós, hem romanlarında hem de tiyatro yapıtlarında evrensel hümanizmi benimseyen tutumu ile yaşadığı dönemin siyasi ve toplumsal koşullarıyla mücadele eden insan tipini devrimci bir bakış açısıyla ele alır. Galdós, İspanyol burjuva toplumunun XIX. yüzyılda yaşadığı sosyal meseleleri yapıtlarında incelerken ve bu meselelere çözüm ararken öncelikle kendisinin içinde yaşadığı yüzyılın tarihsel koşullarından yararlanır. Bu meselelerin ülkenin daha eski dönemleriyle ilgili olduğuna kanaat getirdiğinde ise, önceki yüzyılların İspanyası ile tarihsel bağlantı kurmaktan kaçınmamaktadır. Charles Philip Wagner, J. D. M. Ford'un kaleme aldığı *Main Currents of Spanish Literature* ("İspanyol Edebiyatı'nda Temel Akımlar") adlı kitabını eleştirirken Galdós'un yapıtlarında konu ettiği olayların tipik yani gerçek yaşamda sık rastlanan vakalardan ilham aldığını ifade etmektedir:

[17] Aurelio M. Espinosa, **"Benito Pérez Galdós"**, American Association of Teachers of Spanish and Portuguese, 1920, s. 111.

"Galdós'a gelince, O şüphe götürmeyen bir şekilde sanatsal etki için Doña Perfecta ("Perfecta Hanım"), Gloria ve La Familia de León Roch ("León Roch'un Ailesi")'ta üslubunu koyulaştırdı; ancak bu da onun, çalışmalarında dinsel meseleye dokunmayan metodudur […] Galdós'u kötü inançlılıkla suçlamadan önce kişi, onun bu vakaların ayrıksı olmalarından ziyade rastlanılagelen olarak anlaşılmasını amaçladığını göstermelidir."[18]

Pérez Galdós, *Episodios Nacionales* olarak bilinen kırkaltı adet romanı 1872 ile 1912 yılları arasında yazmıştır. Söz konusu epizotların 1805 ile 1880 yılları arasındaki dönemi kapsamasının yanısıra roman kahramanları kurgusal olarak yaratılmıştır. *"Galdós bu yapıtları yazmadan önce sürekli seyahatler etmiş, bilgiler toplamış ve elde ettiği bilgileri başka verilerle karşılaştırmıştır. Emin olmadığı durumlarda ise bunu dipnotlarla belirtmiştir."*[19] Yazar, bahsekonu romanları beş ayrı kategoride ele almıştır. Bunlar, Fransız askerlerinin istilası, VII. Ferdinand'ın Hükümdarlığı, İlk Carlist (Dinsel Fanatik) Savaş, II. Isabel'in Hükümdarlığı ile 1868 Devrimi olmuştur. 1868 Devrimi ile ilgili roman türündeki yazınsal çalışmalarını yaşamını yitirmesi sebebiyle tamamlayamamıştır.

John H. Sinnigen, Galdós'un romanları, gazetecilik çalışmaları, tiyatro oyunları ve hikayelerinden oluşan bütün eserlerinin kendisinin yaşadığı dönem ile doğrudan diyalog içinde bulunarak kaleme aldığını makalesinde ifade etmiştir. Diğer bir deyişle yazar, yaşadığı çağın ve toplumun gerçek görünümünü yapıtlarında yansıtmıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısına İspanyol edebiyatında gerçekçiliğin hakim olduğu dikkate alındığında II. Isabel Dönemi (1833-1868) ve Restorasyon Dönemi (1875-1898), Fernán

[18] Charles Philip Wagner, **"Main Currents of Spanish Literature by J. D. M. Ford"**, Wiley on behalf of the National Federation of Modern Language Teachers Associations, 1920, s. 202.

[19] Ertuğrul Önalp, **"Natüralizme Kadar İspanyol Romanında Gerçekçilik"**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1992, s. 218.

Caballero, Alarcón, Pereda, Pardo Bazán, Blasco Ibañez gibi yazarların yanısıra Galdós'un ilham aldığı tarihi, siyasi ve sosyal olayları kapsamaktadır.

Galdós, yapıtlarında dinsel fanatizm ile Liberalizm arasındaki mücadeleyi kurgusal olarak işlemektedir. Yazarın yapıtlarındaki din meselesini toplumsal boyutta canlılığını günümüzde dahi koruyan simgeler aracılığı ile ele alması, yapıtlarına sanatsal değer kazandırmıştır. Galdós'un, ruhban sınıfının aldığı kararları burjuva toplumunun sorgulamaksızın benimsemesinin ortaya çıkardığı dinsel fanatik zihniyet ile yapıtlarında savaşması bir dinsel simgedir. Bir başka simgeyi, burjuva toplumunun toplumsal yaşama ait durağan öğelerden kopamayışının sebebiyet verdiği trajedi oluşturmaktadır. Gerçek manevi anlamından yoksun dinsel uygulamaların aşırıya varan resmi niteliği de, Galdós'un gerçekçi edebiyata kazandırdığı bir başka sanatsal değeri olan simgedir. Galdós'un dinsel öğreti ve uygulamalara ters düşen roman kahramanlarının kişisel tutkularını yaşamaları, onların sarsıcı olan kişisel trajedisine dönüşmektedir. Galdós, yaşamın parçalarını oluşturan öğelere gerçekçi yapıtlarında kullandığı simgeler ile sanatsal canlılık kazandırmıştır.

Galdós'un kaleme aldığı yapıtlarının düşünsel altyapısını kendisinin de bizzat katıldığı *el Ateneo*'daki özgür tartışma ortamı büyük ölçüde etkilemiştir. Genç ile yaşlı, zengin ile yoksul, öğrenci ile öğretmen ayrımları yapılmaksızın İspanyol toplumunun birer parçasını oluşturan pek çok insan, *el Ateneo* Kurumu'nun yeni fikirlere saygı gösteren özgür tartışma ortamından yarar sağlamıştır. Bu kurumda gerçekleşen entelektüel fikir alışverişleri sayesinde pek çok insan birbirinin eğitimsel gelişimine katkı sağlamıştır. Nitekim, söz konusu özgür fikirli aydın insanlar 1868'den itibaren hayata geçirilen liberal yönetim içinde ve toplumsal yaşamda önemli rol oynamıştır. Giner de los Ríos gibi aydın insanların bu kültür kurumundaki tartışmalarında fikir alış verişi ve değerlendirmeler yapan Galdós, edebiyat alanındaki gerçekçi üslubunu

sağlamlaştırmıştır. 1865'teki Öğrenci Olayları ile 1866'daki Çavuşlar'ın Ayaklanması olayı Pérez Galdós'un ruhunda derin izler bırakmıştır.

Sonuç olarak Galdós, kaleme aldığı yapıtlar aracılığıyla dönemin İspanyol bireyine içinde yaşadıkları toplumsal gerçekleri sorgulatır. Gerçek hayatta var olan meseleleri kurgusal olarak sunan yazar, okuyucuların bu meselelere çözüm arayışındayken bunları birbirleriyle tartışmalarını da sağlar. Bir sonraki bölümde Galdós'un din ile ilgili görüşlerini değerlendireceğiz.

2.1. Galdós'un Din İle İlgili Görüşleri

Galdós, Clarín'in yazdığı romanlardaki karakterlerin din ile ilgili yaptıkları eylemlere övgüyle atıfta bulunmuştur. Bu karakterler Katolik Dini'nin öğretisi olan Dogma'yı eleştirmemektedir. Ancak karakterler Katolik Kilisesi tarafından –Galdós'un Seküler Fanatizm olarak adlandırdığı- sivil otoriteye dayatılan geleneklere ve fikirlere saldırmaktadır. Galdós'un meslektaşının çalışmaları hakkındaki bu düşünceleri, onun Katolik Dogma'yı benimsediğini ve kabul ettiğini göstermektedir. Ancak Galdós'un din ile ilgili görüşleri hakkında somut bir değerlendirme yapabilmemiz için, onun çocukluk döneminden itibaren aldığı dinsel eğitimi ve yaşamı boyunca edindiği dinsel tecrübeleri incelememiz gerekmektedir.

Yazarın ailesini oluşturan kişiler Katolik Öğretisini geleneksel olarak uygulamıştır. Vaftiz edilen genç Galdós, "*İlk Komünyon*"[20]'a katılmış ve düzenli olarak kiliseye ibadet amaçlı olarak gitmiştir. Bunun yanısıra Galdós gençlik yıllarını yaşarken, Madrid'de entelektüel tartışmaların yapıldığı toplantılara da katılmıştır. Dönemin rağbet gören entelektüellerini Krausistler oluşturmuştur. Krausistler, dinsel çalışmalarını sürdüren kiliselerin Tanrı ile insan arasındaki ilişkileri tekeline alarak kontrol ettiğini savunmuştur. Krausistler'e göre, insan ile Tanrı arasında bilim yoluyla bir bağ oluşturulabilmekteydi.

Galdós'un 1865 yılında yazdığı ve İspanyol basınında yer bulan ilk makalelerinde dinsel görüşleri oldukça dikkat çekici olmuştur. Bu makaleleri 1865 yılında Madrid Kroniği'nde yayınlanmıştır. Yazarın dinsel görüşleri, yazdığı mektuplarında ve 1870'li yıllarda kaleme aldığı *Doña Perfecta, Gloria* ile *La Familia de León Roch* gibi romanlarında da açıkça görülmüştür. Tanrı'ya ve sonsuz yaşama inanan Galdós, Bakire

[20] Katolik Kilisesi tarafından Katolik Hristiyanlığa inanan bir kimseye İsa Peygamber'in vücudu ve kanını simgeleyen ekmek ile şarap kullanılarak gerçekleştirilen bir dinsel tören.

Meryem'e de inandığını şu şefkat yüklü sözleri ona atfen yazarak ifade etmiştir: *en yüksek erdem; merhametin, saflığın, sevginin ideali; ilahi, lekesiz, masum yaratık.* Tanrı'nın özünün kendisine neyi ifade ettiğini açıklarken Galdós, ilahiliğin ne tapınaklarda ne de ayinlerde bulunduğunu dile getirmiştir. Yazara göre ilahilik, doğada ve yıldızlarda bulunmaktaydı. Ayrıca ilahiliğin gündelik yaşamın içinde bulunduğuna inanmıştır. Galdós'un Şeytan ve Cehennem'in varlığı hakkındaki görüşleri de genel kabul gören Katolik dininin esaslarına aykırılık oluşturmuştur. Nitekim 1865 yılında yazar, Şeytan'ın vefat ettiğini ve sadece geriye hatırasının kaldığını yazmıştır.

Galdós, İsa Peygamber'in Miraç'a yükselişinden önceki pazartesi, salı ve çarşamba günleri Katolik Kilisesinde yapılan yakarışın uygunsuz olduğunu Madrid Kroniği'nde yazdığı bir makalesinde ifade etmiştir*[21]. Diğer bir deyişle yazar bütün İspanyol yurttaşlarının sahip olduğu bir dinsel gelenek olan yakarışın, içinde yaşanılan evlerde gizlice yapılmasını savunmuştur.

Galdós, kendisinin yazdığı *La Familia de León Roch* isimli romanındaki bir kadın karakterin dinsel tutumunu dinsizlik ile özdeşleştirmiştir. Yazarın din ile ilgili görüşlerini anlamamıza katkı sağlayan León Roch'un María Egipcíaca Sudre adlı eşi, Katolik dininin gereklerini eksiksiz yerine getiren, dua eden ve düzenli olarak kiliseye giden bir kimsedir. María, bu dinsel tutumunun inancını canlı tutacak en iyi yol olduğunu düşünmektedir. Böylelikle, herhangi bir yanlış düşüncenin kendisini etkileyemeyeceğine inanmaktadır. Aslında María Tanrı'nın merhametinin ne demek olduğunu anlayamamaktadır. Dinine, bir batıl inanca kapılmışçasına inanmaktadır. Diğer bir ifadeyle María, sahip olduğu inancı kutsal bir resim gibi olan herhangi bir kutsal nesne ile özdeşleştirmektedir ve bu tutumunu değiştirmemektedir. Galdós'a göre, María'nın yaşadığı kafası karışık ve düzensiz bir kalabalığın dinselliğidir. Bu, düşünmeyi ve hissetmeyi bilmeyişin yarattığı

[21] *Bkz., Crónica de Madrid, 15-X-1865 (OC, Novelas y Miscelánea, págs. 1310-1312).

acıklı bir durumdur. María'nınkini tam anlamıyla mekanik, sinir bozucu ve kendisini kemiren döngüsel bir yaşam olarak değerlendiren Galdós, bu yaşam tarzının bütün çağların tek ve gerçek maddeciliği olduğuna kanaat getirmiştir.

Eşi María'nın yüreğinde hissetmeden yaptığı duayı eleştiren León Roch'un sözleri, Galdós'un dinsel görüşleri hakkında bize bilgi vermektedir. Bu sözler ile Galdós, Hristiyanlığı benimseyen İspanyol insanının Tanrı huzurundaki samimiyetsizliğini Katolik kiliselerinde dile getirdiği içi boş dinsel sözler ile gizleyemeyeceğini vurgulamıştır. Galdós'un *Gloria* adlı yapıtındaki bir karakter olan Buenaventura de Lantigua'nun dinsel görüşü, yazarın bu konu ile ilgili düşünceleri hakkında ipuçları vermektedir: *"İyi ve merhametli insanların hangi dinden olurlarsa olsun […] kolaylıkla cennete gideceklerine inanıyorum. Bence […] ahlaki temel, uygarlaşmış dinler içinde küçük bir fark ile bir tanedir […]"*[22]. *Gloria* isimli yapıtında yer alan bu karakterin yaratıcısı olan Galdós'un din konusunda şüpheci olmadığını anlıyoruz.

Galdós kişiye, başkasına duyulan sevgiye ve sosyal barışa saygı duymuştur. Ruhun ve hoşgörünün üstünlüğüne de saygı duyan yazar, yaşamı süresince desteklediği bu saygılı tutumunu kendi din anlayışı olarak benimsemiştir. Galdós'un ruhban sınıfının ahlaki eksikliklerinden kaynaklanan ruhban sınıfı karşıtı olan tutumu, siyasete müdahale eden Katolik Kilisesinin karşıtı olan bir konumda bulunan liberal devleti ve bağımsız işleyişini savunmasını da kapsamıştır.

Galdós Katolik Hristiyanlık dininin esaslarına aykırı olarak Şeytan'ın varlığına inanmamıştır. Yazar düzenli olarak kilisede gerçekleştirilen dinsel törenlere de katılmamıştır. Bir arkadaşı olan yazar Pereda'ya göre Galdós, sadece kulağa hoş gelen kilise müziğinin çalındığı törenlere katılırmış. Kilisede hiçbir zaman günah çıkartmayan

[22] Carlos M. Rodríguez López-Brea, **"Galdós, Un Cristiano Heterodoxo"**, Parlamento de Cantabria, Parlamento de Canarias, Santander, 2006, s. 11.

Galdós, din adamlarının Tanrı ile kendisi arasındaki ilişkiye müdahil olmalarına izin vermezmiş.

Yazar arkadaşı Pereda, Galdós'un Katolik Kilisesine ve genel olarak oluşturulan bütün kiliselere karşı inançtan yoksun bulunduğunu kendisine itiraf ettiğinin bilgisini İspanyol kamuoyu ile paylaşmıştır: *"İçimden hiç çıkarıp atamadığım belirli şeylere dair şüphe içimde fazlasıyla kökleşmiş durumda bulunuyor. İnançtan, ondan tamamen yoksunum. Ona (inanca) sahip olmaya çabaladım, ancak başaramadım. Benzeri bir durum başlangıçta beni rahatsız ediyordu; ancak bugün (inançsızlık ve ben) yaşamayı sürdürüyoruz."*[23] Tanrı'ya inancının tam anlamıyla bulunduğu bilinen Galdós'un kiliselere inançsızlığı, Katolik Kilisesinin insanların vicdanları üzerinde mutlak hakimiyet kurmayı amaçlamasından kaynaklanmıştır. Bu bağlamda Galdós bütün müspet dinlerden ümidini kesmiştir: *"İçinde Katolikliğin de bulunduğu hiçbir müspet din, günümüzde insanın ne düşüncesini ne de yüreğini tatmin etmektedir."*[24]

Tanrı'ya olan inancı ile mantığının bazen mücadele verdiğini kabul eden Galdós, bu mücadelesini Ortega y Munilla'ya dürüstçe dile getirmiştir. Galdós, bu kişiye kendisinin bir gece Madrid Uzay Gözlemevi'ne gittiğini ve orada uzaydaki yıldızların gizemini öğrendiğini söylemiştir. Gözlemevi'ne yaptığı ziyareti sonunda Galdós, Katolik Hristiyanlığın dogmasına şüpheyle bakma ve ona inanma arasında gelgit yaşamıştır. Söz konusu dogmaya inanma, herhangi bir müspet din açıkça ortaya koymamış olsa da, Tanrı'nın varlığını kabul etmek anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle Tanrı'nın varlığını insan, özgürce yaptığı mantıksal değerlendirmeler sonucunda kabul etmektedir.

1875 yılında başlayan Restorasyon Dönemi'nin sağladığı uzun barış ve istikrar, bütün Avrupa ülkelerinde eski geleneksel dogmatik inanışların güç kazanmasıyla aynı

[23] **A.g.e.**, s. 12.
[24] **A.g.e.**, s. 12.

zamanda gerçekleşmiştir. Avrupa genelindekinin benzeri bir şekilde İspanyol Katolik Kilisesi, daha önce kaybetmiş olduğu ayrıcalıkları yeniden kazanmıştır. Söz konusu ayrıcalıkları Muhafazakâr Parti'nin açık desteği ile elde etmiştir. Katolik Kilisesinin ayrıcalıkları konusunda Liberal Parti ise herhangi bir eylemde bulunmaksızın sessizliğini korumuştur. Kilisenin ayrıcalıkları ise şunlar olmuştur. Kamuya açık alanlarda Katolik dininin dışındaki dinsel ibadetleri Katolik Kilisesi yasaklamıştır. Kilisenin dinsel esaslarına uygun evlilik yeniden geçerlilik kazanmıştır. Ayrıca, profesörlük makamının özgürlüğüne ciddi derecede zarar verici nitelikteki dinsel otoritenin eğitim üzerindeki kontrolü etkinlik ve güç kazanmıştır.

İspanya'daki bu gelişmeleri takip eden Pérez Galdós, ülkesinin deneyimlediği dinsel uyanışın galibinin Katoliklik olacağını 1886 yılında sezmiş ve 1893 yılında bu uyanışın gerçekleştiğini ifade etmiştir. İnançsızlığa karşı açık bir tepkinin bulunduğu bir dönemin yaşandığını dile getiren Galdós, inancın yeniden doğduğunu sözlerine eklemiştir. İnanmanın ve umut etmenin yüceltildiğini de söyleyen Galdós, İlahi Güç ile insan arasında yapılan doğrudan iletişimi esas alan dinsel ve felsefi bir doktrin olan Mistisizm'in de bu dönemin İspanyası'nda yeniden doğduğunu ifade etmiştir.

İspanya'nın din alanında değişimler geçirdiği böyle bir dönemde bir dinsel kurum olan Katolik Kilisesi Galdós'un kişiliğinde ilgi uyandırmamıştır. Yazarın, içsel bir devrim gibi Katolik dinini yaşayan inançlı insanlar da ilgisini çekmemiştir. Ancak Galdós'un ilgisini çeken insan gruplarından birisini, dindarlığı alışkanlık haline getirmiş olanlar oluşturmuştur. Yazara göre bu insanların özel olarak belirli bir dinsel doktrine inanma zorunlulukları bulunmamıştır. Bunun yanısıra, bu insanlar topluluk halinde yaşamamıştır. Ayrıca bu insanlar belirli bir kurala göre yaşamlarını sürdürmemiştir. Galdós'un ilgisini çeken diğer bir insan grubunu ise vaizler oluşturmuştur. Söz konusu insan gruplarından

sonuncusunu, taşıdığı iyi nitelikler ve erdemler itibarıyla aziz olabilecek kişiler oluşturmuştur.

İsa Peygamber ve azizlerin resimlerinin coşku ve büyüsünden ilham alan diğer insanlar kadar Galdós da bu resimlere ilgi duymuştur. Yazara göre bilim, mucizelerin sihirli dünyası olarak da ifade edilen inancın rakibi olamazdı. Galdós, 1891 yılında yazdığı romanı *Ángel Guerra* ("Ángel Guerra")'da ilk defa olarak Katolik ruhaniliğini derinlemesine ele almıştır. Yazar bu romanından sonra yazdığı *La loca de la casa* ("Evin Delisi"), *Nazarín* ("Nazarín"), *Halma* ("Halma") ve *Misericordia* ("Merhamet") adlı romanlarında da Katolik ruhaniliğini incelemeyi ve keşfetmeyi sürdürmüştür. *Ángel Guerra* isimli romanında kahraman otuzlu yaşlarında olan iyi bir aileden gelen dul kalmış bir kişidir. Kahramanın annesi baskın karakterli bir insandır ve oğlunun davranışlarını fazlasıyla eleştirmektedir. Annesinin eleştirilerinden rahatsız olan kahraman, doğru yoldan sapar ve ateist bir yaşam sürer. Annesine karşı çıkmak için böyle bir yaşam süren kahraman, aslında sürdürdüğü yaşamının niteliğini benimsememektedir. Romanın kahramanı Guerra'nın yaşamı, annesinin ve küçük kızının vefat etmesiyle altüst olur. Guerra küçük kızı hayattayken ona dadılık yapan genç Leré'ye ilgi duyar. Leré obsesiflik derecesinde bir Katoliktir ve düzenli olarak kilisede günah çıkartmaktadır. Leré manastır hayatı yaşamayı ve orda çalışmayı ümit etmektedir. Yaşamının oldukça zor bir döneminde bulunan Guerra'ya Bakire Meryem görünerek ona dinsel bağlamda itaat etmenin ve çalışmanın önemini anlatır. Bu dinsel esaslı sözler Guerra'nın düşünceleriyle uyuşmamaktadır. Katolik Kilisesinin görüşlerini eleştiren ve Tanrı'ya inanmayan Guerra, Leré'yi sevdiğinden onu etkilemek için inançlıymış gibi davranmaktadır. Galdós bu yapıtında inançlılığa, insanlar arasında oluşan aşk ve sevgi yoluyla ulaşmaya çalışmıştır. Yazar *Nazarín* ve *Halma* isimli romanlarında inançlıların dünyasından daha fazla uzaklaşmıştır. Galdós 1890'lı yıllarda bu yapıtlarını yazarken dinsel olarak inançlı olmayı kendi iç dünyasında sorgulamaktadır. Nitekim bu sorgulamalarının bir dışavurumunu

Nazarín karakteriyle yapmıştır. Nazarín inançlılık yolunda ilerlemektedir; ancak inançlı olmanın tehlikeli ve imkansız olduğu sonucuna varır. Tam anlamıyla inançlı olmayı başaramayan Galdós'un roman kahramanları, Katolik Kilisesinin resmi siyaseti ve uygulamalarından da etkilenmektedir. Söz konusu durum, bu dinsel kurumun 1890'larda dahi ikiyüzlü ve merhametten yoksun olmayı sürdürmesinden kaynaklanmıştır veya en azından Galdós bu yıllarda da söz konusu kurum hakkındaki düşüncelerini korumaktadır.

Galdós'un *Misericordia* adlı yapıtı 1897 yılında okuyucu ile buluşmuştur. Romanın kahramanı Benigna kültürsüzdür ve okuma-yazması yok denecek kadar az olduğundan eğitimsizdir. Benigna adlı bu kadın kendisinden daha yoksul olan insanlara yardım etmek için yaşam mücadelesi vermektedir. Yardım ettiği bu insanlardan maddi ya da manevi herhangi bir karşılık beklememektedir. İnsanlara yardım etmesine sebep olan onlara karşı hissettiği sevgidir. Benigna'nın bu insan sevgisi, Tanrı sevgisinden kaynaklanmaktadır. Her gün yaptığı yardımlar onu Tanrı'ya daha yakın hissettirmektedir. İnançlı olmaya çalışan ve inançlılığı sorgulayan Galdós, Benigna karakteri aracılığıyla iyi insan olmanın önemine vurgu yapmaktadır. Benigna kilise ayinlerine katılmak gibi Katolik olmanın gereklerini yerine getirmez. Ancak muhtaç insanlara yardım ederek etik insanlık değerlerinin önemine dikkat çeker.

1890'larda kaleme aldığı yapıtlardaki kahramanların ve bu karakterlerin maneviyat bağlamında deneyimlediklerinden yola çıkarak Galdós'un Katoliklik hakkındaki kişisel görüşlerini belirgin bir şekilde ortaya koyamıyoruz. *"Galdós'un bu yıllarda Katoliklik karşısındaki tutumunun […] beyaz ile siyah arasındaki fark kadar açık olmadığını inkar etmeyeceğim."*[25] Menéndez Pelayo, Pérez Galdós'un 1897 yılında İspanyol Kraliyet Akademisi'nin huzurunda yaptığı konuşmasına atfen yazarın Katoliklik konusunda düşüncelerinin değişime uğradığına dikkat çekmiştir. Galdós konuşmasında

[25] Carlos M. Rodríguez López-Brea, **a.g.e.**, s. 19.

Tanrı'nın lütfunun insanların onurlu çabalarını boşa çıkarmamasını Tanrı'dan dilemiştir. Ayrıca yazar Tanrı'nın lütfunun, insanın kaderine dair bilinmeyeninin biricik çözümü olduğunu da aynı konuşmasında dile getirmiştir.

José Luis Mora García'nın konuyla ilgili bir bilimsel çalışmasına makalesinde değinen Rodríguez López-Brea, Galdós'un insanın kaderi hakkındaki görüşünün 1905 yılında yazdığı *Casandra* ("Casandra") adlı romanındaki Rosaura'nun görüşüyle aynı olduğunu ifade etmiştir. Rosaura yapıtta vicdanının huzurlu olduğunu dile getirmektedir ve kendi kaderine yön verecek iyi veya kötü olayların Tanrı'nın emri olarak O'ndan geleceğine inanmaktadır:

"Her zaman iyi olmak zorunda olduğumuza ve görevlerimizi sade ve gösterişsiz bir şekilde yerine getirmeye mecbur olduğumuza inandım. Azize benzemenin gururuyla, kendi çıkarını düşünmeksizin ikiyüzlü olanın kusuruna bakmıyorum; ancak zengin akrabaların rızasını kazanmak için Tanrı'ya tapınma şevkine sahip olduğu görüntüsünü vereni, sahtekarlık yapmayı alışkanlık haline getirenlerin en kötüsü olarak kabul ediyorum […] Ben, görevlerimi bana bıraktıklarında kiliseye giderim. Zorunluluklarımın yüküyle yorgun düşmüş durumda, dar yolumda ilerliyorum; ancak evet, oldukça rahat vicdanımla Tanrı'nın bana göndermek isteyeceği iyi ve kötü olanı ümit ediyorum."[26]

Ne var ki, Pérez Galdós'un siyasetçi kimliği yazarın Katoliklik hakkında değişen görüşlerini gölgelemiştir. Galdós 1886 ile 1890 yılları arasında hükümette görev alan Liberal Parti'nin bir milletvekili olarak çalışmıştır. Aynı zamanda bir siyasetçi olan yazar, liberal eğilimlerini uygun siyasi koşullarda hayata geçirmeye çalışmıştır. Bunlardan bir tanesini, laik devlet yasalarını esas alan evliliğin yeniden geçerlilik kazanması oluşturmuştur. Diğerini ise, papazların sayısının azaltılması oluşturmuştur.

[26] https://archive.org/details/casandranovelae00galdgoog/page/n46, ss. 189-190.

Gerçekleşmesi yönünde siyasi çalışmalar yaptığı bir başka eğilimini, eğitim ve öğretimin özgürlüğü üzerinde kontrol sahibi olan dinsel otoritenin etkisini sınırlamak oluşturmuştur. Pérez Galdós'un dinsel görüşünün özel hayatındaki önemli bir uygulamasını, öz kızının eğitim alacağı okulu bizzat kendisinin belirlemesi oluşturmuştur. Kızını Madrid'de bulunan ve laik esaslı eğitim veren bir okula kaydettirmiştir. Bu okulun eğitim öncelikleri arasında Katolik dinsel eğitim zorunluluğu yer almamıştır.

1900'lü yılların başında Galdós, uzun yıllardır savunduğu dinsel görüşünü yinelemiştir. Diğer bir deyişle yazar, İspanya'nın sadece dinsel otoritenin etkisinden kurtulduğu zaman gerçekten büyük bir ülke olacağını savunmuştur. Galdós, Katolik Kilisesine İspanyol Anayasal Monarşisi'nin yasalarına uyan bir kurumsallığın kazandırılmasının gereğini ifade etmiştir. Diğer taraftan yazar, Katolik dogma ve inançlarına eskiden beri gösterilen saygının devam ettirilmesini savunmuştur.

Galdós, 1916 yılında yazdığı *Sor Simona* ("Sor Simona") adlı tiyatro yapıtında önceki yıllarda yazdığı romanlarındakine benzer nitelikte bir dinsel temayı ele almıştır. Yapıtın kahramanı Sor Simona için din, sevgi, iyilik ve en saf haliyle hümanizmdir. Belki de Pérez Galdós'un artık gözlerinin görmediği bir sırada, hasta ve yaşlanmış haldeyken sergilediği bazı davranışlarını, dinsel görüşleriyle bağdaştırabiliriz. Yazarın ölümünün yaklaştığı bir zamanda Katolik rahibine günah çıkartmayı reddettiği söylenmiştir. Diğer taraftan, yazarın ölüm döşeğindeyken rahibe günah çıkartmayı kabul ettiği söylenmiştir. Ancak yakın akrabaları Galdós'un bilincinin yerinde olmadığına kanaat getirmiştir ve söz konusu dinsel eylem gerçekleştirilmemiştir. Yazarın ölümünden sonra *El Liberal* ("Liberal") gazetesi, Galdós'un Katolikliğin esaslarına uygun bir şekilde hayata gözlerini yummuş olduğunu kamuoyuyla paylaşmıştır. Ancak yazarın yeğeni, gazetenin haberinin tam aksi yönündeki kesin görüşlerini bir mektup aracılığıyla bu gazetenin direktörüne iletmiştir.

Sonuç olarak Pérez Galdós, Katolik Hristiyanlığın esaslarına uygun olmayan nitelikte bir yaşam sürmüştür. Kendine özgü bir Katolik olan Galdós, Tanrı'nın varlığına inanmıştır ve O'nunla doğrudan iletişim kurmayı tercih etmiştir. Yazarın hayata gözlerini yumduğu sırada dinsel tutumunu koruduğunu varsaymak mantıklı bir değerlendirme olacaktır. Bir sonraki bölümde Galdós'un siyasetteki rolünü tartışacağız.

2.2. Galdós'un Siyasetteki Rolü

Tarihsel kayıtlara göre Galdós, II. Isabel ve Restorasyon Dönemleri'nin Madrid'inde hem edebiyat çevrelerince hem de siyasi çevreler tarafından saygı duyulan bir kişi olmuştur. Nitekim, 1885 yılında dünyaya gelen XIII. Alfonso'nun annesi María Cristina'yı doğum vesilesiyle ziyaret eden Galdós, bu kral naibi hanımefendiye iyi dileklerini bizzat sunmuştur. 1886 yılına değin Galdós her ne kadar siyasi bir devrimin gerçekleştirilmesini savunan liberal görüşlere sahip olmuş olsa da, bu tarihe kadar Cumhuriyetçiler'in tarafında bulunarak siyasi gelişmeleri takip etmekle yetinmiştir. Galdós'un böyle bir siyasi tutumu benimsemesi, 1868 Devrimi'ni yapan neslin izlediği yöntemi hatalı bulmasından kaynaklanmıştır. Söz konusu devrimciler, eğitilen halkın ülkede bir devrim yapması fikrini hayata geçirmeyi amaçlamıştır. Galdós'a göre, eğitilen İspanyol halkı devrimi gerçekleştiremezdi. Ancak ileri görüşlü ve iyi eğitimli siyasetçiler devrimi yaptıktan sonra İspanyol halkını eğitmeliydi. Diğer bir deyişle Galdós, İspanyol halkının eğitilmesini siyasetçiler tarafından gerçekleştirilen devrimin bir sonucu olması gerektiğini savunmuştur. Liberal görüşlere sahip olan Galdós, İspanyol Monarşisi'ni İspanya'yı ahlaki ve maddi olarak köleleştirmekle özdeşleştirmiştir. *"Monarşi'den ayrıldı; çünkü Monarşi'nin yalnızca İspanya'nın ahlaki ve maddi olarak köleleşmesini istediğini gördü."*[27] 1886 yılında Pérez Galdós, Liberal Parti'nin Başkanı Sagasta'nın isteğiyle Puerto Rico milletvekilliği görevine getirilmiştir. Milletvekilliği görevini Liberal Parti'nin görev süresinin sona erdiği 1890 yılına kadar sürdürmüştür. XIX. yüzyılda din esaslı resmi eğitim Monarşi ile Katolik Kilisesi tarafından oluşturulmuştur. Söz konusu resmi eğitimin alternatifi olan laik eğitim modeli ile sivil ve siyasi özgürlüklerin tartışıldığı bir zamanda Galdós, Katolik Kilisesinin konu ile ilgili görüş ve uygulamalarına karşı olduğunu açıkça ifade etmiştir.

[27] Joaquín Casalduero, ***Vida y Obra de Galdós (1843-1920)***, Editorial Gredos, S. A., Madrid, 1974, s. 34.

XX. yüzyılın başlarına gelindiğinde Galdós'a yeniden İspanya siyasetinde görev alması için teklifte bulunulmuştur. Teklifi memnuniyetle kabul eden Galdós, önceki Puerto Rico milletvekilliği görevine kıyasla aktif bir görevde bulunmuştur. İlki 1907'de, diğeri ise 1910'da olmak üzere Cumhuriyetçi Parti'den iki defa Madrid milletvekili seçilmiştir. Galdós söz konusu milletvekilliği görevini 1907'de yerine getirmeye başladığında Monarşi karşıtı cephe Cumhuriyetçiler'den oluşmaktaydı. Ancak Cumhuriyetçiler kendi içinde ayrışmış durumdaydı. Galdós, Cumhuriyetçileri birleştirmeyi başararak siyasette etkin tek bir cephe haline getirmiştir. Ayrıca aynı dönemde İspanya'nın aktif siyasetinde yer alan Sosyalistler'in de takdir ve saygısını kazanan Pérez Galdós, Cumhuriyetçiler ile Sosyalistleri siyaset sahnesinde birleştirici bir rol oynamıştır.

Galdós her ne kadar Cumhuriyetçileri birleştirmeyi başarmış ise de, 1913 yılında Cumhuriyetçiler arasındaki anlaşmazlık ciddi bir boyuta ulaşmıştır. *"Galdós o sırada Melquíades Álvarez'in kâğıt üzerinde Cumhuriyetçi olan Reformist Partisi'ne sığınır […]"*[28]. Bu parti, İspanya'yı yöneten Monarşi rejiminin ülkenin modernleştirilmesi doğrultusunda yapacağı yasal düzenlemeler karşılığında bu rejim ile işbirliği yapacağına ilişkin kararlılığını ifade etmiştir. Ancak Monarşi beklenilen reformları gerçekleştirmemiştir. 1915 yılında Pérez Galdós'un Monarşi veya Cumhuriyet taraftarı olduğunu belgeleyen herhangi bir kanıt bulunmamaktadır.

Sonuç olarak İspanya'nın siyaset sahnesindeki Liberal ve Cumhuriyetçi Partileri'nde milletvekilliği yapan Galdós, ileri görüşlülüğü ve birleştiriciliği ile tanınmıştır. Bir sonraki bölümde Krausizm'in Galdós'taki izlerini değerlendireceğiz.

[28] Carlos M. Rodríguez López-Brea, **a.g.e.**, s. 24.

2.3. Krausizm'in Galdós'taki İzleri

İspanya için yeni olan bu eğitim ve öğretim sürecine uyan bir gerçekçi İspanyol yazar da Benito Pérez Galdós olmuştur. Özgürlük ve bilimin özünü oluşturduğu seküler eğitim ve öğretimin yazara kazandırdığı bakış açısı ve bilgi, onun günümüzde dahi okunmaya ve tartışılmaya değer yapıtlar yaratmasını mümkün kılmıştır.

Pérez Galdós, gençlik yıllarından itibaren Krausistler'in tartışmalarına ilgi duymuş ve bunlara katılmıştır. Hayata gözlerini yummasından kısa bir süre önce dahi Galdós, insan ile Tanrı arasındaki iletişim sürecinde herhangi bir aracının varlığını kabul etmemiştir. Böyle bir inancın, yazarın dinsel bilgi ve deneyimlerinin yanısıra Krausizm'den kaynaklandığını söyleyebiliriz. Nitekim Krausistler, Tanrı ile insan arasında bilim yoluyla bir bağ oluşturulabileceğine inanmıştır.

Dinsel Modernistler olarak da adlandırılan Krausistler, Katolik ayinlerinin basitleştirilmesini talep etmiştir. Krausistler, Katolik dinine inananlara zorla kabul ettirilen Katolik Dogma'yı şüpheyle değerlendirmiştir. Bu şüphenin sebebini, kendisi de bir insan olan Papa'nın dinsel değerlendirme ve kararlarında Katolik dünyası tarafından hatasız ve kusursuz sayılması oluşturmuştur. Ruhban sınıfının dinsel rolünü sorgulayan Krausistler, dinsel metinlerin yorumlanması konusunda inançlı insanlara daha fazla özgürlük tanınmasını savunmuştur. Farklı dinsel ve bilimsel görüş ve değerlendirmeleri olan bu Modernistler, Katolik dininin dışındaki diğer inançlara karşı hoşgörüyü benimsemiştir. Krausistler, insanlığa verdiği mesajın özünü sevgi oluşturduğu için Tanrı'nın sözlerini taşıyan İsa Peygamber'e inanmıştır. Katolikliği kendine göre yorumlayan ve yaşayan Galdós, diğer dinlere de hoşgörülü ve saygılı olan bir tutumu benimsemiştir. Görüşlerinde Krausizm'in izlerini taşıdığını anladığımız Pérez Galdós, Katolik ayinlerine katılmayan genel tutum ve davranışı ile Krausistler'in görüşüne yakın

olmuştur. Bunun yanısıra Galdós'un ruhban sınıfının ikiyüzlü olduğuna inanması, Krausistler'in ruhban sınıfının dinsel işlevini sorgulaması ile uyumluluk göstermiştir.

Özgürlüklerin genişletilmesini esas alan ve laik nitelikli olan 1869 Anayasası'nın hazırlanmasında Krausistler'in yanısıra İspanya'nın entelektüel neslinin de büyük çaba ve katkıları olmuştur. Söz konusu anayasa ve Krausistleri destekleyen entelektüellerden birisi de Galdós olmuştur. *"(Galdós) tam anlamıyla Krausist olmamasına rağmen, ondan (Krausizm'den) azımsanmayacak kadar unsur aldı."*[29]

Pérez Galdós 1878 yılında yazdığı *La Familia de León Roch* adlı romanında koyu Katolik el marqués de Tellería karakterinin dinsel ikiyüzlülüğünü ortaya koymuştur. El marqués de Tellería ve ailesinin diğer inançlı üyeleri bu dinin gereklerini yerine getirmemektedir. El marqués de Tellería, toplum içindeki konumunu yitirmemek için kendisini toplum huzurunda kusursuz bir Katolik gibi gösterir. Galdós bu bağlamda romanında, Krausistler'in Katolik dinini yaşayış şeklinin aile üyelerininki ile olan benzerliğine dikkat çekmiştir. İkiyüzlü el marqués de Tellería, Katolik toplumu içinde bir ateist olarak damgalanmak istemez. Yapıtında Krausistler'in Katolik Kilisesi tarafından ateist olarak nitelendirildiğinden bahseden yazarın, Krausistler'inkine benzeyen din anlayışı sebebiyle ateist olarak damgalanmaktan kendisine pay çıkarttığını söyleyebiliriz.

Krausizm, İspanya'da 1880'lerden önceki dönemde siyasal ve toplumsal pek çok meseleye teorik ve uygulamalı alternatif çözümler üretmiştir. Ancak Krausistler'in bu çözümlerinin başarısı geçici olmuştur. Pérez Galdós gençlik yıllarından 1870'lerin sonuna değin Krausistler'in dinsel görüşlerini benimseyerek onları yüceltmiştir. *"Onun*

[29] **A.g.e.**, s. 4.

(Galdós) için yüksek Avrupa kültürünün dehası olan Hristiyanlık en yücedir. (Galdós) Hristiyan geleneğinin evladı olarak düşünülmektedir."[30]

Hristiyanlık doktrininin esaslarını temel seviyede ele alan bir kitap bulunmaktadır. Galdós, *La Familia de León Roch* adlı yapıtında bir Krausist olan León Roch'un söz konusu kitabın içeriğini üç ilahi emire indirgemesinden bahsetmiştir. Bu üç emir, ruhun ölümsüzlüğüne, sonsuz adalete ve kusursuz olmanın sonuçlarına inanmaktan oluşmuştur. Krausistler'in dinsel görüşlerine yakın olduğu bilinen Galdós, bu romanındaki León Roch karakteri aracılığıyla söz konusu olan görüşlere en azından sempati duyduğunu ima etmiştir. Ancak yazar için, dinsel öğeler ile çevrili olan İspanyol toplumunun kendi düşünce dünyasını bu yapıt ile sorgulatmak daha önemli olmuştur.

İspanya'da Restorasyon Dönemi'nin başladığı 1875'ten itibaren genel olarak maneviyat ve Katoliklik yeniden güç kazanmıştır. Kiliselerin ve dinsel eğitim kurumlarının sayısı artmıştır. 1880'lerin ortalarına doğru İspanya'da Krausistler'in dinsel görüşleri gerçekçiliğini yitirmeye başlamıştır. Ülkesinin ve toplumunun genel görünümünü gözlemlemeyi sürdüren Galdós, 1886 yılında şunları öngörmüştür: *"[...] eğer İspanya'da dinsel bir yeniden doğuş oluşuyor ise, galip Katoliklik olacaktır."*[31] Rodríguez López-Brea'ya göre 1880'lerden itibaren Galdós'un edebiyat alanında yaşadığı evrimsel değişim, dinsel görüşlerinin geçirdiği değişimden daha fazla olmuştur. Pérez Galdós edebiyat hayatının her döneminde olduğu gibi bu dönemde de İspanyol toplumunun her kesimini etkileyen siyasi ve sosyal konulara burjuva toplumunu oluşturan bireylerin yaşamları ve birbirleriyle olan ilişkileri çerçevesinde alternatif çözümler bulmaya çalışmıştır. Yazar, yapıtlarında yer alan çözüm arayışına konu edilen kurgusal karakterlerin yaşadıkları aracılığı ile okuyucuları da söz konusu arayışa dahil etmeyi başarmıştır. Galdós'un edebiyat alanında yaşadığı evrimsel değişime, 1897 yılında

[30] **A.g.e.**, s. 11.
[31] **A.g.e.**, s. 14.

yazdığı *Misericordia* adlı romanı somut bir örnek oluşturmuştur. Bu yapıtın kahramanı olan Benigna, Krausistler'in idealini oluşturan okumuş, kültürlü bir Avrupalı değildir. Benigna iyi bir birey olarak yaşamını sürdüren ve yardıma muhtaç olan diğer insanlara yardım eden bir insandır. Yardımsever bir tutumu içselleştirmiş olan Benigna, ait olduğu toplumsal sınıf ve inandığı dinden bağımsız olarak hareket etmektedir.

Sonuç olarak Krausizm, gençlik yıllarından 1880'lerin ortalarına değin Galdós'un siyasi, toplumsal ve dinsel bakış açısının oluşmasında ve yazarın edebiyat alanındaki yapıtlarının içeriğini belirlemesinde etkin bir rol oynamıştır. 1880'lerin ortalarından itibaren Krausizm, ülke genelindeki siyasi, toplumsal ve dinsel meselelere alternatif çözümler üretemeyen bir nitelik kazanmıştır. Yaşamı boyunca ülkesindeki siyasi ve toplumsal meseleleri gözlemleyen Galdós, bu dönemde de değerlendirmelerini sürdürerek edebiyat alanında verdiği yapıtlar aracılığıyla yaşadığı ülkenin çeşitli meselelerine Krausizm'in etkisinden bağımsız olarak yeni çözümler üretmiştir. Yazar yaşamının sonuna değin gerçekçi bakış açısını koruyarak hem aktif siyasette hem de edebiyat alanında yaptığı çalışmalar ile İspanya'nın çeşitli meselelerini ülke toplumunu birleştirici bir tutum sayesinde çözümlemeye gayret göstermiştir. Bir sonraki bölümde *Doña Perfecta* adlı yapıtın özetini irdeleyeceğiz.

3. *DOÑA PERFECTA* VE DİNSEL HOŞGÖRÜSÜZLÜK

3.1. Yapıtın Özeti

Yapıt Pepe Rey'in Villahorrenda adlı tren istasyonunda kısa süreliğine duran trenden inmesiyle başlar. Pepe Rey'in halası olan Doña Perfecta Orbajosa adlı şehirde yaşamaktadır. Yapıtın kahramanı olan Pepe Orbajosa'ya Doña Perfecta'nın kızı Rosario ile evlenmek amacıyla gider. El tío Licurgo ile Pepe Rey yolculuklarına devam ederlerken Caballuco ile karşılaşırlar. Caballuco Orbajosa halkı tarafından sevilen yaşlı ve nüfuzlu bir toprak ağasıydı. Dolayısıyla merkezi ve yerel yönetim birimlerinin kararlarına karşı çıkıyordu. Ancak artık yoksulluk içinde yaşayan Caballuco, Orbajosa'nın posta işleri ile ilgilenmektedir. Pepe Rey'in babası olan Juan, Perfecta ile kardeştir. Juan ile Perfecta'nın babası olan yüksek rütbeli asker 1841 yılında hayata gözlerini yumar. Don Manuel María José de Polentinos, Perfecta'nın eşidir. María Polentinos ise Juan'ın eşidir. Juan Rey, Sevilla'da otuz yıldır avukatlık yapmaktadır ve 1845 yılında dul kalır. Juan Rey, oğlu Pepe Rey'in mühendis olacağı öngörüsünde bulunur. Pepe Rey, gerçekten de mühendislik eğitimini tamamladıktan sonra mühendis olur. Perfecta eşiyle Madrid'de yaşamaktadır. Madrid'de ve Orbajosa'da Polentinos ailesinin pek çok büyük arazisi bulunmaktadır. Perfecta'nın eşi Manuel María José, aile servetini kadınlar ile kumarda kaybeder. Aileyi büyük borç içine sokan Perfecta'nın eşi bir süre sonra yaşamını yitirir. Pepe Rey ise Orbajosa'ya gelmeden önce Almanya'ya ve İngiltere'ye bilimsel çalışmalarda bulunmak amacıyla gider. Pepe Rey, Orbajosa'ya sadece Rosario ile evlenmek amacıyla gitmez. Orbajosa vadisinde bulunan Nahara Nehri'nde maden araması yapmak Pepe Rey'in diğer amacını oluşturur. Don Inocencio Orbajosa'daki katedralin papazıdır. Kinayeli konuşan papaz, Pepe Rey'in bir taraftan kültürlü ve yetenekli olduğunu ve bahsettiği Madridli kişilerden farklı olarak mütevazılığa küçümsemeyle karşılık vermeyeceğini dile getirir. Diğer taraftan Pepe Rey'in Orbajosalıları biraz kaba saba insanlar olarak değerlendirmeye

hakkı olduğunu ifade eder. Don Cayetano Polentinos, doña Perfecta'nın diğer erkek kardeşidir. Zamanının çoğunu okuyarak geçiren Cayetano, Orbajosa'da nitelikli pek çok kitap ile zenginleştirilmiş bir kütüphaneye sahiptir. Jacintito, don Inocencio'nun yeğenidir ve avukatlık yapmaktadır. Don Inocencio yeğenini Rosario ile evlendirmek istemektedir. Rosario ve Pepe Rey birbirlerini sevmeye başlarlar. Pepe Rey Orbajosa'da geçirdiği zaman içinde babasından hiçbir mektup teslim almamıştır. Böyle bir durumla sadece kendisi karşılaştığı için mektup dağıtımından sorumlu, takma adı Caballuco olan Cristóbal Ramos'u itham eder veya Pepe Rey en azından, Orbajosa'da kendisinin kötülüğünü isteyen tanımadığı kişilerin bulunduğuna inanır. Bir süre sonra babasından bir mektup alan Pepe Rey, Orbajosa'dan babasına hiçbir mektubunun ulaşmadığı bilgisini, mektubun satırlarını okuyunca edinir. Pepe Rey'in Orbajosalılar'ın kendisini hedef alan eleştirileriyle fazlasıyla üzülmesi, onu bir gece Orbajosa'yı terk etme düşüncesiyle karşı karşıya bırakır. Bu düşüncesini hayata geçirmediği aynı gecede, Rosario'nun genetik olan delilik hastalığı sebebiyle evinin odasına kapatıldığı gerçeğini öğrenir. Pepe Rey'in eski asker arkadaşı Pinzón'a ikinci defa Orbajosa'da aktif görev verilir. Bu sayede Pepe Rey Orbajosa'da yaşadığı olumsuzluklara karşı artık tek başına mücadele vermez. Kendisinin asker olmadığını Orbajosalılara ifade eden Pinzón, Perfecta'nın evinden ayrılan Pepe Rey'in Orbajosa'daki ordu komutanına Hristiyanlık Doktrini'ni öğrettiğini anlatır. Orbajosa'nın pek çok yönetim ve yargı üyesinin Madrid merkezi yönetimince değiştirildiğini dile getiren Pinzón, Madrid'den gönderilen ordunun artık Orbajosa'nın yakın çevresindeki çatışmacı gruplara yöneldiği bilgisini Orbajosa halkı ile paylaşır. Söz konusu ordunun komutanı ile yakın bağı olduğu bilinen Pepe Rey ile askerlere karşı Caballuco silahlanmak arzusundadır. Vatanı ve inancı ilgilendiren bir mesele olduğunu dile getiren Perfecta, Caballuco'yu silahlanma konusunda yüreklendirir. Madrid yönetimini Orbajosa'da temsil eden Pepe Rey ise, Caballuco ve destekçilerinin baş düşmanı olur. Pepe Rey annesinin izni olmasa da Rosario ile mutlaka evleneceğini

bildirir ve gece onunla evinin bahçesinde buluşmak için bir fırsat yaratır. María Remedios bu planı Perfecta'ya duyurur, durumu öğrenen Perfecta Pepe Rey'i öldürmesi için Caballuco ile anlaşır. Caballuco Pepe Rey'i tuzağa düşürerek öldürür. İntihar süsü verilerek öldürülen Pepe Rey'in cesedini bulduklarında intihar etmiş olduğunu ileri sürerek Hristiyan dininin kurallarına göre defnedilmesine karşı çıkarlar. Pepe Rey'in ölümünü öğrenen Rosario aklını kaçırır ve bir akıl hastanesine gönderilir. Perfecta da aklını kaçırır. Don Inocencio ise yaptığı kötülüklerden pişmanlık duyarak dinsel amaçla Roma'yı ziyaret etmek üzere şehirden ayrılır.

3.2. Yapıtta Dinsel Hoşgörüsüzlük

Yapıtta dinsel hoşgörüsüzlüğün ilk örneğini don Inocencio'nun Pepe Rey'e yönelttiği sözler oluşturmaktadır:

"Gerçekten siz yurtdışında pek çok harikalar gördünüz; bizim eski kilisemizde ilgi çekici hiçbir şey bulamayacaksınız. Biz, Orbajosa'nın zavallı köylüleri için o (kilise) ilahidir."[32] *"XVI. yüzyılda kilise özel heyeti üyesi Peder López de Berganza, bu kilisenin görkemli bir güzelliğe sahip olduğunu söylüyordu. Yine de, sizin gibi çok bilgili adamlar için belki de (kilisenin) hiç değeri olmayacaktır; demirden yapılmış herhangi bir pazar sizin için daha güzel olacaktır."*[33] Don Inocencio'nun bu sözleri karşısında Pepe Rey sinirlerine hakim olur.

Dinsel hoşgörüsüzlüğünü Perfecta sarf ettiği şu sözlerle sürdürür:

"Dikkatli ol Pepito; seni uyarıyorum, aziz kilisemiz hakkında kötü söz söylersen dostluğumuzu yitiririz. Sen çok şey biliyorsun ve her şeyden anlayan nitelikli bir adamsın; ancak bu büyük binanın (dünyanın) sekizinci harikası olmadığını fark etmek zorundasın, bilgeliğini kendine sakla ve bizi aptal yerine koyma."[34]

Don Inocencio'nun süregelen dinsel hoşgörüsüzlüğü şu sözlerle ifadesini bulur: *"Modern insanın yaptığı çalışmalarda ve arttırdığı bilgide yer alan bilim, duygunun ve tatlı hayallerin ölümüdür. Onunla (bilimle) ruhun yaşamı azalır. Her şey sabit kurallara indirgenir ve doğanın aynı ulvi coşkuları kaybolur. Bilim ile sanatlardaki mükemmellik yok edilir; tıpkı ruhtaki inancın yok edilmesi gibi. Bilim her şeyin yalan olduğunu söyler; ve her şeyi sayılar ve grafikler ile ortaya koymak ister [...]"*[35]. Ana Isabel González Manso makalesinde dönemin İspanyası'nda toplumun bir kesimini oluşturan liberal

[32] Benito Pérez Galdós, ***Doña Perfecta***, Ediciones Cátedra, Madrid, 2013, s. 99.
[33] **A.g.e.**, s. 99.
[34] **A.g.e.**, s. 99.
[35] **A.g.e.**, s. 100.

unsurların, din ile batıl inancı birbirine karıştırmamasının önemine vurgu yaptıklarını ifade etmiştir. *"Genellikle bütün ülkedeki insanlar çok dindar, çok inançlı, dinine çok adanmıştır; ancak aslında din konusunda tamamen cehalet içinde kalmaktadır, dinin adının ötesinde neredeyse hiçbir şey bilmemektedir […]"*[36].

Pepe Rey, Don Inocencio'ya şöyle yanıt verir: *"Dindeki mistisizm, bilimdeki rutin uygulamalar ve sanatlardaki doğal olmayan öğeler Pagan Tanrıları gibi yitip giderler […]"*[37]. Don Inocencio'nun verdiği peşin hüküm ile bilimin ruhtaki inancı ortadan kaldırdığını ifade etmesi, Pepe Rey'e dinsel açıdan yapılan bir başka hoşgörüsüzlük anlamına gelmektedir. Pepe Rey'in don Inocencio'yu kızdırmak amacıyla bile olsa dindeki mistisizmin yok olup gittiğini dile getirmesi de bir dinsel hoşgörüsüzlüktür.

Don Inocencio sözlerine devam ederek *"savunduğun doktrinin yanlış olduğunu iyi biliyorum; ancak benim seninle baş edebilecek ne bir yeteneğim ne de söyleyebileceğim hoş sözlerim var. Ben duygunun silahlarını, teolojik argümanları kuşanırdım; ki bunlar ilahi bildiri, inanç, ilahi sözden kaynaklanır. Ancak […] don José, siz nitelikli bir bilgesiniz, teoloji, inanç, ilahi bildiri, aziz peygamberler, Hristiyanlık dinine gülüp geçerdiniz"*[38] demektedir. Don Inocencio, Perfecta'ya dönerek Madrid'de bulunduğu sırada *el Ateneo* adlı tartışma ortamına ziyarette bulunduğunu ifade eder. Bu tartışma ortamını benimseyip ona katılan kişilerin ateist ve protestanlar olduğunu söyler. Bu kişilerden zeka yönünden çevik olmaları bağlamında bahsederken, Pepe Rey'in de bahsedilen kişilerden farklı olmadığını dile getirir. *"Ne kafası var, Perfecta Hanım, sizin bu genç yeğeninizin ne kafası var!"*[39] Böylelikle Pepe Rey'in ateist olduğu yargısına vararak dinsel hoşgörüsüzlüğünü yineler. Perfecta don Inocencio'nun Pepe Rey ile ilgili

[36] Ana Isabel González Manso, **"Tolerancia Religiosa y Modelo de Iglesia en España en la Primera Mitad del Siglo XIX"**, Universidad del País Vasco, (Yer Yok), (Yıl Yok), s. 120.
[37] Benito Pérez Galdós, **a.g.e.**, s. 101.
[38] **A.g.e.**, s. 104.
[39] **A.g.e.**, s. 104.

olan görüşlerinden yola çıkarak Inocencio'nun mütevazı ve Hristiyan merhametine sahip olan bir insan olduğunu vurgular. Ayrıca Perfecta, Inocencio'nun Pepe Rey'i katı bir şekilde eleştirmediğini ifade eder: *"[…] don Inocencio […] aslında isteseydi yapabilecekken seni katı bir şekilde eleştirmeyi reddederek […]"*[40]. Bu görüşleri taşıyan Perfecta'nın yapılan dinsel hoşgörüsüzlüğü desteklediğini söyleyebiliriz. Perfecta Pepe Rey'e hayatı boyunca öğretilenlerin birer hata olduğunu ve Inocencio'nun onu hatalarından kurtararak aydınlatacağını söyler.

Perfecta Pepe Rey'e dinsel hoşgörüsüzlük bağlamında sözler sarf etmeyi sürdürür: *"[…] bizim güzel katedralimizi tekrar ziyaret ettiğinde, onun içindeyken biraz daha fazla dikkatli ol […] kendinin (Pepe Rey'in) hatanı fark etmemen tuhaf değil […] Ateneo'ya, kulüplere, akademilere ve kongrelere büyük rahatlıkla girmeye alışkın olman doğaldır. İlahi Güç'ün bulunduğu bir tapınağa aynı şekilde girilebileceğini sanıyorsun."*[41] Pepe Rey şu sözlerle kendisini savunur: *"Ancak hanımefendi beni bağışlayın […] katedrale büyük bir sakinlikle girdim."*[42] Perfecta ise sözlerini aynı üslupla devam ettirir: *"Beyefendiler, yeğenimi affedin. Bir dikkatsizi, dalgını tuhaf karşılamamak gerekir. Bir kutsal yere ayaklarını basmayalı kaç yıl oldu?"*[43] Pepe Rey ise kilisenin içinde bulunurken kendi huzurunu korumaya alışkın olduğunu ifade eder. Perfecta yeğenini şu sözleriyle uyarır: *"seni eleştirmeye kararlıyım; çünkü Tanrı'nın bizi kendi görünümü ve benzerliği gibi yaratmadığını düşünüyorsun. Maymunlardan türediğimize inanıyorsun; ruhun varlığına inanmıyorsun […]"*[44]. Pepe Rey kendisine yapılan yakıştırmaların gerçeği yansıtmadığını dile getirir; ancak Perfecta yeğenine karşı takındığı dinsel açıdan hoşgörüsüz tutumunu şu sözlerle korur: *"[…] Orbajosa'nın bu yoksul ve sefil sakinleri merhametlidirler ve iyi Hristiyanlardır; her ne kadar hiçbiri Alman Felsefesini bilmese*

[40] **A.g.e.**, s. 104.
[41] **A.g.e.**, s. 120.
[42] **A.g.e.**, s. 120.
[43] **A.g.e.**, s. 120.
[44] **A.g.e.**, s. 122.

bile, bu yüzden ulu orta onların inançlarını küçümsememelisin."[45] Halasına hiçbir kimseyi küçümsemediğini söyleyen Pepe, kendisine atfedilen düşüncelere de sahip olmadığını dile getirir. Ayrıca Orbajosa'da bulunan kilisedeyken mimariye dikkatini verdiğinden saygısız bir izlenim uyandırmış olduğunu da sözlerine ekler. Ardından Pepe Rey'in sinirlendiğini ifade eden Perfecta bakışlarını yere indirir ve ellerini önünde birleştirir. Her şeyin Tanrı için olduğunu dile getiren Perfecta, Pepe Rey'in kendisini affetmesini rica eder. Pepe don Inocencio'ya sarf ettiği sözlerle dinsel açıdan hoşgörüsüz bir duruma düşmekten kendisini kurtaramaz: *"benim aklımı meşgul eden, dinsel sanatların acınılası düşüşünün düşüncesiydi ve katedraldeki sayısız sanatsal canavarlıklar bende hayret uyandırmak yerine öfke oluşturuyordu."*[46] Pepe Rey aynı hoşgörüsüz tutumunda ısrarcı olarak şu sözleri söyler:

"O yansıma yapan resimlerin tıpatıp benzediği [...] oyuncak bebekler ile oynayan büyük çocuklara katlanamıyorum. Üzerlerine bürüdükleri tiyatro kıyafetlerine ne diyebilirim? [...] Mihraplarda bir araya gelen en acınılası sanatsal zevkin resimleri ve taçlar, buketler, yıldızlar, aylar ve diğer metalden ziynetler, dinsel duyguya saldıran bir görünüm oluşturuyor ve bizim ruhumuzun maneviyatını bozuyor. Bu sanatsal zevk, dinsel düşünceye eriştirmekten ziyade onu bütünüyle yok ediyor ve komik olanın düşüncesi onu altüst ediyor. Düşüncelere, dogmalara, inançlara, mistik övgüye duyarlı şekiller veren sanatın büyük yapıtları çok soylu bir misyonu gerçekleştiriyor. Zevkin tuhaflıkları, kötülükleri ve içinde yanlış anlaşılan bir merhametin bulunduğu grotesk yapıtlar kiliseleri dolduruyor; aynı zamanda amacına ulaşıyor, ancak bu oldukça üzücü oluyor: batıl inancı yoğunlaştırıyor, coşkuyu soğutuyor, inananın gözlerini mihraplardan

[45] **A.g.e.**, s. 122.
[46] **A.g.e.**, s. 124.

uzaklaştırmaya mecbur bırakıyor, ve gözler ile birlikte ne çok derin ne de çok güvenli olan inanca sahip olmayan ruhlar da uzaklaşıyor."[47]

Pepe Rey her ne kadar batıl inancın yoğunlaştırıldığı hakkındaki düşüncelerini oldukça katı bir üslup ile dile getirse de, İspanya'da dönemin liberal gazetesi *El Eco de Padilla* ("Padilla'nın Yankısı")'da yayınlanan yazılar yapıtın kahramanının görüşlerini doğrulayan bir niteliktedir. Buna göre batıl inancı topluma bir gelenek olarak zorla kabul ettiren manevi yönden despot din adamlarının bu görüşlerinin düzeltilmesi veya değiştirilmesi, kamu ruhunu iyiye sevk edecektir.

Pepe Rey'in kilise içindeki grotesk yapıtlar ile ilgili kötü sözlerini dinleyen Jacintito, Almanya'da *iconoclast*[48] doktrininin oldukça yaygın durumda olduğunu dile getirir. Diğer bir deyişle Jacintito, Pepe Rey'in grotesk yapıtların kiliselerdeki varlığının gerçek inancı yok ettiği düşüncesini *iconoclast*'lar ile özdeşleştirerek Pepe Rey'e karşı dinsel açıdan hoşgörüsüz olan bir tutumu takınır. Jacintito'nun bu bağlamdaki sözleri şöyledir:

"Üzerlerinde dikkatimi yoğunlaştırdığım bu kaba söylemlerin sergilenmesine konu olan bütün resimlerin yok edilmelerini tercih etmeme rağmen ben iconoclast değilim […] ibadetin kadim zamanların görkemli sadeliğini tekrar kazandırmak zorunda olduğunu savunmak yasaldır; ancak hayır, şiir sanatı ile başlayan ve müzik ile sonlanan, Tanrı ile insanın arasındaki ilişkilere destek olan bütün sanatların hayranlık verici yardımından vazgeçilmiyor. Yaşasın sanatlar, dinsel ayinlerdeki büyük ihtişam gerçek olsun. Ben ihtişamın taraftarıyım […]"[49]. Yeğeninin bu sözlerini dinleyen Don Inocencio üzüntülü bir ifadeyle kafasını sallayarak Pepe Rey'e şu dinsel açıdan hoşgörüsüz olan sözleri sarf eder: *"[…] sanatçı, sanatçı ve sanatçıdan başka bir şey değil! İyi tablolar, iyi heykeller,*

[47] **A.g.e.**, s.124-125.
[48] Dinsel resimleri reddeden 8. yüzyılda ortaya çıkan bir akımın taraftarı.
[49] **A.g.e.**, s.125.

hoş müzik. Duyuların doruk noktası ve şeytanın sanatçıdan aldığı ruh."[50] Pepe Rey kendisini iğneleyen bu sözlere karşılık olarak kilisenin içinde bulunan Meryem Ana ve İsa Peygamber tasvirleri bağlamında sahip olduğu dinsel açıdan hoşgörüsüz tutumundan kaynağını alan sözlerini aktarmayı sürdürmekte tereddüt etmez:

"Devam etmek istemiyorum, çünkü Meryem Ana ve İsa Peygamber'in görünümlerinin tasviri beni belki de bir saygısızlık yapmaya sevk edecekti. Kahkaha atmaktan başka bir şey yapamadım; "Meryem Ana, Hanımım, seni nasıl giydirmişler" diye bağırarak kısa bir süreliğine onun dünyevi görünümünü düşündüm."[51]

Pepe yemek odasına morali oldukça bozuk bir durumda girdiğinde halası ile Don Inocencio'yu kendi aralarında konuşurlarken görür. Bu esnada Doña Perfecta Pepe'ye seslenerek onu yanına çağırır. Perfecta'nın sözleri Pepe'nin taşıdığı Katolik inancını yadsımaktadır: *"Buraya gel […]. Bize hakaret ettin, büyük ateist; ancak seni affediyoruz."*[52] Pepe'nin inançsız olduğunu ifade etmekle yetinmeyen Perfecta dinsel açıdan hoşgörüsüz sözlerini, dile getirdiği şu kelimelerle sürdürür: *"[…] hala bir gün sana Hristiyan Doktrinini öğretmemiz için önümüzde diz çökmen olasıdır."*[53]

Perfecta yeğeni Orbajosa'ya geldiğinden beri ona önyargılı ve samimiyetsiz davranır. Pepe, kendisinin maruz kaldığı bu davranış biçimi nedeniyle halasına karşı sitemkâr bir tutum takınır. Pepe, bu durum karşısında duygu sömürüsü yaparak göz yaşlarına boğulan Perfecta'dan mantık sınırları içinde bir açıklama beklemektedir. Perfecta ise, böyle bir açıklama bekleyen yeğeninin kendisine hakaret ettiğini ve diğer insanların niyetlerini önceden bilemeyeceğini ona dile getirir. Yine de Pepe'nin halası, bazı olayları gerçekleştirdiği için yeğeninin kendisine yaptığı suçlamaları kabul eder.

[50] **A.g.e.**, s.125.
[51] **A.g.e.**, s.126.
[52] **A.g.e.**, s.130.
[53] **A.g.e.**, s.130.

Perfecta bir bilim insanı olan Pepe Rey'in bu niteliğini değersizleştirir. Bunun yanısıra Pepe'nin halası, yeğeninin yerine getirmek zorunda olduğu resmi görevini küçümser. Aralarındaki konuşma Pepe'nin şu sözleriyle devam ederken Perfecta'nın dinsel hoşgörüden yoksun kalmayı sürdürdüğü anlaşılmaktadır:

- "*Tanrı aşkına, sevgili Halacığım!*
- *O'na inanmıyorsan neden Tanrı'yı anıyorsun? […] O'na inanmış olsan, iyi bir Hristiyan olsan, davranışım hakkında haince bir yargıya kalkışmazdın? Ben merhametli bir kadınım, anlıyor musun? Benim vicdanım rahat, anlıyor musun? Ben yaptığımı ve onu neden yaptığımı biliyorum, anlıyor musun?*
- *Anlıyorum, anlıyorum, anlıyorum.*
- *Senin inanmadığın Tanrı senin ne görmediğini ne de göremediğini görür: niyet. […] Sen matematikçisin. Önünde olandan, vahşi doğadan, ışınlardan, açılardan ve terazilerden başkasını görmezsin. Nedeni değil, etkiyi görürsün. Tanrı'ya inanmayan nedenleri görmez. Tanrı dünyanın en yüksek niyetidir. O'nu tanımayan her zaman her şey hakkında senin sahip olduğun düşünceler gibi bir kanıya varmak durumundadır, bir aptalınki gibi. Örneğin, büyük fırtınada yıkımdan başka bir şey görmez; yangında zarar; kuraklıkta sefalet; depremlerde yıkım görür; ve yine de gururlu genç beyefendi, bütün bu görünürdeki talihsizliklerde niyetin iyiliğini aramak gerekmektedir. Evet bayım, hiç kötülük yapamayan niyet iyidir."*[54]

Perfecta, akli dengesini yitiren kızı Rosario'nun Pepe ile görüşmesini engellemek için onu odasının dışına çıkmaktan alıkoyar. Bir gece gizlice odasından çıkan Rosario Pepe ile görüşür. Bu olayı öğrenen Perfecta, Pepe'yi yapmış olduğu davranışı yüzünden onursuz ve değersiz olmakla itham eder. Perfecta'nın, ateist olduğuna inandığı utanç

[54] **A.g.e.**, s.196-197.

verici Pepe'nin kızını sevmediğini dile getirmesinden sonra Pepe'nin Rosario'ya karşı hissettiklerini şu sözlerle ifade etmesi ilgi çekicidir:

- *"Tanrı biliyor ki ona tapıyorum ve bu bana yeter.*
- *Tanrı'nın adını ağzına alma, imansız! Ve sus!"*[55]

diye karşılık veren Perfecta, din konusunda hoşgörüden uzak olan tutumu ile şu sözleri sarf eder:

"O'na inandığım için adını anabildiğim Tanrı'nın adıyla, sana kızımın asla senin hanımın olmayacağını söylüyorum. Kızım kurtuluşa erecek. Pepe: kızım hayattayken cehenneme mahkûm edilemez, çünkü seninle birliktelik cehennemin ta kendisidir."[56]

Yapıtta Pepe Rey'in, şahsına yapılan dinsel açıdan hoşgörüsüz bir tutumun ürünü olan yakıştırmaları alaya alarak savuşturması, kendisi hakkında yarattığı gerçekdışı ve hatta dinsel hoşgörüsüzlükle de özdeşleştirilebilen saygısız bir izlenimi kaçınılmaz yapar. Stephen Gilman'ın yapıt bağlamında makalesinde İspanyol yaşamının kusursuz olmadığı düşüncesini işlemesi ilginçtir:

"Galdós eski çağları seçmiş gibi görünmektedir, çünkü sanıldığı gibi ne bir Kastilya kasabasının eski gücünü yitirerek yok olmasını işlemek ne de muhafazakârlık ve liberalizm arasında alçaltıcı karşılaştırmalar yapmak niyetindedir. Ancak niyeti, İspanyol yaşamının kusurlu durumuna ilişkin tematik çalışmayı başarma kararıdır."[57] Dolayısıyla eski çağlardan beri insanoğlu kusurları ile birlikte yaşamaktadır. İnsana özgü olan pek çok erdemin arasında, adalet ve merhametin ön sıralarda yer aldığını

[55] **A.g.e.**, s.200.
[56] **A.g.e.**, s.200.
[57]Stephen Gilman, **"Las referencias clásicas de Doña Perfecta: Tema y estructura de la novela"**, Nueva Revista de Filología Hispánica, el Colegio de Mexico, Año 3, No. 4, Meksika, 1949, s.357.

söyleyebiliriz. Genel bir ifadeyle yapıt içerisinde yaşayan karakterler, adaletli ve merhametli oldukları ölçüde dinsel hoşgörüye sahiptir.

Yapıtın olay örgüsünü büyük ölçüde değiştiren bir diyalog, Perfecta ile Pepe Rey arasında yaşanır. Bu diyaloğa göre Pepe Rey her ne kadar Orbajosa'da yaşadıklarına rağmen kendisinin eskiden olduğu gibi iyi, doğru, dürüst, adaletli ve medeni kalmayı başardığını ifade etse de, halası Perfecta ile birlikte geçirdiği zamanlarda adaletsiz ve barbar bir insana dönüştüğünü ona söyler. Böyle bir dönüşümün halasının kanunun ta kendisiymiş gibi davranmasından kaynaklandığını dile getiren Pepe Rey ise, bu kanunu uygulamaya koymaktan başka bir seçim şansı olmadığını düşünmektedir. Artık karşılıklı olarak sarf edilen sözlerin bir yararı olmadığını düşünen Pepe, eyleme geçeceğini söyleyerek Perfecta'ya ait olan ve konakladığı evden ayrılır. Galdós yapıtının bu kısmında kendisinin yaşadığı dönemin liberal şehirli insanının, muhafazakar olan taşra insanı kadar hoşgörüsüz ve katı olduğunu ifade etmiştir. *"Pepe Rey'in de diğer ideolojik grubun yüz yüze kaldığı benzeri hastalıktan muzdarip olması, İspanyol geleneğinin korunmasının agresif ve irticacı savunucuları tarafından savunulan fikrin doğrudan karşıtı olacak şekilde gerçekten onun arzusunu gerçekleştirmeye karar vermesinin kesin olarak mantıksız olduğunu göstermektedir."*[58] Ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve sosyal konjonktürün bir izdüşümü olarak da değerlendirilebilen Galdós'un bu yapıtından ilham alan Marta Manrique Gómez makalesinde ayrıca, İspanya'da XIX. yüzyılın son çeyreğine girilirken muhafazakâr kesime muhalefet eden liberal kesimin arasında sabırsız bir tutumla hareket eden büyük bölümünü Pepe Rey ile özdeşleştirir. Bu makaleye göre Pepe Rey'in, yapıta konu edilen Orbajosa halkı tarafından geleneksel kuralların karşısında olduğunun açıkça söylenmesi sebebiyle fiilen reddedildiği vurgulanıyor. Orbajosa'nın sakinlerini kendisine düşman ve karşıt görüşlü olarak kabul eden Pepe Rey, onlarla hiçbir

[58] http://www.ucm.es/info/especulo/numero41/galperfe.html

zaman diyalog kurmaya çalışmaz. Manrique Gómez'e göre Orbajosa halkının aşırılıkları ile sosyal ve siyasi muhafazakârlığına sempati duyamaması Pepe Rey'in, böyle bir toplumda değişime ve modernleşmeye ilişkin fikirlerin fiilen gerçekleştirilmesinin imkânsız olduğunu anlamasına engel oluşturur. Aynı makalenin yazarı, dönemin liberal İspanyolları'nın çoğunluğunun -yapıtta Pepe Rey'in yaptığı gibi- muhafazakâr kesim ile aralarındaki sosyal ve siyasi anlaşmazlıkların oluşturduğu güç durumları ortadan kaldırmak amacıyla hiçbir katkıda bulunmadıklarını iddia etmektedir.

Perfecta'nın malikânesinde hizmetçilik yapan Librada, merkezi Madrid olan Orbajosa'daki askeri birliğin yüksek rütbeli subayı Pinzón'un bir gece vakti Rosario ile malikânenin arka bahçesinde gizlice buluştuğunu ihbar eder. Perfecta ve Orbajosa halkının, Hristiyan Katolikliğini oluşturan öğelerin ideal temsilcileri oldukları düşüncesi ve inancıyla ilk bakışta Tanrı'nın ilahi yargılamasını içselleştirdiklerini söyleyebiliriz. Orbajosa ve ülke genelindeki yönetimsel birimleri işgal eden siyasi profilin Liberalizm yönünde değiştirildiği ve bu değişikliğin büyük oranda ordu kanalı ile gerçekleştirildiği bir konjonktürde Pepe Rey'in- tarihte Hristiyanların Magripli Müslümanlara karşı verdiği savaşın benzeri niteliğindeki hâlihazırda verilmekte olan savaş döneminde- kendisinin tam aksi yönde düşünenleri iğnelemesi, kısmen bu şahıslar huzurunda dinsel yönden hoşgörüsüz bir tutum takınması ve dönemin liberal kesiminin çoğunluğuna özgü sabırsızlığı sergilemesi onun talihsiz sonunu hazırlar. Bu son ise, maruz kaldığı dinsel hoşgörüsüzlüğün artık son derece keskinleşmiş haliyle gelir. Perfecta'nın sarf ettiği sözler durumun ciddiyetini anlamamızı kolaylaştırmaktadır: *"Yeğenim, benim yeğenim değil […] o küfürdür, günahkârdır, ateisttir, demagogdur […]"*[59].

Sonuç olarak, yapıtın yazıldığı dönemde yasa gereği aristokrasinin sahip olduğu büyük arazilerin, açık arttırma ile büyük oranda varlıklı burjuvaya satılarak sadece el

[59] Benito Pérez Galdós, **a.g.e.**, s. 237.

değiştirdiğini söyleyebiliriz. Orbajosa'da yol ve köprü gibi bayındırlık işlerini yapmak amacıyla modern ve liberal Madrid'den gelen Pepe Rey, aslında kültür ve zihniyet itibarıyla Orbajosa halkından çok farklı bir toplum kesimini temsil etmemektedir. Galdós kendi yaşadığı dönemin insan ilişkilerinde var olan dinsel hoşgörüsüzlüğü yapıtında eleştirirken, merkezi hükümet içinde yükselen liberalizmi modernlik vurgusuyla ele almaktadır. Aşırı muhafazakâr Orbajosa insanının sergilediği dinsel açıdan hoşgörüsüz davranışlarına karşılık Pepe Rey'in aynı nitelikteki davranışına yapıt içerisinde pek az rastlanılmaktadır. Diğer bir deyişle, dönemin İspanyol kültürünü oluşturan cehalet içindeki aşırı muhafazakâr ve yarı modern olan liberal unsurların birbirleriyle olan etkileşimleri ile anlaşmazlıkları azımsanmamalıdır. *"[…] Madrid çevresindeki nüfusun cehaleti ve başkentte süregelen sözde modernlik"*[60] dinsel hoşgörüsüzlüğün irdelendiği yapıtın atmosferini oluşturur. Bir sonraki bölümde *Gloria* adlı yapıtın özetini irdeleyeceğiz.

[60] http://elguardatextos.blogspot.com.tr/2016/07/madrid-vs-orbajosa-lucha-entre-realidad.html

4. *GLORIA* VE DİNSEL HOŞGÖRÜSÜZLÜK

4.1. Yapıtın Özeti

Yapıtın olay örgüsü, İspanya fiziki haritasında esasen yer almayan Ficóbriga isimli bir kasabada gerçekleşir. Şüphesiz Ficóbriga, adını bu yerleşim yerine özgü olan çok sayıdaki incir ağacından almaktadır. İçinde dar ve kirli evlerin bulunduğu bu kasaba, yoksul denizci ve çiftçilere ev sahipliği yapmaktadır. Yoksulluğun yaşamın ayrılmayan bir parçası olduğu bu yörede konumlanan küçük bir meydanda sarayı andıran bir ev bulunmaktadır. Lantigua ailesi bu evde yaşam sürmektedir.

Yapıtın kahramanı Gloria de Lantigua'nın karakterinin önemli bir yönünü, sürekli olan huzursuzluğu oluşturur. Huzursuz olan yapısını, enerjik olan ruh hali ile gözlemciliği tamamlamaktadır. Gloria'nın babası Don Juan Crisóstomo de Lantigua, içinde yaşadıkları bu evde doğup büyümüştür. Kardeşlerinin defin hazırlıklarında büyük payı olan Gloria'ya Ficóbriga'daki kilisenin zangocu Caifás, defin işlemlerinin tamamlanması konusunda yardımcı olur. Gloria öğrencilik yaptığı bir okulda, Hristiyanlık Doktrini'nin esaslarını öğrenir. Endülüs'te bir piskopos olan Gloria'nın amcası Don Ángel, kasabaya iki din adamı ve bir laik genç olan Rafael del Horro'nun eşliğinde gelir. Gloria'dan hoşlanan Rafael del Horro, piskopos amcasının ricasını geri çevirmeden hem Lantigua malikânesinde bir süre misafirlik yapar hem de bu süre zarfında Ficóbriga'daki seçimlerde aktif olarak görev alır. Laik dünya görüşü ile tanınan Rafael del Horro'nun koyu Katolik kasaba halkını, kendisini seçimlerde desteklemeye ikna edemez. Her ne kadar babası ile amcasının onurlu, iyi niyetli, olgun ve genç bir Katolik olan del Horro'yu, Gloria için uygun olan bir eş olarak değerlendirseler bile, Gloria aynı fikirde değildir.

Kasabanın hava şartlarının çok fırtınalı olduğu bir gecede liman açıklarında kontrolünü yitiren ve menşei İngiliz olan *Plantagenet* ("Plantagenet") isimli bir gemi, bütün mürettebatının sarf ettiği çabaya rağmen sular altında kalarak batar. Adının Daniel

Morton olduğu anlaşılan Hamburglu mürettebatın, ailesinin ise İngiliz olduğu öğrenilir. Daniel'in Katolik Hristiyanlık aleyhinde hiçbir söz sarf etmediği anlaşılırken, onun aslında Protestan olma ihtimali üzerinde durulur. Lantigua ailesi Daniel'i evlerinde onbeş gün ve hatta bir aylık süreyle misafir etmek ister; bu sayede onun dinsel görüşleri hakkında ayrıntılı bilgi elde edilecektir. Ancak Don Ángel dahi söz konusu bilgiye kolaylıkla erişemez. Daniel, mütevazı ve memnuniyet verici konuşmaları sayesinde Gloria'nın babasının ve amcasının sempatisini kazanır. Evin konuğunun dinsel içerikli bütün kitapları halihazırda içselleştirmiş olduğuna dair kanının Lantigua ailesinin ileri gelenlerinde oluşması uzun sürmez. Gloria ve Daniel'in birbirleri için hissettikleri duygu, aşk ile sevgidir. Don Juan, kızının Daniel Morton'u Katolik olmamasına rağmen sevdiğinden şüphe duyarak, onun artık evlerindeki misafirliğinin sona ermesinden yana olur. Farklı dinsel inançlara sahip olmaları Daniel'i kendisinden uzaklaştıran bir engel olduğundan Gloria, ruhsal bir bunalıma sürüklenir ve dinsel inancına dair fikirlerinde büyük bir değişim oluşur. Ancak kısa bir zaman sonra Don Juan, söz konusu değişimin kızında iki yıl önce de var olduğunu, sadece şekil değiştirdiğini fark eder. Daniel Ficóbriga'dan ayrılmak için deniz yolculuğuna başlayacağı esnada, Caifás'a bir defa daha yardımda bulunmak durumunda kalır. Ancak kader onu bir defa daha Gloria ile karşılaştırır. Tüm bunlar yaşanırken *Plantagenet* isimli geminin batmasına yol açan hava şartlarının bir benzeri, Judas Köprüsüne oldukça fazla zarar vererek Gloria'nın babasını ve amcasını Soto'da bir süreliğine de olsa mahsur bırakır. Kötü hava şartları yüzünden Lantigua Malikanesine sığınan Daniel aslında Hristiyan olmadığını, Musevi olduğunu Gloria'ya bu esnada açıklar. Daniel Morton'un aslında Hamburg'ta yaşayan İsrailli ve varlıklı bir musevinin evladı olduğu anlaşılır. Don Juan Daniel'in Ficóbriga'da bulunmasının uygunsuz olduğunu ifade ederken Don Ángel ise, bir kurtuluş yolu olan Hristiyanlık inancını benimsemesi yolunda herkes için her zaman umudun bulunduğu fikrini dile getirir. Soto'dan gelip evinin kapısından içeriye giren Don Juan, kolunu

kaldırarak kızına ulaşmaya çabalarken dengesini yitirerek yere düşer ve kafasını sert zemine çarpması yüzünden kısa bir süre yaşam mücadelesi verdikten sonra yapılan tüm müdahalelere rağmen hayata gözlerini yumar. Don Juan'ın diğer iki kardeşi olan Don Buenaventura ile Doña Serafina, Gloria'ya destek olmak ve miras konusunu değerlendirmek için Ficóbriga'ya gelir. Babasının ölümünden sonra evin dışına adım atmayan Gloria, evin bahçesine dahi çıkmaz. Daniel Morton kasabaya geri döndükten kısa bir süre sonra Don Buenaventura ile görüşür ve Hristiyan olmayı kabul ederek Gloria ile hayatını birleştirmek ister. Daniel ile tüm kasaba halkı, Gloria'nın Daniel'den olan gayrimeşru çocuğundan haberdar olur. Hristiyan olma konusundan haberdar edilen Don Ángel, Ficóbriga'ya gitmek için yola koyulur. Yolculuk esnasında arabası arıza yapar. Şansı açık olan Don Ángel'i, aynı kasabaya doğru giden Daniel'in annesi arabasına alarak onu kasabaya götürür. Daniel'in annesi olan Moisés Morton'un eşi Esther Spinoza, İspanyol kanı taşımakta ve ailesinin tüm fertleri gibi İspanyolca'yı iyi bilmektedir. Daniel, Esther'e samimiyetle Hristiyan olmayacağını söyler. Esther Lantigua ailesinin huzurunda oğlunun, babasının mali sermayesinin bir kısmını üzerine geçirdiği yalanını ortaya atsa dahi, Gloria için inandırıcı olmaz. Bir anneyi oğlundan ayırmak istememesi ve Daniel'in din değiştirmekte samimi olmadığını düşündüğünden Gloria, halası Serafina'nın tavsiye ettiği manastır yaşamını tercih eder. Villamores'te öz oğluna annelik yapan María Juana'nın oğlunu para karşılığında Daniel Morton'a satmasına mani olur. Gloria Daniel'i, oğlunu büyütmeleri için Ficóbriga'da yaşayan Lantigua ailesine bırakmaya razı eder. Daniel ile yapacağı dünyevi birliktelikten öteki dünya için fedakârlık ederek vazgeçen Gloria, Daniel'in bir gün gerçekten Hristiyan olacağı umudunu taşırken, fiziksel ve ruhsal olarak oldukça zayıf olması nedeniyle manastıra henüz gitmeden yaşamını yitirir.

4.2. Yapıtta Dinsel Hoşgörüsüzlük

Yapıtta dinsel hoşgörüsüzlüğün ilk örneğiyle, Gloria'nın bir gün babası ile roman okumanın gençlere izin verilmesinin veya yasaklanmasının gereğini tartıştığı esnada sarf ettiği sözlerde karşılaşılmaktadır. Pikaresk edebiyatın İspanya'da stil yönünden zengin olduğu kanısıyla öğünüldüğünü dile getiren Gloria, bu edebiyat türü ile aslında İspanya'daki kötü geleneklerin savunulduğunu, kurnaz başıboşluğun, utanmazlığın ve kaba yaramazlıkların ülkeyi ve dilini yozlaştırdığını söyler. Galdós, Gloria'nın şu sözlerini üçüncü kişi ağzından aktararak yapıtında işlemektedir:

"Eğer doğruluğundan şüphe duyulmayan görgü tanıklarına inanmaya mecbursak, Gloria […] Pikaresk edebiyatın bu denli zarafet ile resmettiği utanmazlıkların, kandırmacaların, kabalıkların ve alçaklığın labirentine cesurca girince, XVII. yüzyılın toplumunu hayal etme konusunda sanatçı bir toplum gibi düşünmekten kendisini alıkoyamadığını, ancak (bu toplumun) vicdanen eksik kaldığını ve İspanyol ırkının düşüşünü (dönemin toplumunun) anladığını söyledi; (XVII. yüzyılda) ki o zamanda (toplumun) kör bir kahramanlıktan daha fazla erdemi muhafaza etmediğini; (bu) erdemin, saf bir ahlak duygusunun yoksunluğunun ve yalın, batıl inançtan uzak bir dindarlığın eksikliğinin yerini yeterince doldurmadığını (da) söyledi."[61] Bu dinsel yönden hoşgörüsüz sözlerine cevaben Don Juan, kızının İspanyol toplumunun Altın Çağı hakkındaki fikirlerinin zenginleşmesi amacı ile, onu Calderón'un komedilerini, dönemin mistiklerinin, dine eğilimli şairlerinin ve yazarlarının yazılarını okumaya zorlar. Babasının istediği içerikte yaptığı birkaç haftalık okumanın sonucunda Gloria'nın fikirleri çok az değişir. Altın Çağ'ın yüz yıllık bir dönemi süresince amaçlananın başarılamadığını dile getiren Gloria, bu başarısızlığı dönemin İspanyası'nda idealizme haddinden fazla bağlı kalınmasına bağlar. Gloria idealist değerlere bağlılığın dönemin şiir ve sanatlarında her ne kadar

[61] http://www.biblioteca.org.ar/libros/131254.pdf, s. 11.

harikulade yapıtlar ile yeşerdiğini ifade etse de, hayatın aslında acı gerçeklerinin söz konusu dönem için göz ardı edilemeyeceğini vurgular ve kendisinin süregelen dinsel açıdan hoşgörüsüz tutumunu Galdós yapıtında şu sözlerle aktarır: *"[…] hiç de yalın olmayan, Hz. İsa gibi konuşarak her şeyi söyleyen dini, tüm Mistisizm yapıtlarının ve savunmalarının üzerine çıkarmak suretiyle ona okullardaki Katesizm gibi anlam yüklenmesine katlanamıyordu."*[62]

Gloria'nın, okuduğu bazı romanlarda yer alan karakterlerin insanoğluna özgü olan olumsuz ve eksik yönlerinin Hristiyanlığın ahlaki değerleri ile neredeyse her zaman örtüştüğünü dile getirmesi de bir dinsel hoşgörüsüzlüktür:

"Satirikleri ve zalimleri konu alan şu romanların […], -Hristiyanlığın ahlak anlayışına göre her zaman dört dörtlük olmasalar bile- centilmen ve sağduyulu şövalyeleri konu alan şu komedilerin, karmaşık söylevin incecik sırasını takip edemeden ruhumun içinde kaybolduğu şu savunmaların […] çoğunlukla kendilerinde hayret uyandıran insanlar için yazıldığı fikrini bana fazlasıyla veriyor. Bütün çağlarda insanoğlunu alçaltan ahlaki eksikliklerin büyük bir kısmında, fazlasıyla hür vicdanları ve büyük hoşgörüyü görmekteyim."[63]

Don Juan, Don Ángel ve Gloria'nın yanısıra Ficóbriga'nın ileri gelenlerinin de hazır bulunduğu bir toplantıda, kasabanın papazı Don Silvestre Romero'nun İspanya'yı ilgilendiren ve bu ülkeyi yönetenleri suçlayan dinsel hoşgörüden yoksun sözleri şöyledir: *"Dindarlık önce soğutulmuştu; ancak şimdi şahısların büyük bir kısmının içlerinde tamamıyla kaybolmuştur; ve kendi ruhlarını Cennet'e yönlendirmeyi hala bilenlerin, felsefeci ve devrimcilerden oluşan barbar, değersiz insan topluluğu tarafından takip ve tehdit edildikleri görülmektedir. Ülkeyi yöneten adamlar kamusal olarak ateistliğin*

[62] **A.g.e.**, s. 12.
[63] **A.g.e.**, s. 12.

vaazını vermekte, Azizlerin Gizemlerini alaya almakta, Bakire Meryem'e hakaret etmekte, Hz. İsa'nın onuruna saldırmakta, Azizleri aptal olarak adlandırmakta, kiliseleri yerle bir ve sunaklara saygısızlık etmeyi emretmektedirler."[64]

Don Ángel, Don Juan ve Ficóbriga'nın ileri gelenleriyle kasabada yaptığı bir gezintiden sonra plaja iner. Ancak fırtınanın şiddetlenmesinden etkilenen denizin oluşturduğu yüksek dalgalar, kıyıda bulunan pek çok denizcinin ve Lantigua ailesi üyeleri ile Ficóbriga'nın kalburüstü insanlarının bu esnada sığınacak bir yer bulma endişesiyle kaçışmalarına neden olur. Don Ángel, bu şiddetli fırtına yaşanırken *Plantagenet* isimli bir İngiliz gemisinin büyük bir olasılıkla dümen kontrolünü yitirmesi sebebiyle keskin kayalıklara çarpma tehlikesi ile karşı karşıya geldiğini diğer insanlar gibi fark etmekte gecikmez. Yüksek dalgaların pek çok yönden çarptığı geminin içine su almaya başladığı anlarda Don Ángel'in orada hazır bulunan yakınlarına ve denizcilere hitaben sarf ettiği sözler, bir dinsel hoşgörüsüzlük örneği oluşturur: *"Eğer şu zavallı insanların yok olup gitmelerine izin verirseniz, Hristiyan değilsiniz, İspanyol da değilsiniz."*[65] Büyük dalgaların altında boğulmaktan korkan denizciler bu sözlerin ardından birbirlerine bakar ve aralarındaki en cesur kişiyi bulmaya çalışır. Büyük bir sessizlik yaşandıktan sonra Ficóbriga'nın papazı Don Silvestre, İngiliz gemisinin mürettebatını kurtarmak amacıyla harekete geçmeye karar vererek bu kararını dile getirir. Don Silvestre'nin niyetini öğrenen Don Ángel, İngiliz mürettebatını kurtarmaya henüz cesaret edemeyen diğer insanlara bir defa daha dinsel açıdan hoşgörüsüz olan sözler sarf eder: *"Hemen şimdi Hz. İsa'nın askeri! Hemen şimdi rahip! [...] Öğrenin!, inançsız adamlar."*[66] Bu sözlerden sonra bir grup denizci kasabanın yürekli papazına, fırtınalı denizin içinde yaşam

[64] **A.g.e.**, s. 19.
[65] **A.g.e.**, s. 44.
[66] **A.g.e.**, s. 44.

mücadelesi veren İngiliz mürettebatını arama ve kurtarma çalışmalarında yardımcı olmaya gönüllü olur.

Denizin suları altına gömülen İngiliz ticaret gemisinden kurtarılan Daniel Morton'un Lantigua Malikanesi'nde bir süreliğine konuk edildiği dönemde, bu malikanenin ileri gelen aile fertleri tarafından dinsel görüşleri gözlemlenir. Bu bağlamda Don Juan, Don Ángel ve Doktor López Sedeño'nun kendi aralarında yaptıkları dinsel hoşgörüden yoksun konuşmaları dikkate değerdir:

- *"Tam bir beyefendi olduğu anlaşılıyor! […]*
- *Bu doğru. Bana fazlasıyla memnuniyet veriyor, dedi Piskopos. Protestan olması üzücü!*
- *Öyle midir?*
- *Öyle olabilir, diye iddia etti Sedeño. Ne zaman dinsel konular hakkında konuşsak, diyalogtan kaçınmaya istekli görünüyor.*
- *Ancak bizim Aziz Kilisemize hakarete benzeyen bir şeyler mi söyledi?*
- *Öyle bir kelime dahi etmedi. Katolikliğe çok saygılı görünüyor ve ondan asla hakaret olarak alınabilecek ne bir söz ne de çekince duydum […]*
- *Büyük bir fetih yapmak amacıyla, Hz. İsa'nın sürüsüne bir koyun daha getirmek için ne elverişli bir durum, kardeşim! […]*
- *Bu zor […] Dinsel fikri olan bir adam olsa gerek.*
- *Ancak ciddi bir şekilde zararlı dinsel fikri olan bir adam. Bak kardeşim; zira ben onu denemek zorundayım […]*
- *Dikkatli ol, bu sapkınların sapkınlıklarına dokunulduğunda kirpi gibi olurlar.*
- *Dostum, denemekle hiçbir şey kaybedilmez. O bir süre daha senin evinde bulunacak; çünkü tamamen eski sağlığına kavuşmadan önce onun gitmesine izin vermemiz adaletli ve mantıklı olmaz.*

- *Elbette.*
- *İyi, öyleyse kaybedecek ne var? Ben ona onun ruhuna dokunacak bir şeyler söyleyeceğim. Tohum ekeceğim, […]. Eğer tohum taşlıklara düşerse, benim suçum olmaz. Görevimi yerine getirmiş olacağım.*
- *Taşlıklara düşecek […]*
- *Ancak Tanrı'nın onun kalbine dokunduğunu farzet […]*
- *Vakit kaybedeceksin, sevgili kardeşim.*
- *[…] Şu beyefendi bana bayağı bir ruh olmadığını gösterdi. Tam aksine, ayrıcalıklı bir anlayışa sahip.*
- *Ah! Evet! Ne yazık! […]*
- *Ve büyük bir yürek.*
- *Aynen öyle.*
- *Esas olana, yani toprağa sahibiz.*
- *Ve çoktan sahip olunan endişeler, davranış şekli ve fikirler; diğer bir deyişle kök salmış olan yabani bitki onun (toprağın) bütününü istila eder mi?*
- *[…] Efendimiz Hz. İsa onu (yabani bitkiyi) kökünden sökmenin ve ateşe atmanın şeklini bize gösterdi. […]*[67]

Lantigua ailesi ile birlikte geçirdiği günlerde Daniel Morton, zaman zaman Gloria ile de diyalog kurar. Don Ángel bir gün Gloria'ya, Daniel ile yaptığı konuşmalar sırasında onun Katolik dinini kötüleyen herhangi bir olumsuz cümle sarf edip etmediğini sorar. Yeğeninden Daniel'in böyle olumsuz bir cümle söylemediği yanıtını alan Don Ángel'in Gloria ile sürdürdüğü diyalogta dinsel açıdan hoşgörüsüz olan ifadelere rastlanmaktadır:

- *"[…]kardeşim ve ben şu adamın Protestan olduğunu -Sedeño gibi- anladık.*
- *Protestan!*

[67] **A.g.e.**, ss. 51-52.

[…]

- *Yani sonsuza dek cezalandırılacak, dedi Gloria canlı bir edayla. […]*
- *[…] Sana gerçekten fazlasıyla endişeli olduğumu itiraf ediyorum.*
- *Eğer ona doğru koşmayı ve (şunu) haykırmayı isterseniz: 'Beyefendi, Allah aşkına kendinizi kurtarın, Siz nereye gidiyorsunuz […] Siz bizimle gelin.'*
- *Tamamıyla, bir köre baktığımızda olduğu gibi, yolu görememesi yüzünden bir kuyunun içine düşecektir. Düşüncemi mükemmel bir şekilde yorumladın. Ben şu genç, evimizde bulunduğundan beri huzursuzum ve onun gittiğini gördüğüm günde iğreneceğim […] girdiği gibi giderse, kördür demek istiyorum."*[68]

Ficóbriga'nın papazı Don Silvestre ile Rafael del Horro'nun kendi aralarında yaptıkları konuşmalar, dinsel hoşgörüsüzlük bağlamında ilgi çekicidir. Rafael, Katesizm'in esasları içinde olmasa da, bu öğretinin detayları arasında yer alan pek çok şey hakkında diğer insanlar kadar şüphelerinin bulunduğunu ifade eder. Rafael'in sahip olduğu söz konusu şüphelerin az inançlı insanları yadırgamamasına yol açtığını dile getirmesi onu, Don Silvestre'nin sarf ettiği dinsel hoşgörüden yoksun olan şu sözlerine maruz bırakır:

"[…] beyaz ve siyah, bütün insanlarda ortak olan kötülük bugün budur. Kimsenin inancı yok. Kısa bir süre önce yaşamını dinsel inancı olmayanlara karşı yazarak ve Papa'ya mesajlar getirerek geçiren bir beyefendi ile konuştum. Bana güvenerek (şunları) söylüyordu: 'Don Silvestre, beni kimse Cehennem'e inandıramaz.' Ben onun tuhaflıklarına çok gülüyordum ve asla anlaşmazlık yaşamıyorduk; çünkü anlaşmazlıklardan iğrenirim. Birlikte avlanmaya giderdik. Ben, bir göz atması amacı ile ona vaaz defterimi gösteriyordum […] Çok iyi zevki ve tarzı olan bir kişidir; ruhban kıyafeti olmayan ve inançsız olan Papaz Luis de Granada'nın türündedir. Yine de, çok

[68] **A.g.e.**, s. 54.

önemsenen mükemmel bir kişidir. Siz de çok konuşan ve az inananlardansınız."[69] Bu sözler karşısında Rafael del Horro, fazlasıyla öfke dolu olan aptal, cahil ve çılgın kitlelerin kötü tutkuların esiri olduklarını vurgular. Dinin bu insanları, sahip oldukları kötü tutkularından arındırarak bir toplum olarak birleştirdiğini ifade eder. Don Silvestre ise inanmanın, cahilleri kuşatmak amacıyla onların hızını kesmekten daha fazlasını içerdiğini söyler. Diğer bir deyişle Ficóbriga'nın Papazı, aydınların ve bilgelerin yapacakları çalışmalar ile cahillerin inancını saf hale getirmeye mecbur olduklarını dile getirir.

Dini sona erdirmenin ve hapishanelerin arttırılmasının Rafael'in fikirleri ile uyumlu olduğu değerlendirmesini ortaya atan Don Silvestre'ye Rafael, şu sözleriyle dinsel açıdan hoşgörüsüz bir şekilde davranır:

"[...] Dünya din olmadan iyi ilerlerdi. Anne ve babalarımızın bize miras bıraktığı inanışlar ve içinde yetiştirildiğimiz inanç bin defa kutsansın! Din ne tatlıdır! Kadınlar onda böyle teselliler buluyor! [...] Ailedeki bir anne, bir kardeş, bir çocuk olan kişi hayata gözlerini yumar ve onlar (kadınlar) onu sonra göreceklerini ve rahmetlinin bulutların üzerinde gezdiğini ve eğer çocuk ise koşuşturduğunu ve ağ ile yıldızdan yıldıza tutunduğunu zanneder. Din her zaman var olmaya mecburdur, her zaman ve var olacaktır. Bunun yanısıra, onun (dinin) içinde herkesi teselli eden pek çok şey ve önüne geçilemeyen bazı gerçekler bulunmaktadır.[70] Bu sözleri dinleyen Don Silvestre dinin kapsamına giren bütün konuların, önüne geçilemeyen gerçekler olduğunu ifade eder.

Rafael del Horro, dini oluşturan pek çok konunun insanların anlama kapasitesinin ötesinde bulunduğunu ve bunlara inanmalarının istenildiğini dile getirir. Rafael sosyal düzenin esasını oluşturduğunu savunduğu Katolik kilise doktrinine ait olan temel bilgilerin, ruhban sınıfı tarafından da iyi bir şekilde özümsenmiş olduğunu söyler. Ancak

[69] **A.g.e.**, s. 59.
[70] **A.g.e.**, s. 59.

bu sınıfın üyesi olan insanların söz konusu doktrinin ileri düzeydeki bilgilerini henüz anlayamamış olduklarını ima eden Rafael, dolayısıyla din adamlarının bu nitelikte olan dinsel bilgiyi topluma öğretmeye yeterli olmadıklarını Don Silvestre'ye ifade ederek ona şu sözleriyle dinsel açıdan hoşgörüsüz bir şekilde davranır:

"[…] Zira Kilise'nin bizim tarafımızda olması uygun olur. Devletin büyük yardımcısıdır ve onu memnun etmek gerekir. […] Şu kendilerini felsefeci ve özgür-düşünürler diye adlandıranlardan ve Kilise'nin bu veya şu şekilde görülmesini sağlayarak meclislerde ve kulüplerde (bunu) haykırmaya başlamalarından iğreniyorum. Ben onlara (şunları) söylüyorum: 'Beyefendiler, aslında neredeyse eşit durumdayız. Bizi inandırmayı istedikleri şeylerin pek çoğunun anlama kapasitesiyle çok uyumlu olmadığı nasıl inkâr edilebilir? Ancak, bir sandalyenin üzerine çıkmaya ve bunu herkese söylemeye ihtiyaç var mıdır? Cahil insanlar onu anlamaz ve sizleri dinleyince soygunun ve cinayetin onlara serbest olduğunu zannederler. Belirli doktrinleri yaymadan önce kendi kendine iyi bir şekilde bakmak gerekir.' […] Bu yüzden şu şarlatanların düşmanıyım ve benim mütevazı çevremde dinsel inançları, Katolik kilise doktrininin tamamını, ibadeti, ruhban sınıfını ve sosyal düzenin üzerine desteklenen saygıdeğer kurumları söz ve kalemle savunuyorum. Anne ve babalarımızın inancını, gösterişten uzak uygulamaları, bize beşikteyken annemizin öğrettiği Hristiyan doktrininin ilk bölümünü, tüm bunları, kısacası öğrenmesi bu kadar kolay olanı […] savunuyorum, çünkü din tatlıdır. Ben Roma'da bulundum, San Pedro'da pek çok tören gördüm. Ah! Don Silvestre! Büyük hayranlık uyandıran şey […] Pekiyi, ya Sevilla'daki dinsel alaylar? […] Tüm bunlar muhafaza edilmek zorundadır."[71]

Tüm bunların muhafaza edilmek zorunda olduğunu teyit eden Don Silvestre, önemli olanın temel olarak inanç olduğunu dile getirir. Ancak Rafael del Horro dinsel yönden hoşgörüsüz sözlerini sürdürür: *"Evet, tabi, tabi. Diğerlerinin inanmaları*

[71] **A.g.e.**, s. 60.

amacıyla, Kutsal Ruh'un yedi erdemini yaymak için, anne ve babalarımızın inancını hatasız muhafaza etmek amacıyla hepimiz çalışmaya mecburuz […]"[72].

Rafael'in her ne kadar Katolik Hristiyanlığın dinsel inanç yönünden gereklerini bizzat yerine getirdiğini söylemesine rağmen, Don Silvestre'nin nezdinde onun sahip olduğu dinsel inanç şüphelidir. Rafael'in toplumu oluşturan bireylerin ve ruhban sınıfına üye olan insanların Katolik kilise doktrinini bütün hatlarıyla anlamaya yetersiz olduğunu ifade etmesi, Don Silvestre'nin dinsel hoşgörüden yoksun olan şu sözleriyle ifadesini bulan bir tutumu takınmasına sebep olur:

"Siz Rafael […] egoizm yüzünden dini savunanların ekolüne aitsiniz; yani çünkü onların çıkarlarına uyuyor. […] Diyorlar ki: 'Din çok iyidir, (ona) inanılmak zorundadır: gerçek şu ki ben inanmıyorum ancak diğerleri, Tanrı'dan korkmaları ve bana zarar vermemeleri amacıyla inansınlar.' Yüksek dinsel amaçların dikkatlerini çekmeyeceği kadar, sonsuz yaşam da dikkatlerini çekmez."[73] Sonsuz yaşama inandığı sarf ettiği sözlerden anlaşılan Rafael del Horro'nun Katolik Hristiyanlık Öğretisi içinde bahsedilen sonsuz yaşam olgusunun, beşeriyetin üzerine yüklediği anlam ile kötüye kullandığı bir fikir olduğunu dile getirmesi de bir dinsel hoşgörüsüzlüktür: *"Sonsuz yaşam! […] Büyük soru burada bulunuyor. Toplumun (onu) aşmaması amacı ile hayranlık uyandıran fikir!"*[74] Sonsuz yaşama, diğer bir deyişle ölümden sonra yaşamın var olduğuna kaçınılmaz olarak inandığını söyleyen Rafael böyle bir yaşamın, Katolik Hristiyanlığın kabul etmiş olduğu içerikten tamamıyla farklı olabileceğinden Don Silvestre'ye bahseder. Rafael'in, Kilisenin Cehennem ile ilgili olarak sahip olduğu inanışını değiştirmek zorunda olduğunu şu sözlerle ifade etmesi de bir dinsel hoşgörüsüzlüktür: *"[…] Ben, aynı Kilisenin bütün engelleri aşarak, sonunda Cehennem konusunun ona atfedilen büyük değerden başka*

[72] **A.g.e.**, s. 60.
[73] **A.g.e.**, s. 60.
[74] **A.g.e.**, s. 60.

herhangi bir şey olduğunu söyleyerek hoşgörü göstermek zorunda olduğunu düşünüyorum. […]"[75].

Daniel Morton'un Lantigua Malikanesi'nde misafir edildiği süre zarfında inançlı bir insan olduğu anlaşılır. Don Ángel, Morton ile din hakkında yaptığı sohbetten edindiği izlenimleri kardeşi Don Juan ile paylaşır. Don Ángel, bu sohbet esnasında Daniel'in Katolik Hristiyanlık Doktrininin detaylarına inmekten kaçındığını ve bu öğretinin sadece genel hatlarına değinmekle yetindiğini ifade eder. Daniel'in bir dinsel sapkın olduğu yargısına varan Don Juan, kardeşine söylediği şu sözlerle ona dinsel açıdan hoşgörüsüz bir şekilde davranır: *"Fark edilmekten korkuyor. Bu çekince beni memnun ediyor, çünkü sapkınların sapkınlıkları hakkında öğünmelerinden ve gazetelerin kullandığı ortak argümanlar ile bizi tahrik etmelerinden hoşlanmıyorum."*[76]

Daniel Morton'un Ficóbriga'da Lantigua Ailesi'nin bir konuğu olarak geçirdiği her günün sabahında Don Ángel, ona Katolik Hristiyanlık inancını benimsetmeye çabalar. Don Juan bir sabah her gün görmeye alıştığının aksine, ağabeyini Morton'un odasında dinsel inanç konusunda tartışırken göremez. Zira Daniel, Don Juan'a kendisinin bu hususta ikna edilemeyeceğini ifade eder. Galdós yapıtının bu bölümünde, Daniel Morton'un dinsel yönden hoşgörüsüz olan sözlerini şöyle aktarır:

"[…] Don Juan, ona inançları ne olursa olsun sağlam olup olmadığını sordu. Daniel, Katolik İspanyolların büyük bir kesiminde olduğu gibi kendi inançlarının yüzeysel, rutin ve soğuk olmasının aksine, derin ve sabit olduğunu ona söyleyerek yanıt vermekte tereddüt etmedi."[77] Bu sözler karşısında Don Juan'ın cevaben sarf ettiği kelimeleri aktaran Galdós, dinsel hoşgörüsüzlüğün başka bir örneğini yapıtında şu şekilde işler:

[75] **A.g.e.**, s. 61.
[76] **A.g.e.**, s. 62.
[77] **A.g.e.**, s. 67.

"[…] gerçeğin karşısındaki dinlere ait bir mezhebin takipçileri tarafından bir şeyin gerçekleştirilmesinde ortaya konulan kararlılığı ve (bu kararlılığın) sonucunu görmek ona, gerçek olanının içinde dünyaya gelmiş olmanın mutluluğuna sahip olanlardaki neredeyse coşkudan yoksun ve kaygısız olma halinden daha fazla zevk veriyordu. […]"[78].

Don Juan, İspanya'da Katolik Hristiyanlığın zayıflamasında rol oynayan etmenleri, ülkede yaşanan devrim hareketleri ile kıskançlık içinde hareket eden yabancıların, dünya üzerindeki en dindar ülke olan İspanya üzerindeki olumsuz etkisi olarak sıralamaktadır. Daniel, Don Juan'ın görüşlerine katılmadığını ifade eder ve şu sözlerle ona dinsel açıdan hoşgörüsüz bir şekilde davranır:

"[…] cansızlaştırılan dinsel duyguyu gördüm, İspanyollar acınılacak durumdadır. […] Dünyanın hiçbir ülkesinde daha az inanç bulunmamaktadır; ki böyle inançlarının olduğuna dair iddiaların (ülkelerin) hiçbirisinde var olmadığı gözlemlenmektedir. Sadece Belçika ve Fransız Katolikleri değil, Reform Hareketi sonucunda oluşturulan bütün Hristiyan kiliselerine üye olan gruplar, Museviler ve hatta Müslümanlar dahi doktrinlerini İspanyollardan daha büyük bir istekle hayata geçirmektedir. Ben burada büyük şehirlerde neler olduğunu gördüm; büyük şehirler milletin bütün fikrinin düzenleyicisi olmak zorunda görünür. Aydın kişilerin çoğunun dindarlıktan yoksun oluşu beni şaşırttı. Ender istisnalar dışında tüm orta sınıf ilgisizdir. İbadet ancak gerçek inançtan daha ziyade rutin bir alışkanlık gibi, kamuya, ailelere ve geleneğe saygıdan yapılmaktadır. Kadınlar abartılı dinsel ihtimama adanmaktadır; ancak erkekler mümkün olduğunca kiliseden kaçar. Onların (erkeklerin) büyük çoğunluğu, Katolik dogmasının en temel normlarını hayata geçirmeyi bırakıyor. (Erkeklerin) pek çoğunun kısa olması koşulu ile anlaşılır olan ayine gittiklerini inkâr etmeyeceğim ve (ayin) çıkışında tatlı kızları seyretmekten geri kalmazlar. […] siz, 'yeryüzünün en dindar insanlarıyız' demek

[78] **A.g.e.**, s. 67.

için bunun yeterli olmadığını anlamıyor musunuz?"[79]. Don Juan böyle bir iddiada bulunmanın yeterli olmadığını kabul eder.

Daniel Morton, Don Juan'ın pek çok aydın, iyi ve sadık kişiyi tanıdığını dile getirir. Don Juan'ın dostu olan bu insanların erdemli kişiler olduğunu söyleyen Morton, Don Juan'ın iyi bir Katolik olduğunu vurgular. Daniel, Don Juan'a bu erdemli kişilerden kaç tanesinin Katolikliğin temel normu olan günah çıkarmayı yerine getirdiğini düşündüğünü sorar. Don Juan, Morton'a hak vererek bu kişilerin yüz tanesi içinden doksanbeşinin yirmi yıldır günah çıkarmadığını ifade eder. Ayrıca Morton, Kilisenin yılda en az bir defa günah çıkarmayı emrettiğini dile getirir. Ayda bir defa günah çıkarmanın ise bu dinsel otorite tarafından tavsiye edildiğini ve yapılmaması halinde kişinin dinsel yönden kaybolabileceğinin ifade edildiğini aktarır. Daniel'in, aylık günah çıkarma konusunda insan vicdanını yargılayan şu sözleri dinsel açıdan bir hoşgörüsüzlüktür: *"[...] Eğer sizlerin vicdanı varsa, tehlike içinde olduğunuzu varsaymak yerine bütünüyle kaybolduğunuzu varsaymak zorundasınız."*[80]

Daniel Morton, Katolik Hristiyan aileler içinde hayata geçirilen ve kendisinin birçok defa deneyimlediği bir uygulamayı Don Juan ile paylaşır. Kadınların ellerinde tespihler ile evlerinde dua ederken, erkeklerin kumarhane veya kafede oturduklarını ve dua etmediklerini dile getirir. İspanya'daki kadınların kendilerinin genellikle duacı oldukları sürece kocalarının kâfir olmalarının bir öneminin bulunmadığını söyleyen Morton, dinsel açıdan hoşgörüsüz olan sözlerini şöyle sürdürür: *"[...] İspanya'nın dünyanın en kâfir ülkesi olduğunu değil, kâfir ve günahkâr ülke olduğunu söyleyeceğim [...]"*[81]. Don Juan, Daniel'e hak vererek dinsizliğin var olduğunu kendisi de kabul eder. Ancak Gloria'nın babası, Morton'un dinsizliğin yaşayan örneklerinin kaynağını felsefe

[79] **A.g.e.**, s. 68.
[80] **A.g.e.** s. 68.
[81] **A.g.e.** s. 69.

ve modern özgürlükler ile ilişkilendirmemesini tuhaf karşılar. Daniel'in bu bağlamda sarf ettiği dinsel yönden hoşgörüsüz olan sözleri dikkat çekicidir: *"Bu iki şeyin, İspanyol halkının inançlarından ayrıldığını düşünemiyorum. Diğer ülkelerde buradakinden çok daha fazla felsefe ve özgürlük vardır; yine de dinsel inanç ölmez."*[82]

Daniel, İspanya'da dinsel inancın yitip gitmesinin nedenini, 1812 yılından itibaren yaşanan sayıca en fazla yirmi olan siyasi hareketin oluşturduğunu ifade eder. XIX. yüzyıldaki bu siyasi hareketlerin önceki yüzyıllarda yaşananlar kadar etkin ve nitelikli olmadığını dile getiren Morton, artık önceki yüzyıllardaki görkemini kaybettiği sonucunu çıkardığı İspanya'daki dinsel özü oluşturan yapıların XIX. yüzyılda yok olup gittiğini savunarak dinsel açıdan hoşgörüsüz olan şu sözleri sarf eder: *"Vaiz*[83]'de bahsedilen kavgacı kadın gibi olan İspanya, şimdi pek çok deliği olan bir çatıdır."*[84] *Vaiz 7:*26 içinde anlatılmak istenilen incelendiğinde, söz konusu dinsel hoşgörüsüzlüğün anlamı açıklık kazanacaktır: *"Kimi kadını ölümden acı buldum. O kadın ki, kendisi tuzak, yüreği kapan, elleri zincirdir. Tanrı'nın hoşnut kaldığı insan ondan kaçar, günah işleyense ona tutsak olur."*

Don Juan, Daniel'e İspanya'nın dindar olduğunun kanıtı olan şeyleri henüz görmemiş olabileceğinden bahseder. İspanya'nın dindarlığı konusunda değişmeyen düşüncelerini sürdüren Daniel, dile getirdiği şu sözlerle dinsel açıdan hoşgörüsüz bir şekilde davranır:

"[...] tiyatral adanmışlık gösterileri dinsel olmaktan daha ziyade siyasidir. Madrid'de olduğu gibi, din hakkında fazlasıyla konuşan bir ülkenin dindarlığına gülüyorum; ve yine de (bu ülke) Tanrı'ya değil, hatta ona girecek olan insanlara da yaraşır olan tek bir mabet

---

[82] **A.g.e.** s. 69.

[83] * ***Kutsal Kitap, Eski Antlaşma (Tevrat, Zebur)***, Yeni Yaşam Yayınları, Kore Cumhuriyeti, 2011, ss. 694-704.

[84] Benito Pérez Galdós, **a.g.e.**, s. 69.

dikmeyi asla bilemedi. Madrid'deki zengin halk arasında Londra'dakinden daha fazla tiyatro görüyoruz; ki bunlar, gösteriş ve sanatların paha biçildiği bir anıt olan boğa güreşi meydanı, azametli kafeler, dükkanlar, gezinti yerleri ve eğlencelerdir. Ancak domuz ağılı olmayan tek bir kilise yoktur."[85]

Bu sözlerin oldukça ağır olduğunu ifade eden Don Juan'a her ne kadar bir dereceye kadar hak verse de, Daniel benzer nitelikte olan dinsel yönden hoşgörüsüz sözlerini dile getirmeyi sürdürür:

"[...] Madrid'te olan tüm İspanya'da oluyor. Vasat değeri olan tek bir dinsel yapıyı bu yüzyılda dikmemiş olan Katolik şefkati öyle soğuktur ki, büyük değeri ve parıltısı olan herhangi bir şeyi ortaya koymaz. En dindar ülke, en imansız duruma geldi. Dindarlığın, kahramanlık, sanatlar, bolluk, savaşın kendisi gibi yaşamın bütün kudretleri ile bağdaştırıldığı en dindar ülkenin sahip olduğu çağlar sona erdi; dindarlığın, geriye kalanlardan ayrılmış, farklı bir şey olarak var olmaya başlamasını sağlamak amacı ile (çağlar) sona erdi. Kilisenin yakınından geçerken istavroz çıkaran, haftalık olarak günah çıkaran ve Kudas ayinindeki şaraplı ekmeği rahibin elinden yiyen dindar bir insan, pek çok çevrede gülünç bir insandır."[86]

Don Juan'ın bu sözlerden duyduğu rahatsızlığını dile getirmesine rağmen Daniel Morton, dinsel hoşgörüden yoksun konuşmasını sürdürmekte ısrarcı olur:

"[...] Siz söyleyin bana, kilisenin içinde her gün üç ya da dört saat geçiren bir erkeğe yüreğini ve elini verebilecek herhangi bir kadın İspanya'da var mıdır; [...] evini kutsanmış su ile dolduracak, sokağa çıkmak, sokağa girmek, aksırmak ve yaşamdaki en önemsiz olan birçok eylemi gerçekleştirince dua dillendirecek bir erkeğe yüreğini ve elini verebilecek herhangi bir kadın İspanya'da var mıdır, söyleyin bana. Dinsel tarikatların

[85] **A.g.e.**, s. 70.
[86] **A.g.e.**, s. 70.

günün gereğine uygun olarak anladıkları gibi, bir dindar önemsiz bir varlıktır: siz bunu itiraf edin. Öyle ki, dini emin bir şekilde savunuyorlar ve onlara omuz omuza dizilmiş Hz. İsa'nın ileri fikirli askerleri deniliyor. (Bu askerler) benimsemiş oldukları Katolik Hristiyanlığın resmi doktrinini toplum içinde mümkün olduğunca gizlemeye fazlasıyla dikkat ediyorlar ya da daha doğrusu, kıyafetleri, dış görünümleri ya da erdemli eylemleri sayesinde kazanmayı başardıkları sempatilerin ve dostlukların büyük bölümünü yitirmemek için benimsemiş oldukları bu doktrini unutmaya fazlasıyla çaba gösteriyorlar."[87]

Don Juan, kendi şahsına hitaben Morton'un söylediği sözlerin gerçeği bir dereceye kadar yansıttığını kabul eder. Daniel Morton dinsel açıdan hoşgörüsüz olan sözleriyle yaptığı konuşmasını şöyle sürdürür:

"[…] İspanya'nın yeryüzündeki en dinsiz ülke olduğuna inanıyorum. Ve imansızlığın sebep olduğu bu kadar yıkımın bulunduğu bunun gibi bir ülke, öğrenmeye bu kadar mecbur olan, ahlaki olarak kuvvetlenmek, içinde soğuk ve solgun bir irinin akıp gittiği damarlarını güçlü kan ile doldurmak amacıyla bu kadar gayret sarf etmeye mecbur olan bir ülke, hiçbir kimseye dönüşmeye hazır değildir."[88] Dinlediği sözlere cevaben Don Juan, İspanya'da doğru yoldan sapmış olan insanların bulunduğunu dile getirir. Dine ilgisi bulunmayan pek çok insanın varlığına rağmen Don Juan, İspanya'da sahip olunan Katolik Hristiyanlık doktrininin bozulmadan korunduğunu ifade eder. Tüm hata ve olumsuzluklara rağmen saf ve eksiksiz inancın var olduğunu söyleyen Don Juan inancın, erdemli eylemin bir sonucu olarak er ya da geç galip geleceği umudunu taşıdığını da aktarır.

[87] **A.g.e.**, s. 70.
[88] **A.g.e.**, s. 70.

Aynı dinsel doktrini inanç yönünden paylaşmayan Daniel Morton ile Gloria'nın, birbirleri için hissettikleri sevgi onları bir evlilik bağı ile bir araya getirmeye yeterli olmaz. Daniel'in yaptığı benzetmedeki cezaevinden tahliye edilen hüküm giymiş kişiler gibi, kendilerinin de beşikten alınlarında bulunan ve asla çıkarılamayan bir işaret ile çıktıklarını ifade eder. Bu iki insanın dinsel inanç yönünden yapabilecekleri fedakârlıklarını tartıştıkları süregelen diyalog içindeki dinsel açıdan hoşgörüsüz olan sözleri dikkate değerdir:

- *"(Alınlardaki işaret konusunda Gloria şöyle devam eder) […] Tanrı'dan kuvvet dileyelim ve O bize yolu açacaktır.*
- *Ancak cesaret gerektirir, çok büyük bir cesaret […]*
- *Çok büyük bir cesaret mi! Tanrı aşkına […] zorlukların hakkından gelmek yerine onları büyütme. Eğer cesur isen, ben de öyle olacağım.*
- *Bana neden böyle yanıt veriyorsun? […] en son aşamadaki meseleler birleştiğinde, büyük fedakârlıklar yakındadır.*
- *Evet Daniel, büyük bir fedakarlık yapmak gerekiyor; ancak bu fedakarlığı ikimizden birisi yapmaya mecbur. Bu hangimize düşer, sana mı yoksa bana mı? […]*
- *İkimize de […]*
- *İkimize de mi? […] Öyleyse seni anlamıyorum. Mesele çok basit. Daniel, bunu karmaşıklaştırma. İkimiz […] birbirimizi seviyoruz; eğer gönüllerimiz Tanrı'ya tapınıyorsa, her birimiz Tanrı'nın farklı bir evinde yaşıyoruz. Burada bir din arta kalıyor […]*
- *Gerçekten, bir din arta kalıyor ve onu çıkarmak gerekiyor […]*
- *Topluma saygı göstermek gerekiyor. Sen bunun hakkında ne düşünüyorsun?*
- *Toplumun korkunç bir şekilde acımasız olduğunu ve çok büyük bir zorlukla yatıştığını.*

- *Bu, mümkün bir çözümün bulunmadığı […] anlamına geliyor. Ben kapıları açıyorum, sen ise onları kapıyorsun.*

  […]
- *Neden böyle içini çekiyorsun? Neyin var? diye Gloria endişeli bir kişinin sabırsız tedirginliği ile sordu.*
- *Hiçbir şey […] daha büyük, seninkinden ebediyen daha büyük olan talihsizliğimi düşünüyordum.*
- *Hayır […] Kendimi bir şeye, çok üzücü bir şeye inandırıyorum […] Ah Daniel!, sen beni benim seni sevdiğim gibi sevmiyorsun.*
- *[…] Adımı, ailemi, ihtiyar anne ve babamın sevgisini, her şeyi değersiz addetmek, senin için her şeyi yitirmek üzereyken […] hatta şu anda kararsızlık geçirirken ve tirtir titrerken, sana sahip olma fikri ve bana zorla kabul ettirdiğin fedakârlığın korkunçluğu ile aynı şekilde dehşete kapılmışken ne kadar acı çektiğimi bir bilsen! Bunu açık bir şekilde söyledin: iki dinden birisini etkisizleştirmek gerekiyor.*
- *Evet.*
- *Sanki yazı tura atmışız da benimki çıkmış gibi; düşündüğün bu değil mi?*
- *Sen erkeksin. Erkek, kadın için fedakârlıkta bulunmak zorundadır.*
- *Bu meselede hüküm, sağlamlığı daha az olan inançlara sahip bulunan aleyhinde olmak zorundadır. Seninkiler hangileridir?*
- *Bir Tanrı'ya, gökyüzü ve yeryüzünün Efendisine inanıyorum […]; tüm insanlığı kurtarmak için çarmıhın üzerinde yaşamını yitiren Hz. İsa'ya inanıyorum; günahların bağışlanmasına, Kıyamet günü bütün ölülerin dirilmesine, ebedi yaşama inanıyorum […] Bana hiçbir defa inançlarının neler olduğunu açık bir şekilde söylemedin.*
- *Gloria, senin inancın Kilise tarafından buyurulan pek çok şeye ilgisiz […] Bana bunu itiraf ettin.*

- *(buyurulanlar içinde) En önemlilerinde sağlam ve tutkuludur.*
- *Hepsi en önemlidir. Bunu amcana sor.*
- *Belirli şeylere karşı olduğumu itiraf etmeye gerek duymuyorum.*
- *O halde iyi bir Katolik değilsin. Her şeye kesinlikle inanmak gerekiyor. Artık görüyorsun ki […]*
- *Yani neyi görmek zorundayım?*
- *Benim senden daha dindar olduğumu; çünkü her şeye, dinimin bana öğrettiği her şeye kesinlikle inanıyorum.*
- *Bu, […] fedakarlığı benim yapmak zorunda olduğum anlamına geliyor.*

[…]

- *Bu, […] öleceğimiz anlamına geliyor Gloria, öleceğimiz ve bunda erişmemizin imkansız olanı bize Tanrı'nın diğer dünyada vereceği anlamına geliyor; çünkü bu dünya […] bizim için değil.*

[…]

- *Allahaısmarladık!*

[…]

- *İkimizden biri değil, ikimiz aynı zamanda fedakarlıkta bulunacağız, diye iddia etti Daniel.*
- *Çarmıhın üzerinde yaşamını yitiren […], tapındığım Hz. İsa, mecbur kalındığında bunları (fedakarlıkları) tek başına yapma şeklini bana öğretti; ancak bana yaşamınkini (yaşama dair fedakarlığı) kabul etmek için kuvvet verse bile, (bu kuvvet) ailemin rızası olmadan evlenmeme yönelik utanç verici bir din değiştirmenin ahlaki sıkıntısını kabul etmek için değildir. […] dinin ağızlarda bulunmak yerine vicdanlarda bulunduğu, nesillerin acımasız bir ibadeti olmadığı*

ülkeler ne talihlidir! Kızgın demirle eti damgalanmış hayvanlar gibi dolaşıyoruz. Tanrım, her şeyde bulunan esaret gönülden uzak olsun!"[89]

Yapıtın bir bölümünde Don Juan, Gloria'nın genel sağlığında ve davranışlarında olumsuz anlamda değişiklik olduğunu fark eder. Öyle ki, kızının dinsel fikirlerinin değişime uğradığına da tanıklık etmiştir. Babası Gloria'yı Don Ángel'e günah çıkarması konusunda ikna eder. Amcası Gloria'nın anlattıklarına karşılık olarak, ailesinin bilgisi dışında gizlice karşı cinsten birisi ile yaptığı buluşmaların büyük bir günah olduğunu ifade eder. Gloria Katolik Hristiyan inanışına göre kabul görmeyen bir Musevi olan Daniel Morton için hissettiği sevgiyi, Tanrı sevgisi ile söndüreceğini söyler. Yine de Gloria, Daniel için hissettiklerinin ruhuna işleyerek değişmeden süregeldiğini dile getirir. Don Ángel ise, Gloria'nın söz konusu tutumunun dinsel açıdan hoşgörüsüz olduğunu ona şu sözlerle anlatır:

"[...] günümüzde çok alışılmış olan bir salgın ve çok tehlikeli hastalıktan zarar görmüş durumdasın; bu en tehlikelisidir çünkü iyilik kisvesine bürünerek pek çoğunu esir alır. Buna Latitudinarismo[90] *diyoruz. Sen diyorsun ki, insanlar ebedi kurtuluş yolunu bulabilir ve herhangi bir dinde ibadet ile ebedi ihtişamı elde edebilirler [...] Sen diyorsun ki, her insan mantığın ışığı rehberliğinde herhangi bir dini kabul etmek ve savunmakta özgürdür [...]"*[91]. Don Ángel, Gloria'nın böyle bir dinsel inanç sistemini benimsemesinde Daniel Morton'un etkili olduğu peşin yargısına varır. Gloria, amcasının bu yaklaşımını kabul etmeyerek Daniel'in inandığı dini açık bir şekilde söylemediğini, ancak onun dinsel yönden çok sağlam bir inancının bulunduğunu fark ettiğini dile getirir. Bunun yanısıra Daniel'in din hakkında sadece onun sosyal bir bağ olduğundan bahsettiğini söyleyen

[89] **A.g.e.**, ss. 89-90-91.
[90] İspanya Kraliyet Akademisi Sözlüğünde ifade edildiği gibi, XVII. yüzyılda Kilisenin dışında kurtuluşun olduğunu savunan bazı Anglikan teologları tarafından benimsenen doktrin ve tutumdur. Bu doktrine göre Kilise dogmaları reddedilir, İncil ve geleneklerin yerine mantık tercih edilir. Dinsel konulara büyük bir hoşgörüyle yaklaşılır.
[91] Benito Pérez Galdós, **a.g.e.**, ss. 97-98.

Gloria onun, gönlünde yer alan dinsel inancı bozarak değiştirmeye hiçbir şekilde çaba sarf etmediğini de ifade eder. Ayrıca Gloria Daniel ile yaptığı görüşmelerin, kendisini din ile ilgili olan farklı konuları çok daha geniş bir bakış açısıyla değerlendirebilmeyi olanaklı kıldığını sözlerine ekler; öyle ki, artık Hz. İsa'nın bütün halkların, bütün iyilerin ve bütün temiz gönüllülerin efendisi olduğuna inandığını Don Ángel'e anlatır. Gloria'nın söylediklerinden hoşlanmayan Don Ángel, yeğeninin Katolik Hristiyanlık doktrininin sadece belirli bir kısmına inanarak yaşantısını sürdürmesinin bağışlanamaz ve kabul edilemez olduğunu dile getirir. Sahip olduğu dinsel inancı terk edeceğini ve Katolik Hristiyanlığı oluşturan bütün unsurları benimseyeceğini söyleyecek olsa dahi bunu içtenlikle inanarak yapamayacağını ifade eden Gloria, şu sözleriyle dinsel açıdan hoşgörüsüz bir şekilde davranır:

"[…] sizin kabul etmediğiniz fikirlerin doğru olmadıklarına kendimi inandırmamın çok zor olacağını biliyorum. Yalan söylemek istemiyorum, ikiyüzlü olmak istemiyorum. Gönlüm, siz içine tüm çıplaklığı ile bakın diye burada. Daha fazlasını yapamam; vicdanımı zorlayamam […][92]. Bu sözler karşısında Don Ángel, yeğenine onun için otoritenin artık herhangi bir anlam ifade etmediğini anladığını söyler. Yeğenine sapkınlığını sürdürmekte ısrar ettiğini dile getiren Don Ángel'e Gloria, dinsel hoşgörüden yoksun şu sözleri sarf eder:

"Öyleyse eğer hatalıysam, eğer sapkınlık içindeysem […], öyle olmamasını arzu ettiğimi ve ondan kendimi arındırmak için mümkün olan her şeyi yapacağımı belirtiyorum. Ancak bu arada, […] yalandan, sahip olmadığım bir teslimiyete sahipmiş gibi yapmaktan, hakkında inancımın bulunmadığı belirli konulara inanıyormuş gibi günah çıkarmaktan kaçıyorum; çünkü benim düşündüğümü düşünmek zorunda bırakan, yararsız ve geçici

[92] **A.g.e.**, s. 99.

arzu değildir; tam aksine aklımın içinde sonsuza değin sürecek kadar canlı olan şiddetli bir arzu, büyük bir kudrettir."[93]

Rafael del Horro, kendisinin de aday olarak katıldığı Ficóbriga'da yapılan seçimlerde önemli bir zafer kazanır. Del Horro'nun elde ettiği söz konusu seçim zaferinin ardından Ficóbriga'nın ileri gelen kişileri huzurunda yaptığı, içeriğinde dinsel hoşgörünün bulunmadığı konuşması şöyledir:

"[...] Adına modern maneviyat denilen şekli bulunmayan yüz başlı bir ejderha, Katolik sancağını indirmek amacı ile mücadele veriyor. [...] Katolik bir milletin büyük bir kesimine karşı birkaç yüz yoldan çıkmış ahlaksızın değeri nedir ki? Çünkü biz sadece en iyiler değiliz, aynı zamanda sayıca daha fazlayız. İnançsızlara karşı bu askeri seferin başını çekelim ve şöyle diyelim: Geri çekilin, Şeytan'ın din düşmanı, yoldan çıkmış müritleri; Hz. İsa Efendimizin krallığına karşı Cehennem'e çıkan yollar üstün gelmeyecek. [...]"[94]. Don Juan de Lantigua, dinlediği bu sözlerin ardından aynı konu ile ilgili kendi fikrini paylaşır. Savaşmanın yeterli olmadığını ve birer Katolik Hristiyan olan kendisi gibi insanların dinsel özünün zayıfladığını dile getiren Don Juan bu dinsel özün, Katolikliğin kendi yaşamlarında yüceltilmesi yolunda yapılacak fedakârlık, gösterilecek sabır, yaşanacak eziyet ve hatta ölüm ile kuvvetlendirilmesi gerektiğini ifade eder. Don Juan'ın dinsel hoşgörüden yoksun şu sözleri dikkat çekicidir:

"[...] söylediğim kötülükler ve bu genel yozlaşma ile iyi geleneklere zarar veren uygulama, Kilise yasalarımızın gerçek koleksiyonuna zarar vermiş olan yabancı kötülüklerden kaynaklanıyor. Uzak çağlardan beri İspanya, ne herhangi diğer inancın ne de yozlaşmış mezheplerin bileşimi olmayan tek gerçek inanca sahip olmanın paha biçilmez iyiliğini yaşıyordu. Ancak çağlar ve insanların kötülüğü, dışarıdaki yoldan

[93] **A.g.e.**, s. 99.
[94] **A.g.e.**, s. 109.

çıkmışlara itaat etmek amacıyla bir sivil iktidarı Kiliseyi savunmasız bırakmaya mecbur etmiştir. Aslında sivil hâkimiyetin yükümlülüğü, […] onun (Kilise'nin) özgürlüğüne kimsenin karşı çıkmasına izin vermeyerek Katolik Kilisesine kendi yasalarını kullanmasına izin vermektir. […] Tanrı düşmanlarına göre, inancımızın paha biçilmez birliği bir kötülüktür ve bunu ortadan kaldırmak için putperest ibadetlerine, Reform Hareketi'nin hatalarına, sarhoş adamların saçmalıklarına benzeyen Rasyonalizm'in hezeyanlarına kapının açılmasını istiyorlar. Namussuzluğun sefil ve savunmasız halleri gibi ahlaki olarak en iğrenç öğretilerin ne sebep ile yayıldıklarına bakın; gökyüzünün pınarları açıldığında sular namus lekeleyenlerin bendini aşar ve kırlardaki balçık, kokuşmuş cisimler ile sefalet içindeki cansız vücutlar arasında sürüklenir. […] Ya İspanya İspanya olmaktan çıkacak, ya da yeryüzü bu ahlaki bozulmadan temizlenmek zorunda kalacak ve açık gökyüzünde Katolik inancının biricik ve görkemli güneşi yeniden parıldayacak. […] Bu fikrin gerçekleştirildiğini ve bizi yiyip bitirmeye başlayan kanserin kökünün kazındığını görmek amacı ile sahip olduğum ne varsa, aile huzurumu, ailemi, sefil şahsımı bin defa verirdim. Beyefendiler, bende gerçek inanç sahiplerinin şevki bulunuyor ve benim inancım dudaklarımda değil, ancak gönlümün derinliklerinde bulunuyor."[95]

Plantagenet adlı İngiliz gemisinin sular altına gömüldüğü gece yaşanan fırtınanın bir benzerinin yaşandığı başka bir gecede kader, Gloria ile Daniel'i Ficóbriga'da yeniden bir araya getirir. Birbirleri arasında bulunan gönül bağını, yapılabilecek bir evlilik ile resmileştirmemiş olan bu iki insanın vicdanları huzursuzdur. Bu bağlamda Gloria şiddetli bir fırtınanın yaşandığı böyle bir gecede kendisinin olduğu gibi bir Katolik olduğundan şüphe duymadığı Daniel'i, Hz. İsa'nın manevi huzurunda kendisiyle birlikte günah çıkarmaya davet eder. Daniel, Musevi olduğunu ifade ederek günah çıkarmasının

[95] **A.g.e.**, ss. 110-111.

mümkün olmadığını dile getirir. Gloria, Daniel'in Musevilik dininin öğretisine inanmasının mümkün olmadığını söyleyerek ona dinsel açıdan hoşgörüsüz bir şekilde davranır. Daniel Morton ise dinsel hoşgörüden yoksun olan şu sözlerle karşılık verir: *"Belki de senin seninkine (Hristiyanlık'a) olan inancından daha fazla!"*[96] Gloria, dinsel yönden hoşgörüsüz tutumunu şu sözlerle sürdürür: *"[...] Eğer sen Musevi olsaydın, seni sevmiş olmam imkânsız olurdu. [...] Senin dininin sadece ismi bile küfürdür. [...] Alçak inancını neden alnına yazmadın? Sana doğru koştuğumu gördüğünde neden bana, uzaklaş zira Tanrı ve insanlar tarafından lanetlenmiş durumdayım demedin?"*[97] Galdós Katolik Hristiyan toplumun Musevi toplumunun dünyevi yaşamına ilişkin sahip olduğu önyargılı fikrin, bu dine karşı çok eski dönemlerden itibaren var olan dinsel hoşgörüsüz tutumdan kaynağını aldığını Gloria'nın Daniel'e sarf ettiği şu sözlerle okuyucuya aktarır: *"Eğer bana söylediğin gerçekse, neden sahip olduğun kötü din gibi görünümün de kötü değil? Neden inancının olduğu gibi sözlerin, eylemlerin ve kişiliğin dehşet verici değil? [...]"*[98]. Daniel, Gloria'ya onu sevdiğini ancak aralarında bulunan dinsel inanç yönünden farklılığın herhangi bir birlikteliğe izin vermeyeceği düşüncesiyle İngiltere'ye geri dönmeye karar verdiğini söyler. Yine de Daniel, söz konusu geri dönüş kararına rağmen kendisini Gloria ile Ficóbriga'da yeniden görüşmeye sevk eden olay örgüsünün yaratıcısının Tanrı olduğunu vurgular. Tanrı'nın adını ağzına almamasını söyleyerek dinsel açıdan hoşgörüsüz olarak davranan Gloria, Daniel'e hitaben onun Caifás'a gösterdiği hayırseverliğe gönderme yaparak aynı hoşgörüsüz tutumunu şu sözlerle sürdürür: *"[...] sen söylediğin gibi olamazsın Daniel; çünkü sen hayırseverlik yaptın."*[99] Bu sözleri dinleyen Daniel, Musevi inancına göre yoksul insana yardım eden kişinin kutsanacağını ve darlık çektiği günde onun Yeşua tarafından kurtarılarak

[96] **A.g.e.**, s. 124.
[97] **A.g.e.**, s. 124.
[98] **A.g.e.**, s. 124.
[99] **A.g.e.**, s. 125.

ödüllendirileceğini dile getirir. Gloria tiksindirici olarak nitelendirdiği Museviliğe Daniel'in aidiyetini inandırıcı bulmaz. Daniel, İspanya gibi hoşgörüsüzlüğü ile tanınan ülkelerde seyahat ederken dinsel inanç yönünden sergilenen ketumiyeti tüm Musevilere mal eder. Bu hususta kendi kabahatını Gloria'ya itiraf eden Daniel ondan bağışlanma diler. Kabahatının bağışlanmasının mümkün olmadığını söyleyen Gloria'ya Daniel, Hz. İsa'nın şu sözlerini hatırlatarak ona bir dinsel hoşgörüsüzlük yaptığını anlatmak ister: *"[...] Düşmanlarını bağışla, kendini sevdiğin gibi komşunu sev."*[100] Bu sözleri dinleyen Gloria, Daniel'in ahlaki bir bozulma içinde bulunduğunu ve bundan kurtulmasının çabalayarak gerçekleşeceğini ifade eder. Gloria'nın Daniel'e Hristiyan dinini benimsetmesi yönündeki aşırıya kaçan ısrarı, Museviliği kötüleyen şu sözlerin eşliğinde dinsel hoşgörüden uzaklaşır: *"[...] yanlış inancını terk et ve benimle Efendimiz İsa'nın sevgi dolu bağrına gir."*[101] Daniel, uzak geçmişte çıkarılmış olan bir yasa ile İspanya'nın Córdoba kentinden ve yarımadadan kovulan sülalesinin hiçbir üyesinin Musevi inancını terk etmemiş olduğunu ve kendisinin de sahip olduğu bu dinsel inancı terk etmeye niyetinin bulunmadığını dile getirerek şu sözlerle dinsel açıdan hoşgörüsüz bir şekilde davranır: *"[...] Hayır, korkunç Hristiyan Cehenneminizi bizimle doldurmayacaksınız."*[102] Gloria, Daniel'in kendisine karşı olan duygularını kötüye kullanarak onun Hristiyanlığı kabul etmemesi halinde bizzat kendisinin sonsuza değin manevi ateşte yanmayı hak edeceğini dile getirir. Daniel'e Hristiyanlığı kabul ettirmeyi başaramayan Gloria şu dinsel hoşgörüden yoksun sözleri sarf eder: *"[...] Senin dininde vicdanın yer almadığını anlıyorum."*[103] Tanrı'nın huzurunda O'na aracı olmadan kendi günahlarını itiraf etmesine rağmen, Hz. İsa'nın yaşamına son veren Musevi atalarının günahını taşımasından dolayı Gloria Daniel'in söz konusu itirafını inandırıcı bulmaz. Bu günahın, Musevi soyunun

[100] **A.g.e.**, s. 125.
[101] **A.g.e.**, s. 125.
[102] **A.g.e.**, s. 126.
[103] **A.g.e.**, s. 126.

kurtuluşa ermesini imkânsızlaştırdığını ifade eden Gloria'ya Daniel şu sözlerle dinsel açıdan hoşgörüsüz bir şekilde davranır: *"[...] değersiz addettiğim senin yanlış inancın ile yeryüzündeki bütün şeylerin üzerine yerleştirdiğim senin kendini birbirinden ayırt etmeyi biliyorum."*[104] Dinsel inanç yönünden farklılıkların beşeriyetin gözünde bir meseleye dönüştüğü anlaşılmaktadır. Sevgiyi dahi gölgeleyen böyle bir meselenin bir öznesi olan Gloria, sevdiği insandan ayrı düşerek umutsuzluğa kapılır. Yapıtta Gloria'nın Tanrı tarafından sonsuza değin terk edildiğine inandığını söylemesi, onun kendi dinine yaptığı bir hoşgörüsüzlüktür. Gloria kadar Daniel de sahip olduğu dinsel inançtan vazgeçmeyeceğini dile getirir. Umutsuzluk, Daniel'i de Tanrı tarafından terk edilme inancı ile buluşturur.

Serafinita ile Don Buenaventura, Don Juan'ın yaşamını yitirmesinden sonra Gloria'nın Daniel ile yaşadığı ilişkiyi değerlendirir. Bir Musevi erkek ile bir Katolik Hristiyan bayanın birbirine sevgi duyması, dönemin İspanyası'nda oldukça az rastlanan bir durum olarak kabul görür. Serafinita'ya göre Hristiyanlık dini ile İspanyol toplumunun kendi geçmişi ile bağını oluşturan gelenekler, yeğeni Gloria'nın söz konusu ilişkisinin geleceği hususunda belirleyici olmalıdır. Ancak Serafinita'nın Don Buenaventura'ya hitaben yaptığı aynı konuyu ele alan konuşmanın devamındaki bölümünden, onun aslında dinsel hoşgörüden yoksun bulunduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır:

"[...] papazın bu dehşet verici düğümün üzerine kutsamasının uygun düşmesi amacıyla, onu çözmeyi ve sonra onu olması gerektiği gibi bağlamayı göz önünde bulundur. Tanrı'nın dünyayı yok etmesi ve başka bir şekilde onu yeniden yaratması gerekiyor; böylelikle günümüzün ayartılan toplumunun, inançları, kapalı sosyal sınıfları, dinleri ile parça parça yeniden ayarlanmasını senin zevkine ve geçici arzuna uygun olarak sonra

[104] **A.g.e.**, ss. 127-128.

seyrederiz."[105] Bu sözler karşısında Don Buenaventura, Tanrı'nın bir yapıtı olan dünyayı değiştirmek gibi bir niyetinin bulunmadığını ifade eder. Ancak Don Buenaventura bir Hristiyan olarak ihtiyatlı bir şekilde Gloria ile Daniel arasındaki sorunlu ilişkiye, bu dinin sunduğu çözüm yollarını kullanarak herkes tarafından kabul görecek bir nitelik kazandırmak niyetinde olduğunu dile getirir. Daniel'e Hristiyanlığı kabul ettirmeyi bir çözüm olarak zihninde belirlemiş olan Don Buenaventura'nın, bu niyetini kız kardeşine henüz belli etmemişken Serafinita'nın şu sözlerindeki dinsel hoşgörüsüzlük dikkat çekicidir:

"[...] aziz Katolik inancımızın ne bununla (yanlış bir dinin doğru olan ile birleşerek karışması ile) uzlaşmaya varması ne de şerefsiz bir mezhebin kutsal şeylere saldıran yalanları önünde küçük düşürülmesi mümkün olmadığına göre, uzlaşmanı nasıl sağlayacağını bilmiyorum."[106]

Gloria, Ficóbriga'daki küçük kilisede gerçekleştirilen bir kutsal ayine katılır ve dua kitabından dinsel sözleri okur. Gloria'nın bir Musevi ile olan ilişkisi hakkında kasabada yayılan dedikodu sebebiyle pek çok kişi ayin esnasında bu kiliseyi terk eder. Serafinita gibi Ficóbriga halkı, Gloria'nın ağır bir günah işlemiş olduğuna inanmaktadır. İspanyol toplumunun bu kasabada yaşayan üyelerinin Gloria'nın sahip olduğu dinsel inancını, Daniel ile yaşadığı ilişki gerekçesiyle olumsuz bir şekilde yargılamaları da bir dinsel hoşgörüsüzlüktür. Ficóbriga halkı söz konusu hoşgörüsüzlüğü, sahip olduğu batıl inançla destekler. Serafinita Kilisenin buyurduğu gibi, Gloria'nın dünyevi tutku ve isteklerinden vazgeçerek bir manastır yaşamını tercih etmesinin onun ruhunun kurtuluşa ermesi amacına yönelik olarak gerekli olduğunu dile getirir. Her ne kadar Gloria kendisini dünyevi tutku ve isteklerden artık tecrit ettiğini ifade etse de, Serafinita manastır yaşamının yeğeninin ruhuna işleyerek dünyevi tecritin onun için süreklilik arz edeceğini

[105] **A.g.e.**, s. 140.
[106] **A.g.e.**, s. 140.

ve Tanrı'ya adanmışlık sayesinde O'nun sevgisi ile kuşatılacağını sözlerine ekler. Serafinita Gloria'nın Daniel ile yaşadığı ilişkinin kefaretini, ancak yaşamının geri kalanını bir manastırda geçirerek tam anlamıyla ödeyebileceğini ifade eder. Gloria'nınkine eşdeğer olan durumlarda Katolik Kilisesinin genel tutumundan kaynağını alan söz konusu kefaret de bir dinsel hoşgörüsüzlüktür. Somut bir dinsel esası bulunmayan kefaretin sınırlarını, Hz. İsa'ya beşeriyetin eliyle çektirilen eziyete atfen Kilise ve toplumun belirlediğine kanaat getirmiş olan Serafinita şu sözlerle dinsel açıdan hoşgörüsüz olan tutumunu dile getirir:

"[...] Eğer Hz. İsa darbe aldıktan sonra onu çarmıha gerecekleri zaman kaçsaydı, insan türünü kurtarır mıydı sanıyorsun? Zira sen bunu yapıyorsun; dikenlerin yeterli geldiğini sanıyorsun ve çarmıhtan kaçıyorsun [...] Eğer tam, mutlak değilse, eğer her şeyi, tamamen her şeyi terk etme kapsamında değilse, senin boyun eğişin ve sabrın ruhuna yarar sağlamayacaktır."[107]

Caifás, Daniel'in Musevi olduğundan henüz haberdar olmadığı esnada bu gencin kendisine teklif ettiği parasal yardımı geri çevirmez. Ancak Daniel hakkındaki gerçeği öğrenen cenaze levazımatçısı Caifás, kendisine günah çıkarttıran bir Katolik Kilisesi papazının öğüdünü de önemseyerek Daniel'den almış olduğu parayı iyilikbilmez bir tutumla ona iade eder. Caifás'ın vicdanı kendisine, bir Musevi olan Daniel ile sadece hayırseverlik ilişkisi kurmaya izin verir. Musevi inancını benimseyen insanlara karşı Katolik Kilisesinin dinsel hoşgörüden yoksun duruşu ve bu duruşun Ficóbriga'daki Katolik İspanyol halkı üzerindeki yansıması, körü körüne sergilenen dinsel hoşgörüsüzlük olarak kendisini gösterir. Daniel'in insani erdemlerini tanımadan ve sadece beşeriyetin ürettiği gerçek dışı dedikoduya inanan Caifás, Daniel'in Gloria'nın şerefine leke sürdüğünün ve Don Juan'ın yaşamını kasıtlı olarak sonlandırdığının gerçek

[107] **A.g.e.**, s. 163.

olduğunu kabul eder. Caifás, Daniel'in kendisine yapmış olduğu parasal yardım sebebiyle onun hayır ve iyiliksever bir insan olduğu kanaatine varır. Caifás, Gloria'nın her gün yaptıklarından haberdardır. Daniel, Caifás'a bu hususta tarafına bilgilendirmede bulunması için ricada bulunur. Caifás'ın bizzat öğrendiği, Daniel'in iyiliksever olduğu bir gerçektir. XIX. yüzyılın sonlarına değin zamana ve mekâna göre değişim göstermeyen Musevi karşıtlığı, Caifás'ın Daniel'in ricasını geri çevirmesine sebebiyet verir ve Caifás şu diyalog içinde yer alan sözleriyle dinsel açıdan hoşgörüsüz bir şekilde davranır:

- *"Sizin planlarınıza hizmet edebilecek tek bir kelime dahi ağzımdan çıkmayacak.*
- *Benim planlarım iyidir.*
- *Onu Tanrı bilir.*
- *Sen bilmez misin? Davranış biçimime dair kanıtlarının bulunduğunu, artık beni yeterince tanıdığını bilmiyor musun? […]*
- *Ben hiçbir şey bilmiyorum. […] Morton Beyefendi, siz benim için bir gizemsiniz. Siz bir melek ve bir felaketsiniz. Birlikte iyi ve kötü olan, su serpintisi ve gökyüzünün ışık hüzmesisiniz […] Sizin önünüzde ne düşüneceğimi, ne hissedeceğimi bilmiyorum […] Eğer sizi seversem, sizden tiksinmek zorundaymışım gibi geliyor; eğer sizden tiksinirsem, sizi sevmek zorundaymışım gibi geliyor. Siz benim için aziz görünümlü şeytan gibisiniz, ya da Şeytan kılıklı bir melek gibisiniz […]"*[108].

Daniel Morton ile Don Buenaventura kendi aralarında yaptıkları konuşma esnasında, gerçek onuru konu alan yasaların dinden veya felsefeden kaynağını alan ahlak yasaları olduğu hususunda aynı görüşü paylaşır. Yine de Don Buenaventura Daniel'in din değiştirerek Hristiyan olmasının, hem onun kişisel onurunu koruması hem de Gloria'ya yaptığı hakareti gidermesi için gerektiğini ifade eder. Daniel ise, sahip olduğu inanç olan

[108] **A.g.e.**, s. 179.

Museviliği terk etmesinin en büyük onursuzluk olacağını dile getirir. Daniel, Don Buenaventura'nın bir Hristiyan olarak bir Musevi bayanı tutkuyla sevmesi halinde sevgisi uğruna dininden dönmesinin mümkün olup olmadığını öğrenmek ister. Don Buenaventura'nın sevgisi uğruna Museviliği kabul edebileceğini öğrenen Daniel, şu dinsel hoşgörüden yoksun sözleri sarf eder: *"[...] Siz dinsizsiniz; siz Katolik değilsiniz."*[109] Bu sözler karşısında Don Buenaventura kendisinin Katolik olduğunu çünkü Tanrı'nın Oğlu olan Hz. İsa'da İnsanoğluna sunulabilecek ahlaki kusursuzluğun en hayranlık uyandıran örneğini gördüğünü söyler. Ayrıca Don Buenaventura, günahların bağışlanmasına ve sonsuz yaşama içtenlikle inandığını dile getirir. Daniel dinsel yönden hoşgörüsüz sözlerini sürdürür:

"Bunun hiçbirisi, çok tutkulu bir inancın kanıtı değildir. Size en uygun olanı kabul ediyorsunuz ve geriye kalanını reddediyorsunuz. Ancak hatta ilgiden bu kadar yoksun inanç ile sizin bir kadının sevgisi, şefkati uğruna Musevi olmaya yetkin olduğunuzu sanmıyorum [...]"[110] Don Buenaventura, dinsel yönden hoşgörülü olmayan şu sözlerle karşılık verir: *"[...] büyük bir hatanın korkunç görevi, sorumluluğu uğruna [...]; bu ve diğer sebepler uğruna en gözden düşmüş olan tarafından en kabul edilebilir olan dine en azından görünürde geçmekte tereddüt etmezdim."*[111] Dinsel değerlerinden belirli bir düzeyde yapacağı fedakârlığın dinsel yönden hoşgörünün karşılıklı olarak kazanılması amacıyla gerekli olduğuna inanan Don Buenaventura, iyi ve merhametli insanların din farkı gözetilmeden kurtuluşa ereceklerine inandığını ifade eder. Bunun yanısıra Don Buenaventura, Kilise tarafından hayata geçirilen pek çok şeyin inancı arttırmak yerine onu azaltacağına inandığını sözlerine ekler. Don Buenaventura, bütün dinlerde ve asıl olarak Hristiyanlık içindeki kuralların, düzenlemelerin ve uygulamaların gereğinden fazla olduğunu dile getirir. Daniel de kendi dinsel değerlerinden fedakârlık yaparak Musevilere

[109] **A.g.e.**, s. 182.
[110] **A.g.e.**, s. 183.
[111] **A.g.e.**, s. 183.

rehberlik eden ahlaki hükümlerin tüm insanları olduğu kadar Hristiyanları da yönettiğini ifade eder. Yine de Daniel şu sözlerle dinsel açıdan hoşgörüsüz bir şekilde davranır:

"[…] Tanrı'nın İnsanoğluna açıkladığı kadarının dinimde bulunduğuna kesin olarak inanıyorum. Geriye kalan her şey sunidir. Hristiyanlıktan ne yanlış olduğu için ne de kötü olduğu için tiksiniyorum. Hristiyanlıktan acımasız ve yararsız olduğu için tiksiniyorum. […] Bunun yanısıra annem ve babamın Tanrı'sına içgüdüsel bir sevgi ve yararsız Hristiyan yeniliğine karşı alt edilmez bir tiksinti duyuyorum […]"[112]. Daniel'in Hz. İsa'nın gıyabında onun bir felsefeci olduğu yakıştırmasında bulunması da bir dinsel hoşgörüsüzlüktür:

"[…] Hayır, bu yatışmak bilmez ve vahşi düşmanı unutacak onurlu tek bir insan olamaz, olmayacaktır. Bir felsefecinin, daha doğrusu felsefecilerin en büyüğünün yaşamına son verilmiş olması sebebiyle onsekiz yüzyıllık intikam aşırı derecede acımasızlıktır."[113] Daniel, Hristiyanların Musevi inancına sahip insanların Hz. İsa'nın yaşamına son verdiklerine inandıklarını dile getirir. Don Buenaventura, Daniel'in Gloria ile bir ömür boyu sevgi dolu birlikteliği için Hristiyan olmasının gerektiğini ifade eder. Böylelikle, Hristiyan inanışına göre ruhu Hz. İsa tarafından kurtarılacaktır. Tanrı'ya ve Museviliğe inancının derin olduğunu vurgulayan Daniel, Katolik Kilisesi'nin uygulamalarını yüzyıllardır hayata geçiren Hristiyan toplumunun Musevi toplumuna yaptığı dinsel hoşgörüsüzlüğü Don Buenaventura'nın ağzından aktarırken dinsel açıdan hoşgörüsüz bir şekilde davranır: *"[…] onsekiz yüzyıl süresince sana şamar atan bu acımasız eli öpmeye gel; O'nun adına bir canavar olduğuna karar verdiğimiz çarmıha gerilmiş felsefeciye tapınmaya gel."*[114]

[112] **A.g.e.**, s. 185.
[113] **A.g.e.**, s. 185.
[114] **A.g.e.**, s. 186.

Don Buenaventura, Daniel Morton'un Hristiyanlığı görünürde kabul etmesini konu alan çözüm niteliğindeki kendi fikrini Don Silvestre'ye anlatır. XIX. yüzyılın son çeyreğinde İspanya'da yaşayan Katolik burjuva toplumunun bir izdüşümü olan yapıt içinde hayat bulan burjuva toplumunun, Musevilere karşı dinsel hoşgörüden yoksun bulunduğu Don Buenaventura'nın şu sözlerinden anlaşılıyor:

"[...] Zihinsel çekinceli bir yapmacıklı dinden dönme [...] Tanrım! Senin herkes için tek olmaman imkânsız [...] bu, biz nüfuzlu insanların hiçbir zaman, hiçbir zaman söylemediğimiz şu kurnaz fikirlerden birisidir; hayır, söylenemez. Ancak vicdanın temelinde yerleşmiş olarak sahip olduğumuz gizli ve ahlaksız fikirdir [...]"[115].

Serafinita, Gloria'nın sağlığının kötüleştiği bir dönemde onunla baş başa kalarak konuşur. Serafinita'nın öğüt niteliğindeki önerileri, Katolik Kilisesine bağlı bir din adamı olan Don Ángel'in Gloria bağlamında hayata geçirilmesi zorunlu olan fikirlerinden kaynağını alır. Söz konusu öneriler kapsamında, Hz. İsa'nın yaşamına son vermiş olan Musevi inancına sahip insanlar ile Hristiyanların sevgi ilişkisi kurmaları ve çocuk sahibi olmaları yasaktır. Buna göre Gloria, Daniel ile yaşadığı ilişki sebebiyle namusunu yitirmiştir. Kutsal İncil'in öğretisi ve Katolik Kilisesinin inanç ve uygulamaları ile uyumlu olmaksızın Gloria ile Daniel'den dünyaya gelen çocuk, Gloria'nın yaptığı alçaklığın bir insan formunda vücut bulması demektir. Serafinita her ne kadar Katolik Kilisesinin görüşleri doğrultusunda hareket etse de, ruhban sınıfının olduğu kadar kendisi de beşeriyetin bir parçası olarak Gloria'nın manevi kurtuluşunun sınırlarını belirlemesi bir dinsel hoşgörüsüzlüktür:

"[...] çileyi dilemek zorundasın, acı çekme arayışında olmak ve acılarını tazelemek zorundasın; bu dikenleri ve bu çivileri yüz defa kendine çakmak zorundasın. Zira sadece

[115] **A.g.e.**, s. 191.

acı çekmekten yorulmadığında, acı çekmenin kutsal kadehinden içmiş olduğunda kurtarılacak ve yenileneceksin […]"[116].

Daniel'in din değiştirmek yönündeki kararlılığı, annesi Esther'in şu sözlerle ifadesini bulan dinsel yönden hoşgörüsüz bir tutum takınmasına sebep olur: *"[…] Biz sevgili evladımızı (dinen) kaybetmenin acısının ötesine geçerek din değiştirdiğin için değil, senin ölmene üzüleceğiz. […] Çünkü bir dönme bizim evladımız olamaz; bir dönme bizim evladımız olmuş olamaz."*[117]

Musevi inanışına göre, bir insanın diğerinin yaşamına son vermesi yasaktır. Esther, Hristiyan olmaya kararlı olan oğlu Daniel'den kendisinin yaşamına bizzat son vermesini isteyerek sahip olduğu dinsel inanca hoşgörüsüzlükte bulunur: *"[…] Bana sen kendin ölümü ver; seni affederek sana yalvarıyorum. Benim canımı alarak işleyeceğin suç, senin dinini terk edişinki kadar büyük olmayacaktır."*[118] Daniel'in kendi vicdanında yer alan dinsel inancını, Hristiyanlığı kabul etmek amacıyla terk edeceğini annesine ifade ederek gerçeği çarpıtması da bir dinsel hoşgörüsüzlüktür:

- *"Anne, anne, benim sana söyleyeceğimi dinle.*
- *Ne?*
- *Senin içinde gördüğüm heyecan, beni […] sırrımı sana açıklamak zorunda bırakıyor.*
- *Sırrın mı?*
- *Dün kendisine yazdığım babam hariç olmak üzere şimdilik hiçbir kimsenin bunu bilmemesi niyetindeydim; ancak sana bunu açıklama isteği ve hatta ihtiyacı içindeyim.*

[116] **A.g.e.**, ss. 214-215.
[117] **A.g.e.**, s. 247.
[118] **A.g.e.**, s. 249.

[…]

- *Bana onu çabuk söyle.*
- *Tanrı'dan başkasına söylenemeyen sırlardan birisi; çünkü sadece Tanrı onları yargılayabilir.*
- *Yani ben yargılayamaz mıyım?*
- *Hayır. Sen onu öğrendiğinde beni kötü bir şekilde yargılayacaksın. […] Ancak sana karşı sahip olduğum büyük sevgi yüzünden bu fikri sana itiraf edeceğim ve onu destekleyeceğine inanıyorum.*
- *Nedir?*
- *Ben ne Hristiyan'ım ne de Hristiyan olacağım."*[119]

Gloria'dan gerçek niyetini gizleyen Daniel'in, annesi Esther'e Gloria'nın sahip olduğu Katolik Hristiyan inancını küçümseyerek ona Musevi inancını benimsetmek niyetinde olduğunu dile getirmesi bir dinsel hoşgörüsüzlüktür:

"[…] Ben, her zaman onun (hakikatin krallığının) içerisinde bulunmak zorunda olmuş olan, yegâne kusuru Çarmıha Gerilmiş Bulunan'ın içerikten yoksun duygusallığına ve sözde Mesih'in aldatıcı felsefesine bağlı bulunmak olan bu canı hakikatin krallığına getireceğim […]"[120].

Sonuç olarak bu yapıtın yazarı Galdós, XIX. yüzyılın son çeyreğinde İspanya'daki Katolik burjuva toplumunun üyeleri ile dönemin Musevi toplumunun bireyleri arasındaki dinsel anlaşmazlıkları yapıtın kahramanları olan Gloria ve Daniel üzerinden ele almıştır. Söz konusu anlaşmazlıklara rağmen bu iki insanın birbirlerine olan sevgisi, Gloria'nın yaşamının sona erdiği ana değin canlılığını korur. Tanrı'nın tarihin farklı dönemlerinde peygamberlere vahiy yolu ile bildirdikleri, hakikat arayışında olan toplumlara rehberlik

[119] **A.g.e.**, ss. 249-250.
[120] **A.g.e.**, s. 251.

etmiştir. Toplumların hakikatten uzak olan dogmaları ise, düşmanlıklara değin varabilen dinsel hoşgörüsüzlüklerin kaynağını oluşturmuştur ve halen oluşturmaktadır. Herhangi bir dinsel otoriteye veya topluma özgü bağnazlık ve önyargıdan arınarak bilimi benimsemek, dinsel hoşgörüsüzlüklerin sebep olduğu toplumsal tutsaklıkları özgür bırakacaktır. Ahrens'in hukuk felsefesine göre bilim ve özgürlük birbiriyle öylesine ilişkilidir ki, bu durumu İsa Peygamberin *"hakikat sizi özgür kılacaktır"*[121] sözleriyle ifade etmişlerdir.

[121] Gonzalo Capellán de Miguel, **"Liberalismo Armónico. La Teoría Política del Primer Krausismo Español (1860-1868)"**, Historia y Política: Ideas, Procesos y Movimientos Sociales, Madrid, 2007, s. 96.

SONUÇ

İspanyol edebiyatında yer etmiş en önemli gerçekçi yazarlardan biri olan Benito Pérez Galdós'un XIX. yüzyılın İspanyol burjuva toplumunu yansıttığı gerçekçi yapıtları *Doña Perfecta* ve *Gloria*'da dinsel hoşgörüsüzlüğü incelemiş bulunmaktayız.

Doña Perfecta'da aynı dinsel inanışa sahip olan iki insanın birbirleri için hissettikleri sevgi ve aşk, dönemin tarihsel ve toplumsal gerçeklerinin bir izdüşümü olan kurgusal olaylar ve karakterler aracılığıyla işlenmiştir. Yazar bu yapıtında modernlik ve gelenekçilik arasındaki etkileşimi ve çatışmayı vurgulamıştır. *Gloria*'da ise farklı dinsel inanışlara sahip olan iki insanın birbirleri için hissettikleri sevgi ve aşk, dinsel odaklı psikolojik acı ile toplumsal çelişkiler bağlamında kadercilik vurgusuyla ele alınmıştır. Benito Pérez Galdós'un yapıtlarında yer verdiği dinsel hoşgörüsüzlük, yapıtlardan alıntılar ve yorumlarla beraber incelenmiştir.

Her iki yapıtta da dinsel bağnazlık ve toplumsal önyargı temaları insan olmanın verdiği sorumluluklar ve farklılıklar bağlamında iyilik veya kötülük arasında yapılan tercihlerin sebep olduğu sonuçları vurgulamıştır.

İki yapıtta da karakterlerin sorumluluklarını taşıdıkları veya maruz bırakıldıkları dinsel hoşgörüsüzlük çalışmada iki ayrı başlık altında toplanmıştır.

Benito Pérez Galdós'un yazın hayatında karşılaştığımız *Doña Perfecta* ve *Gloria*'da yer alan ve çalışmada tanımlamaya çalıştığımız dönemin liberal ve muhafazakâr olan İspanyol burjuva toplumunu oluşturan varlıklar gerçekçidir.

Kendine özgü bir Katolik olan Benito Pérez Galdós'un ilgisini, özel olarak belirli bir dinsel doktrine inanma zorunluluğu bulunmayan insanlar çekmiştir. Yazar, dinsel kavramları mantıklı bir şekilde kavrayamayan dönemin Katolik İspanyol burjuva

toplumunun içinde yaşadığı dinsel açıdan hoşgörüsüz ortamı gerçekçi bir tarzda İspanyol gerçekçi edebiyatına kazandırmıştır.

ÖZET

Benito Pérez Galdós yaşamı süresince hem İspanya'da hem de dünyada verdiği yapıtlarla adından söz ettiren bir yazar olmuştur. Yapıtlarında kendi tecrübelerini ve gözlemlerini esas almıştır. Bu tezde incelediğimiz yapıtlarda da bunların izlerini görme şansı elde edilmiştir.

Bu tezde ilk olarak XIX. yüzyılda İspanya'da dinsel fanatizmden ve İspanyol Krausizmi'nden tarihsel süreç içinde bahsedilmiştir. Aynı dönemde İspanyol burjuva toplumunun genel görünümü ve bu toplumun dinsel görüşü, Kilisenin otoritesi dikkate alınarak irdelenmiştir.

İkinci bölümde Benito Pérez Galdós'un din ile ilgili görüşleri ve siyasetteki rolü Krausizm'in etkileriyle beraber değerlendirilmiştir.

Doña Perfecta ve *Gloria* adlı yapıtların özetlerine değindikten sonra bu yapıtlarda yer alan dinsel hoşgörüsüzlük örnekleri alıntılanarak yorumlanmıştır.

Son olarak da belirtmemiz gereken şu ki Benito Pérez Galdós zamandan ve mekândan bağımsız olarak okuyucuları dinsel hoşgörüsüzlük teması üzerinde günümüzde de düşündürmeyi yapıtları aracılığıyla başarmıştır.

SUMMARY

Benito Pérez Galdós became a popular writer with his works both in Spain and throughout the world during his life. His works are based on his own experiences and observations. In this thesis, we have also the chance to see the traces of these works.

In this thesis, the religious fanaticism in Spain and Spanish Krausism in the XIX. century have been mentioned initially within the historical process. The general view of Spanish bourgeois society and the religious vision of this society in the same period have been examined by taking the authority of the Church into consideration.

In Chapter 2, the religious vision of Benito Pérez Galdós and his role in politics have been evaluated together with the impacts of Krausism.

After mentioning the work summaries of *Doña Perfecta* and *Gloria*, the examples of religious intolerance that are available in these works have been interpreted by quoting.

Finally, we have to mention that Benito Pérez Galdós has succeeded in making readers think on religious intolerance theme even today independently of time and space.

KAYNAKÇA

Casalduero Joaquín, *Vida y Obra de Galdós (1843-1920)*, Editorial Gredos, S. A., Madrid, 1974.

Copeland Eva M., "Galdós's El amigo Manso, Masculinity, Respectability, and Bourgeois Culture", Heldref Publications, Carolina, 2007.

Cruz Jesus, *The Rise of Middle-class Culture in Nineteenth-century Spain*, Baton Rouge: LSU Press, (şehir yok), 2011.

de Miguel Gonzalo Capellán, "Liberalismo Armónico. La Teoría Política del Primer Krausismo Español (1860-1868)", Historia y Política: Ideas, Procesos y Movimientos Sociales, Madrid, 2007.

Escudero Germán Prieto, "La Burguesía, Beneficiaria de las Desamortizaciones", (yayınevi yok), (basım yeri yok), (yıl yok).

Espinosa Aurelio M., "Benito Pérez Galdós", American Association of Teachers of Spanish and Portuguese, 1920.

Eugenio Laura Ruiz, **Tellado Itxaso,** "Joaquín Sama, the Institución Libre de Enseñanza and his friendship with Giner de los Ríos and Machado family", Hipatia Press, Edinburgh, 2014.

Gilman Stephen, "Las referencias clásicas de Doña Perfecta: Tema y estructura de la novela", Nueva Revista de Filología Hispánica, el Colegio de Mexico, Año 3, No. 4, Meksika, 1949.

Işık Gül, *İspanya Bir Başka Avrupa,* Metis Yayınları, İstanbul, 2012.

Lida Clara E., "Galdós y los Episodios nacionales: una historia del liberalismo español", la Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, (basım yeri yok), 2010.

M. Rodríguez López-Brea Carlos, "Galdós, Un Cristiano Heterodoxo", Parlamento de Cantabria, Parlamento de Canarias, Santander, 2006.

Manso Ana Isabel González, "Tolerancia Religiosa y Modelo de Iglesia en España en la Primera Mitad del Siglo XIX", Universidad del País Vasco, (Yer Yok), (Yıl Yok).

Önalp Ertuğrul, "Natüralizme Kadar İspanyol Romanında Gerçekçilik", Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1992.

Roldán José Manuel, *Historia de España*, EDI-6, S.A., 1986.

Sinnigen John H., "Doña Perfecta: Política, sexo y literatura en dos restauraciones borbónicas", Confluencia Special Edition, Baltimore, 2015.

Wagner Charles Philip, "Main Currents of Spanish Literature by J. D. M. Ford", Wiley on behalf of the National Federation of Modern Language Teachers Associations, 1920.

http://elguardatextos.blogspot.com.tr/2016/07/madrid-vs-orbajosa-lucha-entre-realidad.html.

http://www.biblioteca.org.ar/libros/131254.pdf.

http://www.biografiasyvidas.com/biografia/p/perez_galdos.

http://www.edu.mec.gub.uy/biblioteca_digital/libros/P/Perez%20Galdos,%20Benito%20-%20Gloria%20_1876_.pdf.

http://www.historiasiglo20.org/HE/10a-1.

http://www.spainisculture.com/en/artistas_creadores/benito_perez_galdos.

http://www.ucm.es/info/especulo/numero41/galperfe.html.

https://archive.org/details/casandranovelae00galdgoog/page/n46.